

Univerzitet u Beogradu

Studije pri Univerzitetu

Računarstvo u društvenim naukama

Master rad

PRIMENA MULTIVARIJACIONE
ANALIZE U ISTRAŽIVANJU
EKSPERTSKOG VIĐENJA
REFERENCIJALNIH INTUICIJA

Kandidatkinja:

msr *Vanja Subotić*, broj indeksa 180/2017

Mentor:

dr *Veljko Jeremić*, vanredni profesor

Fakultet organizacionih nauka, Univerzitet u Beogradu

Beograd, januar 2021. godine

Zahvalnost

Izrada ovog mastera traje dugo – *previše* dugo za nekoga ko je ispoštovao *svaki* zadati rok tokom školovanja, osim ovog puta. Pa ipak, moje prvo „kaskanje“ sa sobom je nosilo i lekcije o nepredvidljivosti životnih okolnosti i nemogućnosti da se uvek drže svi konci u rukama. U tom po mnogo čemu neprijatnom periodu podršku mi je pružio moj mentor pri izradi master rada, Veljko Jeremić, koji je uvek bio spreman da me strpljivo sasluša i maksimalno olakša svaki mogući korak kako u izradi master rada, tako i u pogledu raznoraznih (za mene *krajnje* komplikovanih) administrativnih obaveza. Njemu dugujem duboku zahvalnost i na tome što je uopšte pristao da bude mentor na nečemu što predstavlja prvi završni rad iz eksperimentalne filozofije u našoj akademskoj zajednici – u kojoj nisam često nailazila na toliko razumevanja, otvorenosti i hrabrosti koje je pokazao moj mentor.

Topla podrška je stigla i od članice komisije za odbranu ovog master rada, Miljane Milojević. Njoj u velikoj meri dugujem interesovanje za eksperimentalnu semantiku koje se javilo tokom izrade mog master rada na Filozofskom fakultetu 2018. godine, a zahvaljujući bezbrojnim diskusijama tokom naše saradnje, naučila sam i kako da artikulišem hipoteze od kojih polazim.

Teorijske postavke ovog rada su izložene na konferenciji *Philosophy of Language and Linguistics (PhiLang)*, održanoj u maju 2019. godine u Lođu, Poljska. Ovim putem se zahvaljujem publici na diskusiji i predlozima literature za rafiniranje hipoteza. Metodološki aspekti su delom izloženi na *Šestom regionalnom simpozijumu studenata društvenih i humanističkih nauka* 2019. godine u Splitu, Hrvatska; gde je takođe publika doprinela zanimljivim uvidima.

Naposletku, toplo se zahvaljujem Dorijanu Dobriću, Borivoju Kojiću i Selmi Čitaković na pomoći oko kodiranja odgovora, a Milanu Jovanoviću, Uni Popović i Petru Nurkiću na pomoći oko distribuiranja upitnika kolegama i studentima. Neizmerna zahvalnost ide i samim ispitanicima bez čije participacije ovo istraživanje ne bi (uopšte) uspeło.

Sažetak

Moj cilj u master radu je da saopštim rezultate empirijskog istraživanja u okviru kog sam ispitivala ekspertsku odbranu referencijalnih intuicija – stanovište prema kom filozofi jezika i lingvisti navodno imaju *pouzdanije* intuicije u pogledu kauzalne ili deskriptivne teorije referencije nego laici (Devitt 2010, 2011). U tezi koristim dve ključne metode za utvrđivanje iznetih poenti: *eksperimentalnu* i *argumentativnu*. Koristeći se prvom, pružicu kvantitativnu analizu podataka koje sam dobila iz distribuiranog upitnika, što predstavlja standardni način rada u novoformiranoj oblasti eksperimentalne filozofije. Koristeći se drugom, koja predstavlja tradicionalnu metodu analitičke filozofije, analiziram argumente u prilog i protiv ekspertske odbrane intuicije, kao i širi teorijski kontekst u oblastima filozofije jezika i teorijske lingvistike gde se ova odbrana može pozicionirati. Stoga, putem ove teze se postiže *integracija* dveju metoda.

Zauzeću poziciju u debati unutar eksperimentalne semantike, discipline na razmeđu eksperimentalne filozofije i filozofije jezika, koja je počela 2004. godine i u odnosu na koju se profiliše ekspertska odbrana referencijalnih intuicija. Kako bih to uradila komentarisau radove učesnika debate kako bih izbegla njihove teorijski i metodološki pogrešne korake. Potom, predstavljam svoje istraživanje koje, na tragu Devitt & Porot (2018), počiva na poređenju intuicija u prilog teorija referencije i aktualne jezičke upotrebe kako bi se odredila pouzdanost intuicija.

Originalnost mog istraživanja obuhvata sledeća tri aspekta: (1) *uzorak*, koji sačinjavaju filozofi (N=61) u svim stupnjevima karijere odnosno obrazovanja, različitih polja bavljenja odnosno interesovanja, (2) proveravanje toga da li *poznavanje stranog jezika* olakšava razumevanje problema o kojima je reč u teorijama

referencije, to jest utiče na pouzdanost intuicija, i (3) ispitivanje toga da li sami filozofi *vide sebe kao eksperte*, a filozofiju kao delatnost za koju je neophodno, recimo, *posedovanje talenta*.

Rezultati istraživanja sugerišu *contra* Devitt & Porot (2018) da kontrolisanje putem upotrebe ne obezbeđuje pouzdanost intuicijama za sve termine: iako je većina ispitanika upotrebljavala termine poput vlastitog imena, fiktivnog imena, termina za prirodnu i društvenu vrstu konzistentno sa kauzalnom teorijom referencije, neretko su uprkos tome imali u većem procentu deskriptivne intuicije. Uz to, ni kompetencija u pogledu stranog jezika nije bitno uticala na pouzdanost intuicija. Naposljetku, filozofi u poznijem stadijumu karijere, za razliku od studenata, skloniji su ka tome da smatraju da postoji talenat za bavljenje filozofijom i da su oni ti koji poseduju relevantnu ekspertizu za bavljenje filozofijom, premda ne u uskom smislu za koji se zalaže Devit u okviru svog ekspertskog viđenja referencijalnih intuicija.

Ključne reči: *ekspertiza, eksperimentalna semantika, intuicije, jezička kompetencija, jezička upotreba, teorije referencije*.

Summary

My aim in this thesis is to report results of a survey in which I investigated the issues surrounding the so-called expertise defence of referential intuitions, viz., the view that philosophers of language and linguists, unlike laypersons, have more *reliable* intuitions pertaining to the descriptive or causal theory of reference. There are two main methods of strengthening my points throughout this thesis: an experimental and an argumentative method. By using the former, I am, in fact, performing quantitative analysis of data stemming from the survey, which is a frequently featured analysis in the newly developed field of experimental philosophy. By using the latter, I am adhering to the established analytic philosophy methods to evaluate arguments *pro et contra* the expertise defence. Thus, I am integrating the two approaches to philosophical problems in this thesis.

In this way, I am taking a stand in the debate in experimental semantics, a field between the experimental philosophy and philosophy of language, which has its origins back to 2004. All the relevant work done by participants in the debate will be thoroughly analyzed so that the methodological flaws and theoretical *faux pas* could be avoided. My next step is to present my research which draws on Devitt & Porot (2018) when comparing referential intuitions with actual linguistic usage to define the reliability of intuitions.

The novelty of my research stems from the following three elements: (1) My sample consists of philosophers at different career stages, i.e., both students and academic philosophers, working in a wide range of subfields; (2) I am investigating the impact of foreign language proficiency on a more profound understanding of issues related to the theories of reference, i.e., on the supposed reliability

of reliability intuitions; and, finally, (3) I am surveying philosophers about their metaphilosophical views on the expertise and talents needed for doing philosophy.

My results suggest – *contra* Devitt & Porot (2018) – that the comparison of referential intuitions with actual linguistic usage does not yield intuitions more reliable when they are probed for a set of different terms: although the majority of survey participants used terms such as proper name, fictional name, or natural and social kinds term consistently with the causal theory of reference, they also showed a substantial amount of descriptive intuitions. Additionally, foreign language proficiency has not impacted the reliability of intuitions in any significant manner. Finally, the philosophers at later stages of their career, as opposed to mere students, are shown to be more inclined to deeming philosophy as a field for which one ought to be talented and in which they are experts. Interestingly, they do not consider themselves experts in a narrow sense as Devitt presupposes in his expertise defence of referential intuitions.

Keywords: *expertise, experimental semantics, intuitions, linguistic competence, linguistic usage, theories of reference.*

Radna biografija studentkinje

Vanja Subotić je rođena 12.09.1994. godine u Beogradu, gde je kao nosilac Vukove diplome završila Filološku gimnaziju, smer živi jezici – francuski jezik. Osnovne studije filozofije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu je upisala 2013. godine, a završila ih, kao student generacije na Odeljenju za filozofiju, 13.07.2017. godine sa prosečnom ocenom 9,91 i ocenom 10 na diplomskom radu („Richard Montegju o da-klauzi“, uže naučne oblasti: filozofija jezika i logika). Master studije na istom fakultetu upisuje oktobra 2017. godine i završava ih 26.09.2018. sa prosečnom ocenom 10 i ocenom 10 na master radu („Procesiranje prirodnog jezika i jezička kompetencija iz perspektive novog konekcionizma“, uže naučne oblasti: filozofija kognicije, filozofija jezika, filozofija lingvistike).

U februaru 2018. godine Subotićeva upisuje i master studije pri Univerzitetu, program *Računarstvo u društvenim naukama*, gde je do kraja godine položila sve ispite sa prosečnom ocenom 9,80 i odbranila pristupni rad sa ocenom 10. Tokom osnovnih i master studija bila je stipendista Fonda za mlade talente *Dositeja*, kao i dobitnica sredstava iz *Zadužbine Đoke Vlačkovića* za naučno usavršavanje. U periodu od oktobra do kraja decembra 2018. godine radi kao nastavnik filozofije i logike u Gimnaziji *Crnjanski*.

Nedugo po upisu na doktorske studije filozofije stupa u radni odnos na Institutu za filozofiju Filozofskog fakulteta, gde je marta 2019. godine izabrana u zvanje istraživača-pripravnika i angažovana na projektu *Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti* (br. 179041), finansiranom od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. U okviru projekta, Subotićeva je do sada samostalno i u koautorstvu objavila četiri naučna rada (kategorije M22, M23, M24 i M51), i izlagala na deset konferencija u zemlji i inostranstvu sa kojih ima dva objavljena izlaganja u celosti

(kategorije M63 i M33). Na doktorskim studijama je u svojstvu budžetskog studenta do sada položila sve predviđene ispite sa ocenom 10 i u roku predala obrazloženje doktorske disertacije („Jezička kompetencija i novi empirizam u filozofiji i nauci“, uže naučne oblasti: filozofija jezika, filozofija lingvistike, filozofija veštačke inteligencije).

Kao saradnik učestvuje u izvođenju nastave iz predmeta *Filozofija duha* za studente četvrte godine filozofije, i iz predmeta *Uvoda u filozofiju* za studente prve godine andragogije, pedagogije i psihologije.

Tečno govori i radi na engleskom i francuskom jeziku, sposobna je za stručno prevođenje sa latinskog jezika, a upoznata je i sa osnovama sanskrita i starogrčkog. U svom akademskom radu služi se i softverskim paketima za statističku obradu podataka *SPSS* i *JASP*, kao i programskim jezicima *Python* (*NLTK*, *NumPy*, *Pandas*, i *SciPy* biblioteke) i *Transact-SQL*.

Izjava o akademskoj čestitosti

Potpisivanjem izjavljujem sledeće:

- da je rad isključivo rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada;
- da sam rad i mišljenja drugih autora koje sam koristila u ovom radu naznačila ili citirala u skladu sa Uputstvom;
- da su svi radovi i mišljenja drugih autora navedeni u spisku literature i pisani u skladu sa Uputstvom;
- da sam dobila sve dozvole za korišćenje autorskog dela koji se u potpunosti/celosti unose u predati rad i da sam to jasno navela;
- da sam svesna da je plagijat korišćenje tuđih radova u bilo kom obliku bez navođenja autora ili predstavljanje tuđih autorskih dela kao mojih, kažnjivo po zakonu (Zakon o autorskom i srodnim pravima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012), kao i drugih zakona i odgovarajućih akata Univerziteta u Beogradu;
- da sam da sam svesna da plagijat uključuje i predstavljanje, upotrebu i distribuiranje rada predavača ili drugih studenata kao sopstvenih;
- da sam svesna posledica koje kod dokazanog plagijata mogu prouzrokovati na predati master rad i moj status;
- da je elektronska verzija master rada identična štampanom primerku i pristajem na njegovo objavljivanje pod uslovima propisanim aktima Univerziteta.

U Beogradu, _____

Potpis studentkinje

Sadržaj

<u>1.UVODNO RAZMATRANJE</u>	<u>13</u>
1.1. DEFINISANJE PROBLEMA	15
1.2. CILJ I STRUKTURA RADA	19
1.3. POČETNE HIPOTEZE	22
<u>2. ŠIRI KONTEKST: POVEZANOST EKSPERTIZE U POGLEDU JEZIKA SA JEZIČKOM KOMPETENCIJOM</u>	<u>25</u>
2.1. TEORIJA KOMPETENCIJE I TEORIJA PROCESIRANJA U KOGNITIVNOJ NAUCI	25
2.2. DISTINKCIJA JEZIČKA KOMPETENCIJA/JEZIČKO PONAŠANJE NOAMA ČOMSKOG	30
<u>3. DEBATA UNUTAR EKSPERIMENTALNE SEMANTIKE: DA LI SU REFERENCIJALNE INTUICIJE EKSPERATA ZAISTA POUZDANIJE?</u>	<u>33</u>
3.1. POZICIJA MAJKLA DEVITA: SKROMNO VIĐENJE INTUICIJA I NESKROMNE TVRDNJE O EKSPERTIZI	33
3.2. ARGUMENTI PROTIV DEVITA: EKSPERIMENTALNA EVIDENCIJA	39
3.3. EVALUIRANJE EKSPERIMENTALNIH KRITIKA EKSPERTSKOG VIĐENJA INTUICIJA	52
<u>4. DOPRINOS DEBATI: ISTRAŽIVANJE EKSPERTSKOG VIĐENJA INTUICIJA DE NOVO</u>	<u>61</u>
4.1. UZORAK	61
4.2. METOD ISTRAŽIVANJA	68
4.2.1. MATERIJALI	68

4.2.2. KODIRANJE	72
4.2.3. STATISTIČKE ANALIZE	75
4.3. REZULTATI	77
4.3.1. PRVA GLAVNA HIPOTEZA	77
4.3.2. PRVA I DRUGA SPECIFIČNA HIPOTEZA SA POMOĆNIM HIPOTEZAMA	80
4.3.3. DRUGA GLAVNA HIPOTEZA	85
4.3.4. TREĆA I ČETVRTA SPECIFIČNA HIPOTEZA	87
5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE	93
5.1. DISKUSIJA REZULTATA	93
5.2. POZICIONIRANJE ISTRAŽIVANJA U ŠIRI KONTEKST I PRAVCI DALJEG RAZVIJANJA	99
LITERATURA	101
PRILOZI	108
A. UPITNIK	108
B. INSTRUKCIJE ZA KODERE	118
C. FAKTORSKA ANALIZA	126

1. Uvodno razmatranje

Unutar filozofije je poznat stari problem izvora saznanja koji su uveli filozofi empirijske i racionalističke provenijencije ranog modernog perioda, i tiče se toga da li može postojati saznanje nezavisno od iskustva, ili sve saznanje mora biti utemeljeno isključivo u iskustvu. U psihologiji, a potom i u kognitivnoj nauci, ovaj stari problem je dobio novu formulaciju: da li su čovekove kognitivne sposobnosti, u šta spada i jezička sposobnost, urođene ili stečene? Pozadina rasprave oko ovog starog problema uticala je i na predlagane teorije o jezičkoj kompetenciji i teorije referencije u savremenoj lingvistici i filozofiji jezika.

Preovlađujući metod u lingvistici i filozofiji jezika dvadesetog veka bio je oslanjanje na intuicije teoretičara, čije kolege su mogle da dele ili da ne dele te intuicije, na čemu bi dalje počivalo prihvatanje ili neprihvatanje argumenata teoretičara. Početkom dvadeset prvog veka, ovakav metod je naišao na oštru osudu filozofa koji, iako obrazovani u duhu takozvane „filozofije iz fotelje“ (prema engl. izrazu *armchair philosophy*), korišćenjem statističkih metoda otkrivaju da postoje indicije da referencijalne intuicije nisu univerzalne. Ovakve indicije bi trebalo da upute sve one tradicionaliste, koji se bave teorijom jezičke kompetencije i teorijom referencije iz svojih fotelja, u to da je vreme ili da radikalno menjaju vlastiti metod, ili da odustanu od implicitne pretpostavke univerzabilnosti vlastitih intuicija.

Tokom prve dekade dvadeset prvog veka, korišćenje statističke analize intuicija za rešavanje različitih filozofskih problema doprinelo je formiranju naizgled nove poddiscipline u okviru društveno-humanističkih nauka – eksperimentalne filozofije. Ovde je važno napomenuti da, istorijski gledano, nije bilo oštre demarkacije između ljudi koji su sebe smatrali eksperimentalnim

filozofima, ili naučnicima, i ljudi koji su se bavili onim što nam danas izgleda kao filozofiranje iz fotelje.

Naime, tokom ranog modernog perioda i naučne revolucije, mislioci poput Dekarta (*René Descartes*), Paskala (*Blaise Pascal*), Bojla (*Robert Boyle*) i Njutna (*Isaac Newton*) su sebe nazivali „prirodnim“ ili „eksperimentalnim“ filozofima, čime su naglašavali važnost empirijskog istraživanja za potkrepljivanje vlastitih tvrdnji. Ovakva terminološka ambivalentnost je opstala sve do sredine devetnaestog veka, kada su, recimo, objavljena Faradejeva (*Michael Faraday*) predavanja u kojima on sebe i kolege fizičare naziva upravo eksperimentalnim filozofima (Sytsma & Livengood 2012: 146). Ono što je presudilo da se nakon devetnaestog veka stvori oštra demarkacija između filozofije i naučnih disciplina poput psihologije, fizike, hemije, i ostalih naučnih poddisciplina koje se baziraju na eksperimentalnom istraživanju, jeste proces specijalizacije. Tako, filozofi su postali specijalizovani za teorijsko razmatranje fenomena, u koje svrhe su razvili i metod pojmovne analize, a naučnici su radili na usavršavanju metodologije empirijskog ispitivanja fenomena. Međutim, u dvadeset prvom veku se upravo javlja ideja da se filozofski verbalni sporovi ne mogu uspešno razrešiti isključivo pojmovnom analizom, i da bi upotreba empirijskog testiranja značajno doprinela preciziranju i rešavanju filozofskih problema.

U okviru eksperimentalne filozofije počele su vremenom da se diferenciraju dve struje – *pozitivna* i *negativna* (Knobe & Nichols 2017). Negativna struja upravo počiva na uverenju da se eksperimentalnim istraživanjima treba pokazati nepouzdanost, kao i demografska i kulturna varijabilnost intuicija, iz čega će se potom legitimno izvući zaključak da je tradicionalni filozofski metod *passé* i da se njime ne treba koristiti. Pozitivna struja, za razliku od

negativne, upotrebu statističke analize intuicija ne vidi kao zamenu za tradicionalni filozofski metod, već kao dopunu i način da se argumentacija učini rigoroznijom time što će se tvrdnje empirijski ušančiti.¹ Moj pristup u ovom radu će moći da se okarakterise kao sličan pozitivnoj struji. Prema tome, nasuprot dominantnom mišljenju u okviru eksperimentalne filozofije jezika, ili eksperimentalne semantike, koje počiva na ključnim poentama negativne struje, ja neću smatrati da filozofi jezika moraju da promene metod, već da određeni empirijski uvidi mogu da doprinesu rafiniranju tog metoda.

1.1. Definisanje problema

Grupa socijalnih psihologa okupljena oko Ričarda Nizbeta (*Richard Nisbett*) je 2001. godine dovela u pitanje pretpostavku uniformnosti osnovnih kognitivnih procesa (poput induktivnog i deduktivnog zaključivanja, kategorizovanja, apstrahovanja i učenja), koja se prvi put javila u sedamnaestovekovnoj tradiciji britanskog empirizma. Nizbetov tim je, međutim, otkrio niz značajnih razlika u pogledu kognitivnog procesiranja u odnosu na kulturu kojoj ispitanici pripadaju. Drugim rečima, njihovi implicitni, naivni metafizički i epistemički sistem koji primenjuju u

¹ Ne želim da stvorim utisak da se eksperimentalna filozofija iscrpljuje u metodi korišćenja statističke analize i konstruisanju vinjeta i upitnika. Naprotiv, ovu poddisciplinu u poslednjih par godina konstituišu najrazličitiji metode i tehnike – inače karakteristične za, recimo, psiholingvistiku, neuronauku ili kompjutacionu lingvistiku odnosno digitalnu humanistiku: od analize korpusa preko tehnika praćenja pokreta očiju i funkcionalne magnetne rezonance, pa sve do kompjuterskih simulacija (za pregled v. Fischer & Curtis 2019). U svakom slučaju, ma kojim metodama i tehnikama se pojedinačni filozofi koriste, gotovo svi se eksplicitno ili implicitno opredeljuju za pozitivnu ili negativnu struju. U tom smislu su se sporadično javljale primedbe da je naziv „empirijska filozofija“ prikladaniji, jer se takvim nazivom ne insistira na eksperimentu kao jedinom metodu, već se obezbeđuje pluralizam u pogledu metoda i tehnika. Za sada takav naziv nije zaživeo, verovatno jer se u okviru analitičke filozofije profilisala struja naturalistički orijentisanih autora, koji su uvek nastojali da svoje argumente empirijski informišu odgovarajućim rezultatima iz empirijskih nauka, tako da bi naziv „empirijska filozofija“ bio ambivalentan u pogledu toga da li sami filozofi vrše empirijska/eksperimentalna istraživanja ili se koriste tuđim.

kategorizovanju stvari i shvatanju sveta oko sebe oblikovan je nizom socijalno-kulturnih faktora utelovljenim u društvenim sistemima karakterističnim za Zapad i za Istok.

Nizbet i kolege (2001: 292) najpre porede naučne i filozofske poglede dvaju kultura – stare Grčke i Kine – a potom postavljaju hipotezu prema kojoj kognitivne razlike među savremenim ispitanicima imaju koren u različitim društvenim uređenjima i društvenim praksama kroz istoriju, što dalje omogućava da se postulira postojanje različitih sociokognitivnih sistema koji su u stanju permanentne homeostaze. Njihovi rezultati, kao i sumirani rezultati iz socijalne psihologije tokom decenija, sugerišu da, uopšte uzev, ispitanici koji su iz istočne Azije imaju tendenciju da razmišljaju *holistički*, što znači da obraćaju pažnju na celokupno vizuelno polje, slabo pripisuju kauzalnost odnosima među objektima, a više situacijama, i slabo koriste formalna logička pravila i kategorije, jer se prilikom rezonovanja radije oslanjaju na dijalektiku (Nisbett *et al.* 2001: 301–302). S druge strane, ispitanici koji dolaze sa Zapada imaju tendenciju da razmišljaju analitički, što sa sobom nosi i obraćanje pažnje na objekte i kategorisanje tih objekata, primenjivanje pravila formalne logike, kao i kauzalno opisivanje odnosa između objekata i odnosa između delova koji sačinjavaju neki objekat (Nisbett *et al.* 2001: 296–297).

Eduar Mašri (*Edouard Machery*) je okupio tim filozofa 2004. godine, sa kojima je, inspirisan rezultatima Nizbeta i kolega, odlučio da ispituje da li sistematske kognitivne razlike između stanovnika Istoka i Zapada mogu da informišu teorije referencije u filozofiji jezika. Studentima sa univerziteta Ratgers i sa univerziteta u Hong Kongu podeljene su vinjete. Vinjete su sačinjene od poznatih Kripkeovih (*Saul Kripke*) primera sa Gedelom i prorokom Jonom (1972/1997:80–86), kojima Kripke cilja na ispitivanje

intuicije u pogledu referencije, čime pruža osnov za argumentaciju zašto treba odbaciti deskriptivnu teoriju referencije u korist kauzalne teorije referencije.

Uopšte uzev, prema *deskriptivnoj teoriji referencije*, kada koristimo vlastito ime, značenje vlastitog imena se iscrpljuje u *deskripcijama* koje vezujemo za osobu koju dezinira to vlastito ime (Frege 1892/1952, Russell 1905). Prema *kauzalnoj teoriji referencije*, značenje vlastitog imena se povezuje *kauzalnim lancima* koji vode do onog koji je prvi koristio to ime, na osnovu čega su ostali ljudi počeli kompetentno da ga koriste zahvaljujući međusobnom interagovanju (Kripke 1972/1997, Putnam 1975). Glavna meta Kripkeovih primera jeste pokazivanje da deskripcije asocirane sa nekim objektom referencije nisu *ni nužne ni dovoljne* da bi se izdvojio taj objekat, to jest da bi se uspešno koristilo vlastito ime kojim se referira na objekat referencije.² Drugim rečima, ljudi uspevaju da koriste vlastita imena i bez posedovanja identifikujućeg znanja o objektima referencije.

Mašrijević tim je smislio i distribuirao kulturološki upodobljene Kripkeove primere na osnovu kojih je trebalo da studenti odgovore na pitanje na koju osobu se referira određenim vlastitim imenom iz primera. Njihovi rezultati su pokazali da studenti koji pripadaju zapadnoj kulturi, dakle sa Ratgersa, naginju

² Kripkeov primer sa Jonom treba da posluži da se pokaže kako to što bi moglo da se ispostavi da je Jona bio stvarna ličnost o kojoj se stvorila legenda, i za koju je biblijska priča možda potpuno netalčna, ali da, uprkos tome, mi intuitivno ne bismo rekli da je „Jona“ prazno ime, to jest da nema objekat referencije – na šta nas primorava deskriptivna teorija referencije. Intuicija koja leži iza deskriptivne teorije referencije bi u ovom slučaju bila sledeća: ključna deskripcija koja se asocira sa Jonom je ta da je on legendarna ličnost koju je prema biblijskoj priči progutao kit. Drugim rečima, u pitanju je fiktivno vlastito ime kojim se ne referencira ni na koga. Kripkeov primer sa Gedelom je na sličnom tragu: ako se ispostavi da je neko drugi otkrio nepotpunost aritmetike, recimo, neki Šmit kog je Gedel plagirao, to ne znači da mi mislimo na Šmita kad koristimo ime „Gedel“. Čak iako imamo pogrešno znanje, mi svejedno možemo da koristimo kompetentno vlastita imena i da njima deziniramo različite objekte.

više ka intuicijama u prilog kauzalne teorije referencije, dok studenti koji studiraju u Hong Kongu, dakle pripadaju istočnoj kulturi, imaju intuicije u skladu sa deskriptivnom teorijom referencije – čime se posredno pružila dodatna potpora za postavke Nizbeta i kolega (Machery et al. 2004: B7).

Zaključak koji donose Mašri i njegov tim je taj da kulturna varijabilnost intuicija upućuje na to da je metod koji je preovlađujući u filozofiji jezika, i kojim se koristio i sam Kripke, neodrživ i pogrešan. Važno je ovde primetiti da je njihov uzorak sačinjen od studenata, *ipso facto* laika u pogledu filozofije jezika. Stoga, Majkl Devit (*Michael Devitt*), filozof jezika, koji, iako sklon tradicionalnim metodama analitičke filozofije³, formuliše odbranu ekspertize u nizu teorijskih radova, prema kojoj statistička obrada vinjeta kojima je za cilj pobuđivanje intuicija laika nema nikakve relevantne reprekusije po tradicionalnu filozofiju jezika naprosto jer njihove intuicije nisu pouzdane. Preokret u njegovom načinu argumentacije protiv Mašrija i kolega nastupa 2018. godine, kada u saradnji sa Nikolasom Poroom (*Nicholas Porot*), objavljuje svoj prvi rad iz eksperimentalne semantike, gde sprovodi direktno testiranje upotrebe, pored izazivanja referencijalnih intuicija. U ovom radu, Devit i Poro (2018: 1569, 1575) tvrde da *nisu* replikovali varijabilnost referencijalnih intuicija, kao i da nisu našli empirijski razlog da se intuicije smatraju nepouzdanim u odnosu na direktnu lingvističku upotrebu vlastitih imena.

³ Devit zapravo tokom čitave karijere konzistentno zastupa *naturalizam* u bavljenju semantikom, to jest tezu da u domenima objašnjavanja i diskutovanja problema, kao i predlaganja rešenja za probleme u semantici, argumente treba *primarno* zasnivati na rezultatima empirijskih nauka, pre nego na apriornom razmatranju posledica argumenata. U tom smislu, on nije tipičan filozof iz fotelje, te stoga njegov kasniji prelazak na metode eksperimentalne filozofije nije neočekivan.

1.2. Cilj i struktura rada

Cilj ovog rada je da korišćenjem statističke analize podataka, naročito multivarijantnih statističkih tehnika (kao što su analiza glavnih komponenti, eksploratorna faktorska analiza, ili različite metode grupisanja) ispita *empirijska zasnovanost* ekspertske odbrane intuicija Majkla Devita. Novitet ovog istraživanja predstavlja pre svega fokusiranje na dva do sada neispitana potencijalna uticaja na referencijalne intuicije – s jedne strane, *kompetentnost u pogledu stranog jezika*, a s druge strane, to šta sami filozofi misle u pogledu toga da li poseduju ekspertizu, kao i toga koju ulogu tumači maternji ili strani jezik u njihovom bavljenju filozofijom.

Takođe, za razliku od ostalih istraživanja unutar eksperimentalne semantike, u ovom će vinjete distribuirane ispitanicima obuhvatiti, pored vlastitih imena, i termine za *prirodne* i *društvene vrste*.⁴ Uz to, uzorak će obuhvatiti filozofe u *različitim*

⁴ Termin za prirodne vrste ulaze u filozofiju jezika u okviru kauzalne teorije referencije i značenja, budući da se ova teorija referencije promovisala kao bolja od deskriptivne zahvaljujući i mogućnosti da se termini za prirodne vrste uspešno inkorporiraju u nju. Naime, u okviru deskriptivne teorije, značenje ovakvih termina je moglo da se kontituiše preko asociranih deskripcija, ali argumentacija Kripkea (1972/1997) i Putnama (1975) je išla u pravcu pokazivanja da asocirane deskripcije ne bi bile dovoljne da se odredi ekstenzija termina, ili domen važenja. U savremenoj literaturi se njihove zasebne linije argumentacije spajaju u tzv. Kripke-Putnamovu tezu o terminima za prirodne vrste (Häggqvist & Wikforss 2018). Prema ovoj tezi, ekstenzija termina za prirodne vrste se određuje zahvaljujući esencijalnim svojstvima van uma govornika – bilo da se takva svojstva instanciraju u govornikovo sredini (Putnam 1975), bilo u sklopu samih prirodnih vrsta (Kripke 1972/1997). Teoretisanje o terminima za prirodne vrste se u dvadeset prvom veku „preselilo“ iz filozofije jezika u metafiziku, gde se raspravlja o tome koja mikroesencijalna svojstva su nužna i dovoljna za diferenciranje vrsta (cf. Hawley & Bird 2011). Termin za društvene vrste su recentna tekovina i fokusiranje na takve termine obeležava period socijalne orijentisanosti filozofije jezika. Khalidi (2015) razlikuje tri vrste društvenih vrsta za koje postoje termini: (i) društvene vrste čije postojanje ne zavisi od toga da li ljudi imaju verovanja vezana za tu društvenu vrstu (npr. „secesionizam“), (ii) društvene vrste čije postojanje zavisi od pojedinačnih stavova ljudi, ali koji ne moraju biti eksplicitni (npr. „novac“), (iii) društvene vrste čije postojanje zavisi od pojedinačnih stavova ljudi koji moraju biti eksplicitirani (npr. „predsednik“).

stadijumima karijere odnosno studija, i različitog polja bavljenja odnosno interesovanja. Ideja je bila da se okupi što raznovrsniji uzorak u pogledu polja bavljenja iz razloga što Devitova odbrana ekspertskeg viđenja jezičkih, to jest referencijalnih, intuicija počiva na tvrdnji da filozofi jezika i lingvisti imaju pouzdanije intuicije od laika. Međutim, imajući u vidu da tradiciju analitičke filozofije odlikuje fokus na probleme koji nastaju nepreciznim korišćenjem prirodnog jezika, niz filozofskih disciplina je u dvadesetom veku u bitnoj meri postao tesno povezan sa filozofijom jezika – tako su se, štaviše, rodile i nove poddiscipline poput metaetike, metaontologije, analitički nastrojene filozofije duha, itd. Stoga, ne izgleda opravdano pretpostavljati da samo filozofi jezika mogu imati pouzdane referencijalne intuicije, kada niz drugih poddisciplina podrazumeva primenu uvida iz filozofije jezika, ili se nadovezuje na probleme koji se obrađuju u toj disciplini.

Struktura rada će biti sledeća. Nakon postavljanja hipoteza u narednom potpoglavlju, u poglavlju 2 prelazim na skiciranje šireg konteksta u kom se može pozicionirati pitanje ekspertize u pogledu referencijalnih intuicija. Ovaj kontekst obuhvata niz metodoloških pretpostavki i ontoloških obaveza, koja su oblikovala prethodna istraživanja i diktirala interpretaciju rezultata, naročito teorijske konstrukte unutra transformaciono-generativne gramatike Noama Čomskog. Uz to, eksplicirajući svoju poziciju unutar tog šireg konteksta, istraživanje ću učiniti teorijski supstantivnijim i motivisanijim.

U poglavlju 3 se detaljno bavim pojmovnim i eksperimentalnim aspektima ekspertske odbrane intuicija *à la* Devit, i analiziram istraživanja iz eksperimentalne semantike koja su usledila nakon inicijalnog istraživanja Mašrija i kolega iz 2004. godine. Budući da mi je namera da se uključim u debatu, na ovaj

način stvaram i prostor za vlastito istraživanje, čiji detalji će biti predstavljeni u poglavlju 4 – od opisa uzorka i metoda, pa sve do rezultata statističke analize, koja će radi jasnoće biti podeljena na deskriptivnu statistiku, korelacioni i regresioni model, neparametarske testove, i faktorsku analizu. Najzad, u zaključnom poglavlju nudim interpretaciju rezultata, i zatim ih posmatram u širem kontekstu koji je bio skiciran u poglavlju 2. Rad završavam remarkama kako je moguće poboljšati i razviti dalje instance ovog istraživanja.

1.3. Početne hipoteze

Pre nego što budem postavila početne glavne hipoteze (*GH*), kao i pomoćne hipoteze (*PH*), ekspliciraću početne pretpostavke (*PP*) koje usvajam. Smatram da je ovo važno iz razloga što gotovo sva istraživanja počivaju na određenim teorijskim pretpostavkama, koje istraživači često implicitno podrazumevaju, ali ostavljajući ih prećutanim, često propuste da pozicioniraju istraživanje u širi teorijski kontekst. Unutar potpoglavlja 2.1. i 2.2. objasniću ključne filozofske ideje koje leže u pozadini svake od pretpostavki, to jest svaki termin u kurzivu će biti obrazložen.

PP₁: Ne prihvatam da se *jezičko procesiranje* odvija prema unapred datim ili urođenim *pravilima*.

PP₂: Prihvatam stanovište prema kom se kognitivni procesi mogu najbolje shvatiti kao naučeni *šabloni*. Eksperti imaju razvijenije i raznovrsnije šablone od laika kada se radi o jezičkom procesiranju.

PP₃: Ne prihvatam da tzv. *diskretni glas kompetencije* čini sve ljude jednako kompetentnim, odnosno njihove intuicije jednako pouzdanim, usled *urođenosti* jezičke kompetencije.

PP₄: Prihvatam poziciju *ordinarizma* u pogledu intuicija nasuprot poziciji *kompetencijalizma*.

Ove teorijske pretpostavke u značajnoj meri informišu i usmeravaju glavne i pomoćne hipoteze koje postavljam. Uz to, prva glavna hipoteza (*GH₁*) počiva na radu Devita i Poroa (2018), te ovo istraživanje uključuje i konfirmatorsku analizu te hipoteze. Sve ostale hipoteze – bilo druga glavna hipoteza (*GH₂*), bilo ostale specifične (*SH_n*) ili pomoćne (*PH_{nm}*) – originalne su u smislu da se u kontekstu eksperimentalne semantike prvi put javljaju upravo u mom istraživanju, i ima ih ukupno osam. Redom će sada svaka od hipoteza biti eksplicirana.

GH₁: Pouzdanost intuicija će se pokazati ako postoji konzistentnost unutar uzorka između *intuicija* i *upotrebe* vlastitog imena, termina za prirodnu ili termina za društvenu vrstu.

SH₁: Ne očekujem da će polje bavljenja biti statistički značajan prediktor intuicija u prilog bilo kauzalne bilo deskriptivne teorije referencije vlastitih imena, termina za prirodne i društvene vrsta.

PH_{1.1}: Ne očekujem postojanje statistički značajne razlike između referencijalnih intuicija mladih i starijih filozofa koji imaju *isto* ili *dovoljno slično* polje bavljenja.

SH₂: Očekujem da će mera asocijativnosti između stepena studija odnosno zvanja i pouzdanosti referencijalnih intuicija biti *srednja*.⁵

PH_{2.1}: Očekujem da će mera asocijativnosti u pogledu pouzdanosti referencijalnih intuicija *biti viša* za starije studente (masterandi i studenti četvrte godine) koji se zanimaju za filozofiju jezika *ili* problemi iz te oblasti utiču na njihova razmišljanja, nego kod takvih mlađih studenata.⁶

GH₂: Znanje stranog jezika utiče na pouzdanost referencijalnih intuicija: što je filozof kompetentniji u pogledu više jezika to su mu intuicije pouzdanije u poređenju sa filozofima koji poseduju bazično znanje stranog jezika.

SH₃: Očekujem da će se stariji filozofi *češće* slagati sa tvrdnjama koje stipuliraju postojanje filozofske ekspertize i talenta za bavljenjem filozofijom u odnosu na mlađe filozofe.

⁵ U nedostatku publikovanih metaanaliza ove debate u eksperimentalnoj semantici, hipoteze *SH₂* i *PH_{2.1}* neću formulisati u preciznijim statističkim očekivanjima nego što su ova.

⁶ Ova pomoćna hipoteza je formulisana disjunktivno, jer mi je za njeno potvrđivanje *dovoljno* da se pokaže veza između pouzdanosti referencijalnih intuicija onih ispitanika koji su potvrdno odgovorili na pitanje koje se tiče toga da njihova oblast interesovanja obuhvata i probleme filozofije jezika, bilo oni koji su se složili da su takvi problemi uticali na njihov rad unutar izabраниh oblasti.

SH₅: Očekujem da će se ispitanici koji znaju više stranih jezika češće slagati sa tvrdnjama koje stipuliraju da kompetencija u pogledu maternjeg ili stranog jezika zaista utiče na razumevanja problema u filozofiji jezika.

2. Širi kontekst: povezanost ekspertize u pogledu jezika sa jezičkom kompetencijom

2.1. Teorija kompetencije i teorija procesiranja u kognitivnoj nauci

Pitanje ekspertize u pogledu jezika, koje ću podvrgnuti statističkoj analizi u ovom radu, tesno je povezano sa shvatanjem *jezičke kompetencije* u kognitivnoj nauci i teorijskoj lingvistici. Jezička kompetencija u radu figurira na dva povezana načina. S jedne strane, u ovom potpoglavlju ću se baviti jezičkom kompetencijom kao *opštom sposobnosti* koja leži u pozadini, generalno produkovanja i razumevanja rečenica maternjeg jezika, pa samim tim i iza formiranja referencijalnih intuicija ili prakse referiranja. S druge strane, pak, jezičku kompetenciju ću ispitivati u vidu *specijalizovane sposobnosti* koju oblikuje broj stranih jezika koje neko nauči tokom života na takav način da tim jezicima vlada skoro kao maternjim, te je u tom smislu neko kompetentan u pogledu stranog jezika. Od toga kakvu teoriju o jezičkoj kompetenciji kao opštoj sposobnosti neko zastupa, u velikoj meri zavisi i interpretiranje rezultata koji se dobijaju u vezi sa jezičkom kompetencijom kao specijalizovanom sposobnosti.

Teorija kompetencije koja je bila preovlađujuća u tradicionalnoj, simboličkoj kognitivnoj nauci bila je u simetričnom odnosu sa *teorijom o procesiranju*. Simetričan odnos teorije kompetencije sa teorijom o procesiranju ogleda se u samom metodu simboličke kognitivne nauke, to jest specifičnom konstruisanju *modela procesiranja* kojima se simuliraju naše kognitivne sposobnosti radi pronalaženja mehanizama koji leže u osnovi takvih sposobnosti – dakle, radi pronalaženja kriterijuma za kompetentno korišćenje kognitivnih sposobnosti (Doumas & Hummel 2012). Tako, u slučaju više kognitivne sposobnosti kakva je korišćenje

jezika, ključna pretpostavka tradicionalne simboličke nauke bila je ta da naša sposobnost procesiranja jezika u svakodnevnim situacijama počiva na *kompetentnom* ovladavanju *pravilima*. Stoga, u modelima procesiranja jezika, nastojalo se da se dođe do dubinske strukture lingvističkog znanja preko pravila koja upravljaju operisanjem nad *simboličkim mentalnim reprezentacijama*. Simboličke mentalne reprezentacije nad kojima se operiše u modelu su predstavljene propozicijskom notacijom koja razlikuje predikate od argumenata, a elementi reprezentacije se kombinuju prema pravilima, koja su unapred kodirana u modelu (Doumas & Hummel 2012: 53). Recimo, kada je zadatak simboličkog modela da procesira rečenicu „Akiva je viši od Libi“, propozicijska notacija je („Akiva“, „Libi“, „biti visok“), a apstraktno pravilo specifikuju kako će se argumenti („Akiva“ i „Libi“) iskombinovati sa predikatom („biti visok“) tako što se definiše preko ili praznih varijabli (recimo, „Za svako x i y , $x > y$ “) ili specifično za neki domen (recimo, „ako („Akiva“) i („Libi“) onda („Akiva“) $>$ („Libi“)“).

Prednost ovakvih modela se upravo ogledala u mogućnosti primene na različite skupove podataka: usled toga što su pravila unapred data i apstraktna, a reprezentacije najčešće konstituisane praznim varijablama, šta god da model pohrani kao informaciju prilikom procesiranja, moguće je dalje primenjivati informaciju i generalizovati je za svaku novu iteraciju procesiranja (Doumas & Hummel 2012: 54). U tom smislu, tradicionalni simbolički modeli su konstruisani prema pretpostavljenom kognitivnom funkcionisanju ljudi: na osnovu unapred datih pravila, koja pružaju inicijalna ograničenja, moguća je otvorena ekstrapolacija i na slučajeve sa kojima se nikad nismo susreli (Marcus 2001). Na ovakav način se, što se tiče modela procesiranja jezika, pružala evidencija za hipotezu da je znanje jezika velikim delom *urođeno*: na osnovu unapred datih jezičkih pravila, koja pružaju inicijalna

ograničenja u pogledu učenja maternjeg jezika, moguće je da u vrlo kratkom vremenskom roku dete kompetentno ovlada jezikom svojih roditelja. Drugim rečima, modeli procesiranja jezika se, prema ovoj struji u kognitivnoj nauci, razumevaju u terminima distinkcije *jezička kompetencija* i *jezičko ponašanje*, koju je uveo u lingvistiku Noam Čomski (*Noam Chomsky*) šezdesetih godina prošlog veka, a o čemu će biti reči u narednom potpoglavlju.

Međutim, stupanje alternativne teorije kompetencije i procesiranja na naučnu scenu javlja se osamdesetih godina prošlog veka. Naime, sve veće nezadovoljstvo tradicionalnim simboličkim modelima – pre svega u pogledu ključnih mana koje su se ticale nemogućnosti da se u modelima jezičkog procesiranja obuhvati semantički nivo jezika, kao i da se inkorporira razvojni aspekt kognitivnih procesa (Doumas & Hummel 2012: 54-55) – kao posledicu ima okretanje konekcionističkim modelima procesiranja. Konekcionistički modeli, za razliku od tradicionalnih simboličkih modela, nemaju simboličke mentalne reprezentacije i unapred kodirana pravila putem kojih se vrše operacije nad reprezentacijama, već model implementira neuronsku mrežu, konstituisane od međusobno povezanih jedinica (McClelland *et al.* 1986). Svaka jedinica ima stepen aktivacije, u odnosu na kojih su veze između jedinica inhibirajuće ili pobuđujuće – što zavisi od toga da li je stepen aktivacije pozitivan ili negativan. Reprezentacije u ovim modelima su *paralelno distribuirani šabloni* aktivnosti jedinica, a neuronska mreža ih stvara tako što na osnovu algoritma „uči“ kako da procesira određeni skup podataka. Krajnji izlazni rezultat „učenja“ mreže treba da bude analogan ljudskom procesiranju, i u te svrhe se proverava primerima koji nisu bili deo inicijalnog skupa podataka. Drugim rečima, kompetencija se u konekcionizmu ne shvata kao ovladavanje pravilima, već kao formiranje šablona (*cf.* Doumas & Hummel 2012: 56).

Kada se radi o konekcioniističkim modelima procesiranja jezika, važno je primetiti da ovde ne nedostaju ni semantički nivoi ni razvojni aspektat: paralelno distribuirano procesiranje podrazumeva da se različiti nivoi jezika – fonetski, morfološki, sintaksički i semantički – međusobno ograničavaju i prožimaju, a budući da je cilj da se pokaže kako mreža „uči“ na osnovu „iskustva“ sa najrazličitijim skupovima podataka u zavisnosti od zadatka koji treba da se obavi, prirodno je da je ovo *fleksibilniji* i *biološki plauzibilniji* vid modelovanja ljudskih kognitivnih procesa (McClelland *et al.* 1986: 6, Dumas & Hummel 2012: 57).

Krucijalne razlike tradicionalnih simboličkih i konekcioniističkih modela procesiranja mogu se veoma dobro uvideti na primeru modelovanja ekspertskeg procesiranja (Clark 1990). Naime, u osnovi ova dva pristupa je sasvim drugačije shvatanje ekspertize. Pretpostavimo da hoćemo da objasnimo kognitivne mehanizme u pozadini ekspertskeg igranja šaha. Tradicionalni simbolički modeli procesiranja sugerišu da se ekspertske igranje šaha izvodi zahvaljujući sekvencijalnom primenjivanju ranije usvojenih pravila, koja su apstraktna i putem kojih se operiše nad simboličkim reprezentacijama u umu šahiste. Međutim, konekcioniistička priča je sasvim drugačija: šahista je na osnovu niza odigranih partija formirao šablone, tako da u svakoj sledećoj partiji, na osnovu rasporeda figura šahista brže procesira budući tok partije i smišlja strategiju (Simon & Chase 1972, *cf.* Jeremić *et al.* 2010).

Mutatis mutandis, u slučaju jezičke kompetencije, može se pretpostaviti da ekspert poseduje daleko razvijenije šablone formirane na osnovu izloženosti jezičkoj upotrebi usled dugogodišnjeg obrazovanja, a ne urođenim jezičkim pravilima,

kako bi pretpostavili zastupnici tradicionalne kognitivne nauke.⁷ Ono po čemu se takav ekspert razlikuje od laika jesu brzina formiranja i kompleksnost ili bogatstvo šablona. Pretpostavka koju stoga usvajam u radu jeste da konekcionističko modelovanje sugerise *plauzibilnije mehanizme* u pozadini jezičke kompetencije *qua* opšte sposobnosti u odnosu na modelovanje karakteristično za tradicionalnu simboličku nauku – *pace* Čomski! Ovakva pretpostavka će ujedno informisati i moje tumačenje rezultata u vezi sa jezičkom kompetencijom *qua* specifičnom sposobnosti koja se tiče savladavanja stranih jezika – naime, napredovanje od bazičnog do naprednog nivoa stranog jezika znanja odvija se na sličan način na koji početnik postaje ekspert. Fluentnost u bilo kom stranom jeziku je, dakle, samo instanca formiranih kompleksnih šablona na osnovu dugogodišnjeg obrazovanja i izlaganja tom jeziku.

⁷ Razlike između ovih suprotstavljenih modela u kognitivnoj nauci u pogledu posebnog slučaja ekspertskog logičkog zaključivanja ispitujem u Subotić (2020), gde ujedno i branim recentne konekcionističke modele kao eksplanatorno bolje od simboličkih. Imajući u vidu da su i zaključivanje i jezičko procesiranje viši kognitivni procesi, linija argumentacije koju iznosim ovde je vrlo slična.

2.2. Distinkcija jezička kompetencija/jezičko ponašanje Noama Čomskog

Podsetimo se ključne pretpostavke tradicionalne simboličke nauke – da se jezičko procesiranje odvija zahvaljujući kompetentnom primenjivanju pravila, koja su apstraktna i unapred kodirana. Ovakva pretpostavka je direktno preuzeta iz transformaciono-generativne gramatike Noama Čomskog (1965, 1966), u kojoj figurira distinkcija jezička kompetencija/jezičko ponašanje. Naime, jezička kompetencija za Čomskog predstavlja urođeno znanje o jezičkom sistemu, to jest o gramatičkim pravilima, koja konstituišu „univerzalnu gramatiku“, instanciranu u svakom govorniku jezika ponaosob i na osnovu koje govornici razlikuju „gramatične“ od „negramatičnih“ rečenica. Drugim rečima, svi govornici su *jednako kompetentni*, jer im je kompetencija zagantovana urođenim pravilima.

Nasuprot jezičkoj kompetenciji, Čomski uvodi i termin „jezičko ponašanje“, koje bi trebalo da predstavlja upotrebljen jezički sistem u određenoj komunikacionoj situaciji, dakle, prilikom izgovaranja i razumevanja rečenica. Drugim rečima, jezičkim ponašanjem se *ostvaruju* urođena gramatička pravila. Modeli procesiranja jezika u tradicionalnoj simboličkoj kognitivnoj nauci, prema tome, predstavljaju nesavršeni odraz jezičke kompetencije, dok je simuliranje jezičkog ponašanje od sekundarnog značaja u takvim modelima – u istoj meri u kojoj je i za Čomskog jezičko ponašanje nezanimljivo. Razlog za takvo zanemarivanje jezičkog ponašanje leži u tome što diskrepanciju između kompetencije i ponašanja uviđamo onda kada jezički sistem ne funkcioniše kako treba, bilo usled uobičajenog pravljenja lapsusa, nepažnje, ili usled ozbiljnijih medicinskih stanja. U svakom slučaju, prema Čomskom (1965: 3-4), ovde se radi o *vanlingvističkim faktorima*, te nije posao

transformaciono-generativne gramatike da se fokusira na jezičko ponašanje, već na dubinsko lingvističko znanje, koje, pak, uzrokuju lingvistički faktori *par excellence*, kao što su urođena gramatička pravila.

Dalje, koreni inspiracije za uvođenje simboličkih mentalnih reprezentacija u tradicionalnu kognitivnu nauku mogu se takođe pronaći u transformaciono-generativnoj gramatici. U umu govornika pravila su reprezentovana na takav način da je racionalnim procesom moguće iz njih dedukovati jezičke intuicije, koje su *nosioci informacija* o lingvističkim činjenicama. Za Čomskog, ovo je najbolje objašnjenje „misteriozne“ sposobnosti kakva je jezička kompetencija, i samim tim najbolje objašnjenje toga kako razumemo i procesiramo rečenice – jer, u nedostatku načina da doslovno posmatramo ljudski um, bolje nije moguće ponuditi u lingvistici.

Ali, to što bi nešto možda bilo najbolje objašnjenje pod određenim uslovima, ne znači da to jeste prikladno objašnjenje. Da bi čomskijanska teorija kompetencije nudila bolja objašnjenja od neke rivalske teorije – nazovimo je T_x – potrebno je da čomskijanska teorija bude podržana evidencijom i da objašnjava tačnije, preciznije, i obuhvatnije jezičke fenomene od T_x koja joj je rival. Međutim, ako se tvrdi da je čomskijanska teorija kompetencije manje loša od bilo čega drugog što je predloženo u lingvistici, i da je to razlog zašto je treba uvek favorizovati u odnosu na T_x , onda više nije reč o tome da se njome pruža najbolje *objašnjenje*, već pre najbolja *spekulacija*.

Pa ipak ne samo što je čomskijanska teorija kompetencije u velikoj meri oblikovala modelovanje jezičkih procesa u tradicionalnoj simboličkoj kognitivnoj nauci, već je informisala i pozicije filozofa jezika po pitanju prirode jezičkih intuicija. Tako,

kompetencijalisti u pogledu jezičkih intuicija (npr. Mišćević 2006) tvrde da jezičke intuicije imaju poseban status jer je izvor takvih intuicija upravo jezička kompetencija. S druge strane, *ordinaristi* (npr. Jutronić 2014, Devitt 2014) tvrde upravo suprotno – da jezičke intuicije nisu posebne, i da njihov izvor nije jezička kompetencija. Podrobnije objašnjeno, kompetencijalisti smatraju da jezičke intuicije potiču od specijalizovanog modula zaduženog isključivo za jezičko procesiranje, koje kognitivno autonomno u odnosu na ostale kognitivne procese, dok ordinaristi smatraju da su jezičke intuicije produkt iskustva koje govornici stiču interagovanjem sa lingvističkim svetom, dok se urođeni aspekt tiče predispozicija da se selektivno reaguje na određena iskustva (cf. Devitt 2014: 10). Štaviše, za ordinariste jezička kompetencija je vid *kognitivne veštine*, te ispitivanje prirode jezičkih intuicija stoga treba da bude slično ispitivanju, recimo, veštine kojom velemajstor igra šah (Jutronić 2014: 128-129).

Pozicija ordinarizma se može vrlo lako povezati sa konekcionističkim modelima jezičkog procesiranja, imajući u vidu paralelizam jezičke kompetencije i igranja šaha koji predlaže Jutrońićeva. Podsetimo se da je osnovna pretpostavka u konekcionizmu da je kognitivne procese najbolje shvatiti kao šablone, koji se uče tako što neuronska mreža „uči“ na osnovu niza skupova podataka, da bi onda rešila zadatak koji se bazira na novom skupu, dovoljno sličnom onom na kom se mreža obučavala. Ekspertizu u pogledu šaha smo potom opisali kao stvar formiranja kompleksnih šablona na osnovu kojih je velemajstoru lako da na osnovu prostornog rasporeda figura na šahovskoj tabli uvidi tok ostatka partije. Ordinarista bi stoga mogao, sledeći paralelizam šaha sa jezičkom kompetencijom, da tvrdi da je takođe moguće da postoji *kvalitativna razlika* u jezičkoj kompetentnosti eksperata u odnosu na početnike. Ovo je upravo korak na koji će se odlučiti Devitt.

3. Debata unutar eksperimentalne semantike: da li su referencijalne intuicije eksperata zaista pouzdanije?

3.1. Pozicija Majkla Devita: skromno viđenje intuicija i neskromne tvrdnje o ekspertizi

U ovom potpoglavlju ću nastojati da dam razvoj pozicije Majkla Devita kroz publikacije u poslednjih tridesetak godina. Naime, Majkl Devit je od koautorskog rada sa Kimom Sterelnijem (Kim Sterelny) iz 1989. godine, pa sve do recentne saradnje sa Poroom, konzistentno iznosio kritiku „diskretnog glasa čomskijanske kompetencije“, u početku fokusirajući se na pojmovne nedostatke, a potom formulišući svoje *ekspertske viđenje referencijalnih intuicija*, koje treba da predstavi alternativu čomskijanski motivisanoj negativnoj struji eksperimentalne filozofije, koju predstavljaju, recimo, Machery *et al.* (2004), Machery *et al.* (2009), Sytsma *et al.* (2015).

Devitov napad na čomskijanski shvaćenu kompetenciju počinje sa ekspliciranjem ključnih postavki tzv. „ispravnog viđenja lingvistike“ koje se može pripisati Čomskom i ostalim transformaciono-generativnim gramatičarima. Izbor reči kao što je „ispravno“ sugerise da Devit i njegov koautor Kim Sterelni (Kim Sterelny) primećuju dozu dogmatizma kod lingvista te provenijencije. Postavke takvog viđenja su sledeće (1989: 498, *cf.* potpoglavlje 2.2.):

- (1) opisivanje realnosti preko gramatike jednog jezika predstavlja vid *zaključivanja ka najboljem objašnjenju*,
- (2) govornici jezika imaju privilegovani pristup psihološkoj realnosti zahvaljujući tome što dele jezičku kompetenciju, koja je *urođena* i pruža *informativni sadržaj* njihovim intuitivnim sudovima o tome

koje rečenice jezika su gramatične, ili o tome šta sagovornik hoće da prenese svojim izborom reči,

(3) *jedinu* evidenciju u lingvistici, *qua* naučnoj disciplini, predstavljaju upravo jezičke intuicije.⁸

Devit i Sterelni redom podrobnije objašnjavaju svaku od postavki i time bacaju svetlo i na njihovu dogmatičnost, ali od važnosti za ovaj rad će biti samo prve dve postavke. Što se tiče postavke (1), ona se tiče metodologije kojom se služe generativni gramatičari. Izgleda, naime, kao da se transformaciono-generativni gramatičari se abdukcijom služe slično kao i fizičari. Tako, fizičari iako ne mogu da posmatraju direktno *unutrašnjost* Sunca, koriste se najboljom strategijom koja im je na raspolaganju – formulišu teoriju, koja ukoliko je tačna, objašnjava ostale pravilnosti u vezi sa gasovima od kojih je unutrašnjost Sunca sačinjena. *Mutatis mutandis*, transformaciono-generativni gramatičari, iako posmatraju direktno šta se događa *unutar* svakog govornika ponaosob, koriste se najboljom strategijom u vidu formulisanja teorije kompetencije. Prema tako formulisanoj teoriji, jezičkom kompetencijom se veridički opisuje realnost koja je „u glavi“ govornika. Međutim, Devit i Sterelni naglašavaju da činjenice o

⁸ U sklopu ovog dela obračuna sa čomskijancima, Devit će u kasnijim radovima (2006, 2008) dovoditi u pitanje da li su intuicije *jedina* evidencija za neku lingvističku teoriju kada uzmemo u obzir i evidenciju koja potiče od lingvističkog korpusa, to jest aktualne upotrebe reči, i cilj mu je da, između ostalog, pokaže kako je takav opšteprihvaćeni metodološki pristup lingvistici loš. Naime, argument bi se mogao ugrubo skicirati ovako: iako su intuicije *presudna* evidencija, nisu i jedina evidencija, jer se lingvistička teorija može razviti i bez ikakvog pozivanja na intuicije, o čemu svedoče i grane lingvistike koje se bave rekonstrukcijom protoindoevropskog jezika, o kom savremeni govornici bilo kod o živih jezika svakako ne mogu imati intuicije. Ovo bi donekle predstavljao granični slučaj, i ne bi za sobom povlačilo da je za zapravo potrebno zauzeti toliko radikalno metodološki stav, ali ide u prilog tome da opšteprihvaćen metodološki pristup kakav propagiraju transformaciono-generativni gramatičari kao jedini ispravan uopšte *ne mora* biti univerzalno ispravan za svakog lingvistu. Međutim, nadalje se neću baviti ovim pitanjem jer se tiče metodologije lingvistike *qua* naučne discipline, što je tema koja nije od presudnog značaja za moje istraživanje u ovom radu.

kojima treba da bude reči unutar lingvistike nisu psihološke, već lingvističke. U tom smislu, ne bi trebalo da nas zanima psihološka realnost, već *lingvistička*. Ovo nas upućuje na postavku (2) „ispravnog viđenja lingvistike“.

Naime, uverenje da govornici jezika imaju privilegovani pristup psihološkoj realnosti jer ih vodi „diskretni glas kompetencije“ u vidu intuitivnih sudova, Devitt i Sterelny nazivaju *kartezijanskim* pristupom, čemu protivstavljaju svoj *naturalistički* pristup lingvističkim činjenicama koje su deo lingvističke realnosti, ili svakodnevnih komunikacionih situacija u kojima koristimo jezik u razne socijalne svrhe (1989: 522).

Dogmatski fokus na psihološku realnost ogleda se i u fokusiranju „ispravnog viđenja lingvistike“ na to *kako se produkuju simboli*, umesto na formulisanje teorije o samim simbolima (Devitt & Sterelny 1989: 513–514). Lingvistička evidencija može se, međutim, ticati isključivo samih simbola, ali ne i produkcije simbola. Ukoliko bismo obratili pažnju na lingvističku realnost samih simbola, to jest na njihovu upotrebu u svakodnevnim situacijama, uvideli bismo koliko idiosinkrazija ima između govornika istog jezika. Govornici, dakle, imaju svoje *idiolekte*, tako da postoje međusobno različiti načini na koji svaki od njih može biti kompetentan govornik. Na osnovu čega pretpostaviti da je kompetencija uniformna, kada se instancirano znanje gramatike u pojedinačnim slučajevima razlikuje? Izgleda kao da nam je potreban dobar razlog prema kom će se zaustaviti „matematička eksplozija“ različitih, i samo u nijansama sličnih, gramatika za svaki jezik; ali taj razlog generativni gramatičari ne nude, *osim ako* ne pretpostave da govornici raspolažu urođenim mehanizmima (Devitt & Sterelny 1989: 509). Drugim rečima, ono što im je početna pretpostavka

ujedno im služi i kao odgovor na ovakav, ali i svaki sličan protivprimer.

Za razliku od zastupnika čomskijanskog diskretnog glasa kompetencije, odnosno „ispravnog viđenja lingvistike“, koji upućuje osobu na to da ima privilegovani pristup istini, jer je kompetencija opskrbljuje svim informacijama o podacima, Devitt od prve decenije dvadeset prvog veka predlaže *skromno viđenje intuicija*, koje je u duhu naturalizma kakav su on i Kim Sterelni zagovarali još od 1989. godine. Prema tom viđenju, kompetencija nam omogućava pristup podacima, tako što su referencijalne intuicije vid *opservacionih sudova o lingvističkim fenomenima* (Devitt 2011: 19). Međutim, svaki opservacioni sud zavisi od *pozadinskog znanja*, koje igra kauzalnu ulogu u podsticanju određenih opservacionih sudova u odgovarajućim situacijama. Intuicije se, stoga u okviru naturalističkog pristupa mogu definisati na sledeći način: „[j]ezičke intuicije su reakcije *empirijski* nastrojenog i *teorijski* opterećenog centralnog procesora na jezičke fenomene, a razlikuju se od ostalih reakcija samo po tome što su momentalne i nereflektivne, i jedva da iziskuju svesno procesiranje“ (Devitt 2006: 491, 2010: 425–426; moj kurziv). Prema ovoj definiciji, dakle, Devitt brani empirističko stanovište o referencijalnim intuicijama, što je u skladu sa njegovim shvatanjem jezika kao simboličkog sistema o kom imamo saznanje na osnovu sticanja iskustava i međusobnog interagovanja.

Devittovo skromno viđenje intuicija postaje dopunjeno odbranom ekspertize od momenta kada na scenu filozofije jezika stupaju Mašri i kolege (2004), sa tvrdnjama da njihovi eksperimentalni rezultati o kulturnoj varijabilnosti referencijalnih intuicija sugerišu da su tradicionalne teorije referencije duboko pogrešne jer se njihova ispravnost ili neispravnost „dokazuje“ preko

intuicija belih, akademskih filozofa. Međutim, Devit će kritiku ovog istraživanja započeti sa remarkom da Mašri i kolege ne pružaju dobro objašnjenje zašto bi, prema njihovim rezultatima, trebalo da se vodimo *bilo čijim* intuicijama. Drugim rečima, zašto bi trebalo pretpostaviti da su, uprkos drastičnom variranju intuicija, laici *jednako* kompetentni? Usled izostajanja takvog objašnjenja, Devit (2006: 483–484, 2010: 424f, 2011: 16) smatra da je u osnovi istraživanja Mašrijeve grupe upravo nekritičko prihvatanje diskretnog glasa kompetencije: pretpostavka o jednakosti u pogledu kompetencije mora počivati na tome da svako za sebe ima privilegovan (dakle, kartezijanski) pristup lingvističkim činjenicama – što je uznemiravajuće slična pretpostavka koju usvajaju i Čomski i plejada transformaciono-generativnih gramatičara, i kojoj je bilo već reči na početku ovog potpoglavlja.

Pozitivni aspekt njegovog skromnog viđenja intuicija, nasuprot uverenjima transformaciono-generativnih gramatičara *à la* Čomski i „diskretnih“ čomskijanaca među filozofima, jeste taj da se jezička kompetencija unutar ovog teorijskog okvira *ne* shvata kao sposobnost kojom se obezbeđuje informacioni sadržaj intuitivnim sudovima. Drugim rečima, osoba koja je kompetentna za neku radnju φ , može u isti mah da bude potpuno neinformisana o φ . Ovo dalje znači da *nije dovoljno* da samo bude kompetentna kako bi u isti mah bila posmatrana i kao ekspert. Ovakva osoba može da *postane* ekspert, ali to ne znači da će *nužno* postati ekspert. Ovim potezom se diskredituje pokušaj Mašrija i kolega da intuicije laika proglase relevantnim za radikalni zaključak o otpisivanju teorija referencije, ali se i otvaraju vrata za ekspertsku odbranu referencijalnih intuicija.

Naime, podsetimo se da su za Devita intuicije uvek teorijski opterećene. Stoga, izgleda da se može zaključiti da, kada su u pitanju

jezički fenomeni, onda, dakle, treba verovati intuicijama lingvista i filozofa, jer su njihove intuicije *najpouzdanije* imajući u vidu teorijsko, pozadinsko znanje kojim raspolažu. Devit (2010: 426f) primećuje da je bavljenje semantikom „ozloglašeno težak“ i zahtevan posao, te da ovaj posao zahteva usavršavanje u istoj meri u kojoj to zahteva, recimo, paleontologija. Ako ćemo se složiti u pogledu toga da će paleontolog primetiti kosti vilice vepra pre nego običan čovek (koji je, možda, čak i fakultetski obrazovan u nekoj drugoj oblasti), zašto se onda ne složimo i da filozofi jezika poseduju sličnu ekspertizu kada se radi o vinjetama kojima se izazivaju intuicije povodom vlastitih i fiktivnih imena?

Naravno, sada se može prigovoriti da Devit nije ubedljiv u pokazivanju zašto onda ne treba imati poverenja u „čomskijanske“ intuicije, kada su i transformaciono-generativni gramatičari eksperti u domenu kojim se bave. Ali, ovde bi se moglo odgovoriti da osoba koja se obrazovala sledeći lažne teorije može zapravo imati distorzirane intuicije, i to je neizbežni epistemički rizik, jer ni ne možemo imati „nezaprljan“ ili „privilegovan“ pristup lingvističkoj realnosti (Devitt 2006: 504, 2011:20). Štaviše, ovde bi se moglo napomenuti da upravo pogrešivost intuicija eksperata obezbeđuje kredibilnost njihovim intuicijama: eksperti greše u pogledu svojih uverenja isto koliko i laici, ali razlika je, međutim, u tome što naučna metoda i način komuniciranja sa kolegama iz naučne zajednice obezbeđuju efikasnije i uspešnije ispravljanje takvih uverenja.

3.2. Argumenti protiv Devita: eksperimentalna evidencija

Devitova ekspertska odbrana referencijalnih intuicija naišla je, međutim, na niz protivargumenata i kritika. Ove kritike ću podeliti u *pojmovne* i *eksperimentalne*, a eksperimentalne takođe i na *direktne* i *indirektne*. Kritike koje se tiču pojmovne argumentacije nisu krucijalne za ovaj rad, i za tu kategoriju ću navesti samo jednu takvu (Weinberg *et al.* 2010), naprosto da bi se stekao uvid i u takve napade ekspertskeg viđenja referencijalnih intuicija.⁹ Direktne eksperimentalne kritike podrazumevaju istraživanja koja su poduzeta sa ciljem da se pobije ekspertskeg viđenje referencijalnih intuicija, i to su pre svega Machery (2012), Culbertson & Gross (2009, 2011) i Dabrowska (2009). Indirektne kritike imaju veze, s jedne strane, sa daljim rafiniranjem istraživanja Mašrija i kolega, u odnosu na nepovoljne komentare koji su dolazile od Deutch (2009), Martí (2009) i Sytsma & Livengood (2011), ali i sa recentnim istraživanjem koje replikuje kulturnu varijabilnost, a koje su poduzeli Sytsma *et al.* (2015).

Počću sa prvom kritikom. Autori poput, recimo, Weinberg *et al.* (2010) daju niz argumenata oslonjenih na empirijska istraživanja da bavljenje filozofijom jednostavno *ne garantuje* postajanje ekspertom u filozofiji. Vajnberg i kolege počinju od

⁹ Niz pojmovnih kritika u kontekstu odbrane od Devita navode Nichols *et al.* (2009) i Machery *et al.* (2013), a Devit im odgovara u (2011) i (2012). Međutim, prepričavanje ove razmene do sitnih detalja mi ne izgleda produktivno naprosto jer Devitovi ključni momenti argumentacije ostaju uvek isti, iako je elaboracija tih momenata vremenom postajala jasnija, a Mašri i kolege ostaju jednako ušančeni u svojim tvrdnjama da njihovi rezultati *zaista* dovode u pitanje metod tradicionalne filozofije jezika, i da je kulturna varijabilnost intuicija realnost sa kojom filozofi zavaljeni u fotelje nisu spremni da se suoče. U tom smislu, Weinberg *et al.* (2010) predstavljaju ipak zanimljiviji pojmovni način da se kritikuje ekspertskeg viđenje intuicije. Što se tiče Nichols *et al.* (2009) i Machery *et al.* (2013), kao i Machery *et al.* (2004), njihova pojmovna argumentacija je svakako empirijski dovedena u pitanje u Izumi *et al.* (2017), što ne znači zauzvrat da takva nemogućnost replikacije ima ikakve pozitivne reprekusije po Devitovo ekspertskeg viđenje intuicija; ali, o tome svemu će biti više reči u potpoglavlju 3.3.

tvrdnje da se psihološkim istraživanjima pokazala da repetitivno i promišljeno znanje *kako* treba obaviti neki zadatak – na primer, kako prognozirati sezone monsuna ili predvideti da će protivnik u šahu povući potez daminog gambita – ima uticaja na postajanje ekspertom u meteorologiji odnosno šahu. Ali, to nije bio slučaj sa oblastima kao što su psihijatrija ili berzansko brokerstvo, koje ne počivaju na jasnim i nedvosmislenim proceduralnim pravilima poput šaha, i nema razloga da pretpostavimo da je filozofija sličnija šahu ili meteorologiji nego psihijatriji i brokerstvu (Weinberg *et al.* 2010: 334). Devit, doduše, filozofiju stavlja u istu košaru sa prirodnim naukama poput biologije i paleontologije. Međutim, naučnici u takvim oblastima se susreću sa stalnim, jasnim, i pouzdanim povratnim informacijama koje usmeravaju njihovo usavršavanje, kao i formulisanje hipoteza i osmišljavanje istraživanja (Weinberg *et al.* 2010: 341–342).

Ne vidim zašto bi se ovakav odgovor Devitu smatrao ikakvim kontraargumentom, budući da se filozofi konstantno susreću sa povratnim informacijama u pogledu stavova koje iznose – očigledno je i tekst Vajnberga i kolega pisan kao povratna informacija u pogledu stavova koje je izneo Majkl Devit. Razmotrimo detaljnije šta podrazumeva upravo ekspertiza u pogledu *profesionalnog pisanja*. Pisanje bilo koje publikacije počiva na kognitivnom „žongliranju“ tri zahtevna zadatka – zaključivanju, osmišljavanju rečenica i prisećanju pročitane materijala, čiji produkt su strukturirane ideje uobličene na način kakav se zahteva u određenom polju bavljenja (Kellogg 2006: 389). Međutim, za razliku od šahiste koji se vodi jasnim proceduralnim pravilima, koja ne variraju od partije do partije, standardi u akademskom publikovanju mogu biti samo minimalni, u smislu da se razlikuje šta jeste akademski rad a šta nije, jer procene toga šta jeste ili nije vredno publikovati zavise od recenzenta, čiji kriterijumi

nisu nalik jasnim, proceduralnim pravilima. Ali, u isti mah ne bismo rekli ni da su kriterijumi recenzenata nasumični – što je razvijenija ekspertiza u pogledu profesionalnog pisanja, to će radovi lakše prolaziti recenziju ma koji časopis i ma koji recenzent bio u pitanju. Razlog za to je upravo zato što postoji konstantna povratna informacija koja se dobija na to što je napisano onda kada je nekome posao da, između ostalog, publikuje radove. Psihološka istraživanja su detektovala čitav skup karakteristika koje eksperti u pogledu profesionalnog pisanja dele – od specifične upotrebe terminologije, preko kreativnog rešavanja problema, pa sve do korišćenja dugoročne memorije kao radne memorije (Kellogg 2006: 391–392). U tom smislu, filozofi se ni po čemu ne razlikuju od ostalih ljudi – naučnika, novinara, autora romana – čija profesija zahteva ovladavanje tehnikom pisanja i čiji radovi prolaze kroz evaluaciju kolega. Ukoliko je smisleno, s aspekta psihologije darovitosti, ovakve ljude nazivati ekspertima u pogledu pisanja, *barem* u ovom smislu su onda i filozofi eksperti. Ovim smatram da je argument Vajnberga i kolega usmeren protiv Devita stavljen *ad acta*, te ću se stoga okrenuti empirijski bolje zasnovanim radovima.

Mašri (2012) direktno dovodi u pitanje ekspertsko viđenje referencijalnih intuicija izloženo u Devit (2011) tako što se odlučuje na poduhvat testiranja intuicija *lingvista različitih poddisciplina* na isti način kao u inicijalnom istraživanju iz 2004. godine, dakle, putem vinjeta u kojima figuriraju kulturološki upodobljeni Kripkeovi primeri sa Gedelom i Jonom. Mašrijeva hipoteza je da je Devitovo viđenje lažno ukoliko se pokaže kulturološka varijabilnost u referencijalnim intuicijama, jer svih dvesta sedamdeset i dva ispitanika prema Devitovim kriterijumima može biti smatrano ekspertima. Kako bi grupisao toliki broj ispitanika, Mašri je vinjetama dodao dve komponente: obeležavanje na skali od 0 do 100 koliko su ispitanici sigurni u svoje odgovore, kao i označavanje

oblasti bavljenja, uz sumiranje u teorijske perspektive kojom se vode i imenovanje trojice poznatih lingvista koji najbolje reprezentuju tu perspektivu. Formirane su dve grupe: u prvoj su bili semantičari i filozofi jezika, za koje je veća verovatnoća da su čitali Kripkeovo *Imenovanje i nužnost*, tako da postoji mogućnost da su im već intuicije „zaprjane“ kauzalnom teorijom referencije; a u drugoj su sociolingvisti, istorijski lingvisti i lingvisti diskursa, koji bi trebalo da nagnju deskriptivnoj teoriji referencije po prirodi njihovih polja bavljenja (Machery 2012: 48). Kao kontrolnu grupu Mašri je uveo dvadeset i šest obrazovanih laika, što su za njega ispitanici sa diplomom osnovnih studija (tzv. „bečelori“).

Njegovi rezultati (Machery 2012: 47-49) sugerišu da najveći broj lingvista ima intuicije kojima se favorizuje kauzalna teorija referencije, ali se sve grupe međusobno razlikuju na statistički značajan način. Pa ipak, prva grupa – dakle, filozofi jezika i semantičari – pokazuje u većem stepenu ovakve intuicije u odnosu na drugu grupu – sociolingviste, istorijske lingviste i lingviste diskursa, što se ogleda takođe u rezultatu hi-kvadrat testa ($\chi^2(1, N=133)=5,97$), $p<0,015$). Statistički značajna razlika nije detektovana između prve i kontrolne grupe, kao ni između druge i kontrolne grupe. Plauzibilno je pretpostaviti da je razlog za to nizak broj ispitanika u kontrolnoj grupi. U svakom slučaju, Mašri zaključuje na osnovu dobijenih rezultata da ekspertiza ima *nekonzistentan uticaj* na pouzdanost referencijalnih intuicija, kao i to da će teorijska perspektiva eksperte pre učiniti *pristrasnim*.

Drugi vid direktnog napada na Devita (2006) dolazi od strane Culbertson & Gross (2009), koji kao glavnu hipotezu uzimaju očekivanje da će svi ljudi sa *minimalnom* izloženošću istom lingvističkom stimulusu konzistentno obavljati zadatak procenjivanja koje rečenice su gramatične, a koje ngramatične ili

dvosmislene. U svrhe testiranja hipoteze, Culbertson & Gross (2009) pronalaze četrdeset i dva ispitanika, koje dele u četiri grupe prema stepenu ekspertize odnosno upoznatosti sa tim kako se obavljaju eksperimentalni zadaci. Prva grupa *LOTS* (prev. „mnogo“) broji sedam ispitanika sa doktoratom iz sintakse, druga grupa *SOME* (prev. „nešto“) obuhvata sedamnaest studenata sa odslušanim kursom iz transformaciono-generativne gramatike, treća grupa pod nazivom *LITTLE* (prev. „malo“) ima jedanaest studenata kognitivne nauke, dok četvrta grupa, *NONE* (prev. „nimalo“) raspolaže sa takođe sedmoro ljudi kao i prva grupa, ali ovde su u pitanju ispitanici samo sa visokom stručnom spremom iz nesrodnih oblasti lingvistici. Sve četiri grupe su dobile listu od sedamdeset tri nasumično odabrane rečenice iz udžbenika koje je trebalo da ocene tako što zaokruže broj od 1 do 4 na Likertovoj skali, u zavisnosti od toga kako im koja rečenica zvuči i da li bi mogla da se upotrebi u određenoj situaciji, to jest da li je rečenica *prikladna* za neku priliku (Culbertson & Gross 2009: 734). Drugim rečima, cilj je da se kod ispitanika podstaknu intuicije o prikladnosti (engl. *acceptability intitions*), pri čemu im je napomenuto i da ne obraćaju pažnju na to šta su učili da je gramatički ispravno, kako se ne bi ujedno podstakle i intuicije o gramatičnosti (engl. *grammaticality intuitions*).

Rezultati Monte Karlo simulacije u pogledu prosečne vrednosti korelacije pokazuju da grupe *LOTS*, *SOME* i *LITTLE* imaju podjednako visoku *intragrupnu* prosečnu korelisanost, međutim, unutar grupe *NONE* nije bilo korelacije – čak 30% parova ispitanika nije bilo statistički značajno međusobno povezano, a prosečna vrednost korelacije je bila znatno manja nego što je bio slučaj sa ostale tri grupe (upor. Culbertson & Gross 2009: 729-730). Što se tiče *intergrupne* korelacije, rezultati pokazuju da postoji *prag minimalnog znanja kako se izvodi zadatak*: ispitanici koji su imali prethodnog iskustva sa učešćem u eksperimentima davali su

pouzdanije odgovore od onih koji takvog iskustva nisu imali (Culbertson & Gross 2009: 731), čime je potvrđena početna hipoteza istraživanja. Dvojac Culbertson & Gross (2009) smatra da njihovi rezultati empirijski falsifikuju ekspertsko viđenje intuicija *à la* Devit usled toga što grupa *LOTS*, koja sadrži visokoobrazovane sintaktičare, nije pokazala najpouzdanije odgovore, već se kao jedini relevantan faktor ispostavilo snalaženje u eksperimentalnom okruženju. Drugim rečima, važno je da ispitanici razumeju šta se od njih traži i instrukcije kako je potrebno da obave zadatak, ali ne i koji je njihov stepen obrazovanja.

U domenu lingvistike je relevantno još jedno istraživanje, u kom premda ne postoji referenca na Devita, ali čije reperkusije se direktno odnose na ekspertsko viđenje intuicija. Naime, Dabrowska (2010) deli slične brige sa Mašrijem (2012) kada se radi o *pristrasnosti* lingvista. Naime, budući da se sintaksičari u svojim istraživanjima obično uvek oslanjaju na vlastite intuicije, otvara se pitanje da li je takva metodologija pouzdana. Stoga, Dabrowska (2010) polazi od hipoteze da ukoliko se istraživanjem koje preduzima pokaže divergencija između intuicija eksperata i laika, onda to sugeriše da intuicije jedne grupe *ne mogu biti reprezentativne* za celu populaciju. Uzorak obuhvata dvadeset devet lingvista sa univerziteta u Velikoj Britaniji (od toga samo dvojici ispitanika engleski nije maternji jezik) i trinaest delegata Lingvističkog udruženja Ujedinjenog Kraljevstva (od toga, takođe, samo dvojici engleski nije maternji jezik), kao i trideset osam studenata druge i treće godine engleskog, koji su takođe i izvorni govornici tog jezika.

Ispituje se da li (i) *razlike u iskustvu i teorijskom obavezivanju* utiču na sudove o tome da li je ispitaniku neka rečenica prihvatljiva; (ii) postoje sistematske razlike između lingvista

različitih teorijskih orijentacija. Nelingvistima je dato da ocene prihvatljivost sedamdeset dve potpuno/manje/nimalo *prototipične* rečenica, dugačkih oko dvanaest reči tako što će zaokružiti broj od 1 do 5 na Likertovoj skali, ali su dati primeri za to šta bi trebalo da bude ocenjeno sa „1“ (ekvivalentno sa „veoma loše“) a šta sa „5“ (ekvivalentno sa „sasvim fino“). Lingvisti obavljaju isti zadatak, ali treba i da napišu da li su *generativisti* ili *kognitivisti*, to jest da li se bave transformaciono-generativnom gramatikom ili kognitivnom lingvistikom. I lingvisti i nelingvisti su dali visoke ocene rečenicama koje se inače u lingvistici nazivaju gramatičnim, a takođe su i konzistentno prepoznavali više prototipične rečenice od onih manje ili nimalo prototipičnih (Dabrowska 2010: 17-18). Ono po čemu se lingvisti ipak razlikuju jeste to što se pri njihovim evaluacijama primećuje veliki dijapazon između najmanje prihvatljive ali gramatične rečenice i najprihvatljivije ali negramatične rečenice – što nije primećeno kod nelingvista. Rezultati Dabrowske (2010: 18) dalje sugerišu da je aritmetička sredina pozitivnih ocena prihvatljivosti od strane lingvista veća nego u slučaju nelingvista. Uz to, kognitivisti su bliži ne-lingvistima nego generativisti što se tiče ocena prihvatljivosti, ali se statistički značajna razlika primećuje između kognitivista i generativista u slučaju kompleksnih imeničkih fraza koje su negramatične, za koje su generativisti češće zaokruživali visoke brojeve (u proseku 3,37) na Likertovoj skali.

Sada ću se okrenuti sažetom predstavljanju indirektnih kritika ekspertskeg viđenja intuicija, koje se sastoje zapravo od rafiniranja inicijalnog istraživanja Mašrija i kolega iz 2004. godine. Svako novo istraživanje koje je potvrđivalo kulturnu varijabilnost intuicija je ujedno izgledalo kao dodatni ekser u kovčegu u kom se nalazi gotovo elitističko ubeđenje da su referencijalne intuicije akademskih filozofa pouzdanije u odnosu na laike.

Mašri, uz Kristofera Olivolu (*Christopher Olivola*) i Moli de Blank (*Molly de Blanc*), nastoji da pokaže, *contra* Martí (2009) da i lingvističke i metalingvističke intuicije konvergiraju. Naime, Martí (2009: 44) tvrdi da je inicijalno istraživanje iz 2004. pogrešno postavljeno, i da Mašri i kolege u vinjetama ne postavljaju dobra pitanja: njihova pitanja ne otkrivaju da li ispitanici vlastita imena *koriste* na kauzalan ili deskriptivan način, već to šta ispitanici misle koje teorijsko određenje je tačno – ono koje predviđa kauzalna ili ono koje predviđa deskriptivna teorija referencije. Prema liniji ove kritike, Mašri i kolege testiraju metalingvističke namesto lingvističkih intuicija jer pitanjima navode ljude da razmotre praksu korišćenja vlastitog imena umesto da sami koriste vlastito ime koje figurira u vinjeti. Stoga, Mašri, Olivola i De Blankova za potrebe istraživanja regrutuju po osamdeset tri ispitanika iz Indije (uzrasta 18-26 godina, 46% muškog pola), šezdeset šest ispitanika iz Francuske (uzrasta 18-70 godina, 41% muškog pola) i sedamdeset osam iz Mongolije (uzrasta 18-62 godina, 65% muškog pola). Uz to, oni takođe i vrše potrebne izmene vinjete tako da se istraživanje odvija pomoću dve verzije u sledećoj formi:

(*Lingvistička verzija*): Kada *x* kaže „*y* je ____“ da li misliš da je ta izjava (a) tačna ili (b) netačna?¹⁰

¹⁰ Devitt & Poro (2018) naglašavaju da (*Lingvistička*) verzija vinjete predstavlja prvo testiranje upotrebe u eksperimentalnoj semantici preko podsticanja ispitanika da donesu istinosni sud (eng. *truth-value judgment*), što je razlog zašto Devitt i Poro uključuju i ovaj metod upotrebe u svrhe ispitivanja pouzdanosti referencijalnih intuicija. Slično su uradili i Genone & Lombrozo (2012) prilikom pokušaja da sprovedu obuhvatno testiranje referencije vlastitog imena, prirodne i društvene vrste bez korišćenja vinjeta – ispitanici su označavali rečenice sa „tačno“ ili „netačno“ kako bi se ispitalo da li uopšte razumeju eksperimentalnu situaciju i materijale. Imajući u vidu da moj uzorak sačinjavaju filozofi, koji bi trebalo da razumeju elementarne postavke misaonih eksperimenata kakvi im se prezentuju u vinjetama, kao i da mi je fokus da proverim da li znanje stranog ili maternjeg jezika ima uticaja na pouzdanost intuicija, nisam u svoje istraživanje ubacila i ovaj aspekt. Iz toga razloga se ni argumentativno neću detaljnije baviti ovim, ali i jer se ubedljiva empirijska evidencija i argumentacija *contra* Martí (2009) može već naći u Devitt & Poro (2018).

(*Metalingvistička verzija*): Kada *x* koristi ime „*y*“, on govori o:
(a) zaista o toj osobi (iako mu je nepoznato da je _____),
(b) osobi za koju je naširoko poznato da je _____?

Rezultati Mašrija, Olivole i de Blankove sugerišu da su kauzalne intuicije prisutnije u prvoj verziji nego u drugoj verziji, i to je trend koji se primećuje za sve tri geografske grupacije, ali ova razlika nije statistički značajna (2009: 691. fn. 3 & 4). Dalje korišćenje Hi-kvadrat testa daje ipak razloge da se veruje da postoji kulturna varijacija u intuicijama ispitanika koji su dobili (*Lingvističku*) verziju vinjete, jer bar jedna trećina ispitanika u svakoj geografskoj grupaciji ima deskriptivističke intuicije, *ergo* lingvističke intuicije variraju (detaljnije v. Machery *et al.* 2009: 692). Dakle, *contra* Martí (2009), Mašri i kolege nisu našli nikakvu razliku između lingvističkih i metalingvističkih intuicija, tako da njihovo stipulirano metodološko razdvajanje, za kakvo se zalaže Martí (2009), nema nikakvog empirijskog osnova.

Sytsma & Livengood (2011), na tragu teorijske kritike ponuđene od strane Deutsch (2009), smatraju da je glavna metodološka mana inicijalnog istraživanja Mašrija i kolega ta da su vinjete *epistemički dvosmislene*. Njihova početna hipoteza je da ukoliko bi se fiksirao tekst vinjete tako da ispitanik čita tekst iz *vlastite perspektive* umesto iz perspektive protagoniste vinjete, varijabilnost referencijalnih, jezičkih intuicija neće biti detektovana. U svrhe testiranja ovakve hipoteze, Sytsma & Livengood (2011: 322, 324) se fokusiraju na intuicije „zapadnjaka“: uzorak sačinjava sto osamdeset devet studenata osnovnih studija na Univerzitetu u Pittsburgu (uzrasta 18-44 godine, od čega 41,3% ženskog pola), koji su takođe odgovorili na pitanja o etničkoj pozadini i precizirali da li im je engleski maternji jezik. Što se tiče materijala, dvojica filozofa su, u skladu sa hipotezom dodali još dva pitanja u kojima je

eksplicirana perspektiva naratora odnosno perspektiva protagoniste vinjete – pored originalnog pitanja iz vinjete sa Gedelom, kakva se mogu naći u Machery *et al.* 2004. Uz to, za nova sto četrdeset dva ispitanika iz SAD-a, od kojih je pedeset osam filozofa (uzrasta 20-64 godine, od čega 21,1% ženskog pola) i osamdeset četiri nefilozofa (uzrasta 18-61 godine, od čega je 51,9% ženskog pola), i za koje se u upitniku dodaje i treće novo pitanje u kom se eksplicira *pojašnjena naratoreve perspektive*.

Prvo testiranje je potvrdilo pretpostavke ovog dvojca da će pojašnjenje pitanja tako da se naglasi perspektiva protagoniste vinjete dovesti do *smanjenog* procenta zastupljenosti odgovora u prilog kauzalne teorije referencije; odnosno da će pojašnjenje pitanja tako da se naglasi naratoreva perspektiva takođe dovesti do *povećanja* zastupljenosti ovog odgovora. Tako, rezultati pokazuju da je 39,4% ispitanika odabralo „kauzalni odgovor“ u slučaju perspektive protagoniste vinjete u odnosu na 56,5% iz inicijalnog istraživanja Mašrija i kolega; kao i 57,4 % u slučaju perspektive naratora (Sytsma & Livengood: 323). Čak i u slučaju uvođenja pojašnjene perspektive naratora, procenat zastupljenosti odgovora u prilog kauzalne teorije referencije je porastao na 73,8% ispitanika koji su nefilozofa i 75,9% koji su filozofi iako razlika između dve grupe nije bila statistički značajna. Logističkom regresijom se potom proverilo da li je svako pitanje vinjete statistički značajan prediktor odgovora koji ispitanik daje, i nulta hipoteza da je $\beta_1=\beta_2=\beta_3$ odbačena je sa p vrednošću od 0,0001 (Sytsma & Livengood 2012: 325). Konačan zaključak dvojice filozofa bio je da su rezultati Mašrija i kolega iz 2004. godine nepouzdan i da kulturna varijabilnost koju su pronašli naprosto nije dovoljno dobra evidencija da bi se diskreditovala metodologija filozofije jezika, imajući u vidu prisutnu dvosmislenost vinjete.

Ono što je, međutim, zanimljivo je da revidiranje inicijalnog istraživanja iz 2004. godine nije poteklo od Mašrija ili nekog od njegovih saradnika, već upravo iz internacionalnog tima okupljenog oko Džastina Sicme (*Justin Sytsma*) i Džonatana Livenguda (*Jonathan Livengood*). Fiksirajući epistemičku dvosmislenost koju su prethodno testirali u Sytsma & Livengood 2011, i poredeći intuicije Japanaca sa intuicijama Amerikanaca, Sytsma *et al.* (2015) tvrde sada da Mašri i kolege *ipak* jesu bili u pravu u pogledu kulturalne varijabilnosti semantičkih intuicija, jer je tim uspeo da replikuje rezultate iz 2004. godine.

Istraživanje se odvija u tri etape (Sytsma *et al.* 2015: 219-220). U prvoj etapi učešće je uzelo petsto devedeset i šest ispitanika kojima je engleski maternji jezik, rođeni su i žive u SAD (uzrasta 18-79 godina, od čega 73,8% ženskog pola). U drugoj etapi se uključuje dvesta dvadeset i jedan ispitanik kojima je japanski maternji, i uz to su rođeni i žive u Japanu (uzrasta 18-39 godina, od čega 45,7% ženskog pola). Naposljetku, treća etapa broji petsto osamdeset i tri ispitanika koji ispunjavaju iste uslove kao i ispitanici iz prve etape (uzrasta su takođe 18-79 godina, i sličan je procenat zastupljenosti osoba ženskog pola – 75,1%). Svi ispitanici u svakoj od etapa imaju *neki stepen* obrazovanje iz filozofije, a u najvećem broju su studenti. Cilj tima Sicme i Livenguda je da preispita da li je kulturna varijacija u Machery *et al.* (2004) posledica razlike u *semantičkim intuicijama* ili pak u *jezičkoj kompetenciji*, shvaćenoj kao specifična sposobnost koja ima veze sa fluentnošću u stranom jeziku, jer su vinjete kineskim ispitanicima date na engleskom, kojim možda slabo vladaju.

Slično kao i u Sytsma & Livengood (2011), ispitanici su dobili četiri varijante vinjete – originalnu, vinjetu gde se precizira perspektiva protagoniste vinjete, pa perspektiva naratora, i naposljetku

razjašnjena perspektiva naratora). Međutim, u etapi dva nastupa prvi novi momenat: ove vinjete se prevode na japanski i distribuiraju ispitanicima iz Japana. U trećoj etapi, ove vinjete se sa japanskog ponovo prevode nazad na engleski da bi se locirale potencijalne greške u japanskom prevodu.

Rezultati indiciraju da *epistemička, dvosmislenost u pogledu perspektive* ne pogađa Japance na onaj način na koji je pogađala ispitanike iz SAD, koje su regrutovali Sytsma & Livengood (2011). Takođe, izgleda da Japanci zaista jesu manje skloni tome da daju odgovore u skladu sa intuicijama u prilog kauzalne teorije referencije. Hi-kvadrat testovima se testirala zastupljenost odgovora u prilog kauzalne teorije referencije između Japanaca iz druge etape i Amerikanaca iz prve etape za svaku od varijanti vinjete (Sytsma *et al.* 2015: 222, fn. 7). U tri slučaja je statistički značajno manja zastupljenost „kauzalnih“ odgovora kod Japanaca: ($\chi^2 = 10,71$, $p = 0,00053$) u slučaju originalne vinjete, ($\chi^2 = 4,35$, $p = 0,0186$) u slučaju perspektive naratora i ($\chi^2 = 10,74$, $p = 0,00053$) u slučaju pojašnjene perspektive naratora. Međutim, ovim testom se takođe pokazalo da se ne može odbaciti nulta hipoteza prema kojoj je zastupljenost „kauzalnih“ odgovora u slučaju perspektive protagoniste vinjete jednaka kod Japanaca i Amerikanaca. Slični rezultati su dobijeni i kompariranjem Japanaca iz druge etape i Amerikanaca iz treće etape (*cf.* Sytsma *et al.* 2015: 223, fn. 10). Zaključak koji nude Sytsma, Livengood i kolege (2015: 226) je da bi svaki odgovorni filozof morao prvo da pribavi sebi empirijsku podršku u vidu statističkog testiranja intuicija kako bi išta tvrdio o svojim i tuđim referencijalnim intuicijama – što je umereniji zaključak u odnosu na Machery *et al.* (2004), uprkos tome što sledi iz dobijanja daleko pouzdanijih rezultata na osnovu preciznije formulisanih vinjeta, kao i većeg i bolje odabranog uzorka.

3.3. Evaluiranje eksperimentalnih kritika ekspertskeg viđenja intuicija

Iako navedena eksperimentalna evidencija izgleda letalno, u ovom potpoglavlju mi je cilj da odbranim Devitovo ekspertske viđenje intuicija. Upućivanjem na metodološke stranputice direktnih i indirektnih kritika pripremam teren za predstavljanje vlastitog istraživanja. Uz to, pred kraj potpoglavlja komentarišem recentan rad Izumi *et al.* (2017), u kom se saopštava da kulturna varijabilnost između ispitanika poreklom sa Zapada odnosno Istoka nestaje onda kada se kontroliše višesmislenost vinjete na japanskom jeziku. Istraživanje Izumi *et al.* (2017) zapravo predstavlja kraj prvog dela debate u eksperimentalnoj semantici, dok se drugi deo razvija u vidu novog predloga Devita i Poroa (2018) da je potrebno komparirati referencijalne intuicije sa aktualnom jezičkom upotrebom.

Počću redom kojim su istraživanja izložena u prethodnom potpoglavlju, dakle od direktnih kritika upućenih ekspertske viđenju referencijalnih intuicija. Podsetimo se, Eduar Mašri je 2012. godine sproveo istraživanje među lingvistima različitih užih polja bavljenja, čime se i empirijska zasnovanost njegove argumentacije protiv Devita zaista poboljšala. Međutim, to ne znači da je argumentacija dobra ili da su rezultati valjano interpretirani u tom radu. Za početak, puko insistiranje na raznovrsnosti uzorka u vidu lingvista različitih provenijencija koji imaju divergentne intuicije ne ugrožava značajno ekspertske odbranu referencijalnih intuicija. Naime, Devit insistira na tome da su sve intuicije, sa epistemičke tačke gledišta, opterećene teorijom – što je teorija koju ekspert zastupa bolje zasnovana i podržana evidencijom, to su intuicije pouzdanije. Teorije koje se zastupaju su, zauzvrat, rezultat i odgovarajućeg obrazovanja, pozadinskog znanja eksperata, ličnih uverenja, i slično. U tom smislu, nema sumnje da različito pozadinsko znanje *utiče* na intuicije, i da semantičari i filozofi jezika

mogu biti pristrasni u pogledu kauzalne teorije referencije daleko više nego, recimo, istorijski lingvisti. Razlog za to leži u tome što polje bavljenja istorijskog lingviste izgleda udaljeno od onoga čime se tipično zanimaju semantičari i filozofi jezika – dok njega karakteriše interesovanje za rekonstrukciju nedovoljno poznatih izumrlih jezika, poput mesapskog, ovi drugi su u potrazi za sveobuhvatnom, opštom teorijom značenja.

Može se, dakle, reći da su u pitanju naprosto *različiti tipovi eksperata*, i da tip njihove ekspertize diktira stepen intuitivnosti određene teorije referencije: jedna će im više odgovarati od druge. Prema tome, ne bi trebalo očekivati da će svi eksperti, koji se bave najrazličitijim aspektima jezika na najrazličitije načine, konvergirati ka isključivo jednoj teoriji referencije. Na kraju krajeva, ni sami filozofi nisu to učinili. Deskriptivna teorija referencije u različitim oblicima opstaje i u filozofiji jezika čak i nakon Kripkeovog *Imenovanja i nužnosti* iz 1975. godine, a to zašto je Kripkeova kauzalna teorija referencije trenutno možda popularnija među filozofima stvar je verovatno niza faktora – recimo, institucionalne politike, uređivačke politike vodećih časopisa, broja Kripkeovih doktoranada koji su dobili pozicije na vodećim američkim univerzitetima i slično.

Dalje, pošto se ispostavilo da obrazovani laici imaju intuicije u skladu sa kauzalnom teorijom referencije, nije jasno kako je slučaj da takav podatak *ne ide* u prilog odbrane ekspertize. Stepenu pouzdanosti intuicija je, prema Devitu, u skladu sa stepenom ekspertize, pri čemu se time ne isključuje mogućnost da eksperti iz drugih oblasti, ni po čemu sličnih filozofiji jezika, imaju pouzdanije referencijalne intuicije od „čistih“ laika (2010: 426). Takođe, ako i obrazovani *nefilozofi* imaju intuicije koje idu u prilog kauzalne teorije referencije, zašto bi onda bilo opravdano tvrditi da je

metodologija filozofije jezika duboko pogrešna jer počiva na propagiranju intuicija belih akademskih filozofa kao univerzalnih? Uz to, budući da je u Mašrijevom istraživanju pokazano da nema statistički značajne razlike između različitih grupa eksperata u poređenju sa obrazovanim laicima, zašto se istraživanje posmatra kao da pruža ikakvu *dobru*, a kamoli *dovoljnu* evidenciju protiv ekspertskeg viđenja intuicija? Jedino kako bi mogli konzistentno da se interpretiraju Mašrijevi rezultati bilo bi da kažemo kako Devit greši što ekspertske odbranu referencijalnih intuicija formuliše *preusko*, a ne što je *uopšte* formuliše.

Iako Mašrijevo istraživanje ne izgleda preterano opasno po ekspertske viđenje intuicija, pravi izazov predstavljaju istraživanja dvojca Culbertson & Gross (2009) kao i Dabrowska (2010), pri čemu je Devitt (2010) odgovorio pomenutom dvojcu, tako da se prostor za argumentativno manevrisanje sužava na drugo istraživanje. Pre nego što pređem na komentarisanje Dabrowska (2010) ukratko ću izložiti kako se Devit brani od empirijske evidencije koju plasiraju Culbertson & Gross (2009). Ne upuštajući se u tehničku raspravu u filozofiji lingvistike o opravdanosti pravljenja distinkcije između prihvatljivosti (engl. *acceptability*) i gramatičnosti (engl. *grammaticality*), fokusiraću se na Devitove metodološke zamerke prema kojoj ukoliko se takva distinkcija odbaci ujedno u vodu pada i interpretacija rezultata kakvu nude Culbertson & Gross (2009). Naime, Devit tvrdi da zaključci ovih istraživača slede ako i samo ako bi se ispostavilo da su intuicije triju grupa – *LOTS*, *SOME* i *LITTLE* – o istom fenomenu. Međutim, postoje indicije da ovo nije slučaj. Ispitanici sa doktoratom iz sintakse, koji konstituišu grupu *LOTS* mogu instrukciju kojom se pokušava sprečiti ekscitacija intuicija gramatičnosti čitati na sasvim drugi način, to jest kao instrukciju prema kojoj je potrebno zanemariti standardno znanje iz gramatike maternjeg jezika u korist

toga šta njima kao ekspertima verziranim u transformaciono-generativnoj gramatici Čomskog zvuči kao prihvatljiva rečenica (Devitt 2010: 859-860). Nasuprot tome, ispitanici u grupi *LITTLE*, koji nisu inicirani u tajne transformaciono-generativne gramatike, mogu procenjivati gramatičnost rečenica upravo onako kako su Culbertson & Gross (2009) podrazumevali. Budući da dvojac ne nudi nikakav način provere da su intuicije i profesionalnih sintaksičara i neiniciranih kognitivnih naučnika upravo intuicije upravo onakve kakvim ih stipulira njihovo istraživanje, a rezultati sugerišu da je za prvu grupu najviše pomerena granica što se tiče inkorporiranja čudnijih i dvosmislenijih rečenica u gramatične, čini mi se da je Devit na vrlo dobrom tragu. Dalje, Devit (2010: 860) smatra da su ga Culbertson & Gross (2009) pogrešno interpretirali, i samim tim njihovo istraživanje maši metu: ekspertska odbrana intuicija ne podrazumeva da je ekspert u pravu za svaku pojedinačnu činjenicu iz vlastite oblasti ili da je imun na pristrasnosti, već da mu ekspertiza omogućava da ima pouzdanije intuicije u pogledu vlastitog polja bavljenja *generalno*.

Da Devitove zamerke povodom instrukcija u Culbertson & Gross (2009) imaju smisla, pokazuje i to što Dabrowska (2010) priznaje da, iako je traženo od lingvista da se ponašaju kao da su „obični“ govornici, mnogi od njih su komentarisali kako im je teško da ignorišu pozadinsko, metalingvističko, znanje, što upućuje na to da je ipak bilo potrebno menjati ili *stimulus* ili sam *metod ispitivanja*. Pa ipak, autorka nudi veoma zanimljivu interpretaciju svojih rezultata: lingvisti usled prirode svog posla, imaju više prilika da razviju *generalnije sheme* za razliku od nelingvista, te su, prema tome *iskusniji*. Lingvisti i nelingvisti, zapravo, raspolažu različitim *mentalnim gramatikama*. Problem je, međutim, što nelingvisti koje autorka testira nisu bez lingvističkog iskustva, a nisu jasni ni eksplicirani kriterijumi ili način kako se „unapređuju“ mentalne

gramatike studenata lingvistike da pariraju mentalnim gramatikama njihovih profesora. Takođe, zašto pretpostavljati da studenti imaju različite mentalne gramatike u odnosu na profesore koji ih podučavaju poslu kojim će se i ti studenti uskoro baviti? Autorka takođe ne eksplicira da li se onda i mentalne gramatike lingvista različite provenijencije razlikuju, i ako se razlikuju da li je onda odnos između njih isti kao što je između eksperta i laika, ili profesora i podučavanog studenta; ili su, pak, u pitanju iste mentalne gramatike, jer su i jedni i drugi ipak eksperti u – najšire uzev – domenu lingvistike. No, mislim da je Dabrowska (2010) na dobrom tragu kada govori o generalnijim shemama iskusnijih lingvista (cf. potpoglavlje 2.1. i 2.2.).

Indirektne kritike ekspertskog viđenja intuicija je unekoliko teže komentarisati, baš zato što se u njima ne iznosi nikakva eksplicitna ocena Devitovih stanovišta. U tom smislu, uputiću samo metodološke zamerke, za koje mislim da je važno ispraviti ih zarad daljeg razvoja eksperimentalne semantike. Uz to, smatram da je posvećivanje pažnje takvim zamerkama korisno i kako bi se dodatno motivisao pravac eksperimentalne semantike kakav ocrtavaju Devit i Poro (2018), i kakav sledim u vlastitom istraživanju – pravac testiranja intuicija u odnosu na upotrebu namesto potrage za kulturnim varijabilitetom.

Počću prema redosledu iz potpoglavlja 3.2. sa komentarisanjem istraživanja Machery *et al.* (2009). Iako istraživački tim okuplja uzorak koji odlikuje geografski, pa samim tim i demografski diverzitet, ipak se može primetiti niz metodološki dubioznih poteza. Kao prvo, u (*Lingvističkoj*) verziji vinjeti trebalo je dodati opciju da ispitanici obrazlože zašto su odabrali određeni odgovor da bi se videlo da su razumeli vinjetu i šta se od njih očekuje, jer je bez ovoga vrlo lako interpretirati rezultate onako

kako autorima odgovara. Dalje, iako uzorak jeste nesumnjivo raznovrstan, nemamo nikakve dodatne podatke o tome kako je izabran i kontaktiran uzorak, i kojih je profesija ili stepena obrazovanja; tako da nije jasno ni u kojoj meri je ovaj uzorak relevantan. Dalje, autori ne objašnjavaju zašto su baš izabrali ispitanike iz Francuske, Indije i Mongolije, i po kom kriterijumu bi Indijci bili kulturološki sličniji „istočnim“ studentima iz Hong Konga, a ne studentima sa Ratgersa.¹¹

Posebno zanimljivo istraživanje u eksperimentalnoj semantici predstavlja Izumi *et al.* (2017), budući da se ovim istraživanjem dovodi u pitanje kulturna varijabilnost intuicija. U tom smislu, umesto kritikovanja finesa istraživanja Sicme i kolega, ponudiću kritiku takvih istraživanja *u principu* na empirijskoj osnovi koju obezbeđuju Izumi *et al.* (2017). Naime, ovaj istraživački tim polazi od odličnog uvida da sva pređašnja istraživanja u kojima se insistira na postojanju kulturne varijabilnosti referencijalnih intuicija (Machery *et al.* 2004 i Sytsma *et al.* 2015) ujedno i zanemaruju činjenicu da je nezanemarljiv broj živih svetskih jezika bez članova, a vinjete koje se koriste u tim istraživanjima baziraju se upravo na upotrebi određenog člana (engl. *the*) u imeničkim frazama (dakle, imeničkim i pridevskim sintagmama) – što je zapravo jedini način da se na engleskom jeziku iskažu deskripcije (*cf.* Russell 1905: 479). Takav jezik je, recimo, i japanski jezik na koji Sytsma *et al.* (2015) prevode vinjete sa engleskog: u japanskom jeziku pandan određenom članu u imeničkoj frazi je tzv. *sono* fraza. Izumi *et al.* (2017) formulišu početna hipotezu prema kojoj se *sono* fraza može interpretirati različito od strane govornika japanskog

¹¹ Štaviše, imajući u vidu koliko dugo je Indija bila kolonija Ujedinjenog Kraljevstva, i koliko različitih naroda živi u toj drugoj najmnogoljudnijoj državi, ovakav uzorak je i više nego kompleksan za obrađivanje, a kamoli za paušalne i nedovoljno obrazložene interpretacije.

jezika, i da ukoliko se višesmislenost iskontroliše, varijacija u referencijalnim intuicijama više neće moći da se detektuje.

Uzorak, koji ovaj istraživački tim koristi u prvom eksperimentu, čini dvesta jedanaest studenata sa japanskih univerziteta (uzrasta 20-25 godina, od čega čak sto šezdeset osam muškog pola). Ispitanicima su u sklopu prvog eksperimenta nasumično dodeljene vinjete *à la* Machery *et al.* (2004) sa različitim vrstama *sono* fraza, a ponuđeni odgovori su randomizovani – negde je, recimo, odgovor pod (a) indikativan za kauzalnu teoriju referencije, dok je odgovor pod (b) za deskriptivnu teoriju referencije i *vice versa* (Izumi *et al.* 2017: 1195).

Rezultati prvog eksperimenta sugerišu da postoji statistički značajna razlika između toga kada su ispitanici birali odgovore nakon vinjete koja nije sadržala imeničku frazu bez člana i kada vinjeta jeste sadržala takvu frazu. U slučajevima kada vinjeta *jeste* sadržala imeničku frazu bez člana, procenat Japanaca koji je imao intuicije u prilog kauzalne teorije referencije bio je gotovo *isti* kao i u Sytsma *et al.* (2015) – dakle, oko 30%, dok je nakon čitanja vinjete koja *nije* sadržala imeničku frazu 50% Japanaca odabralo „kauzalne“ odgovore, što je vrlo blizu procenta koji saopštavaju Machery *et al.* (2004) za američke ispitanike (Izumi *et al.* 2017: 1195-1196). U svrhe proveravanja rezultata prvog eksperimenta, kontaktira se novi uzorak – preko hiljadu studenata i profesora japanskih univerziteta (uzrasta 18-65 godina, od čega je sedamsto šezdeset i četiri muškog pola). Kako bi se izbeglo podudaranje s ispitanicima u prvom eksperimentu, istraživački tim se postarao da ovog puta kontaktiraju različite departmane pri univerzitetima, kao i da uključe studente u različitom stadijumu studija u odnosu na prvi eksperiment. Drugi eksperiment se sastoji iz dodatnog variranja sledećih pet uslova): (i) vinjeta sadrži imeničku frazu bez člana, (ii)

vinjeta sadrži demonstrativ, (iii) vinjeta sadrži demonstrativ i anaforički predikat, (iv) samo predikati koji opisuju situaciju u vinjeti, (v) u vinjetu se dodaju istovremeno uslovi (ii)-(iv). Služeći se Fišerovim dvostranim testom tačne statistike, istraživači uspevaju da replikuju rezultate prvog eksperimenta. Za svaki od uslova, procenat Japanaca koji je imao intuicije u prilog kauzalne teorije referencije je sledeći: (i) 37%, (ii) 36%, (iii) 44%, (iv) 62%, (v) 55%, pri čemu istraživači obaveštavaju da nisu uspeli da pronađu statistički značajnu razliku između (iv) i (v) s obzirom da je $p=0,1407$ (Izumi *et al.* 2017: 1199). Konačni zaključak je da nije uspela replikacija rezultata koje su dobili Machery *et al.* (2004) i Sytsma *et al.* (2015), to jest da „istočnjaci“ ne divergiraju u referencijalnim intuicijama u odnosu na „zapadnjake“ onda kada se vinjete formulišu direktno na maternjem jeziku „istočnjaka“.

Međutim, iako istraživanje Izumi *et al.* (2017) predstavlja svojevrstu prekretnicu u eksperimentalnoj semantici, jer se ovim istraživanjem pokazuje izvor metodološke nepouzdanosti, a samim tim i pogrešne usmerenosti niza istraživanja, i ovde se, pak, mogu primetiti bar dva nedostataka. Prvi nedostatak se ogleda u tome da bilo bolje da su Izumi i kolege koristili bilingvalne Japance, koji su fluentni i u engleskom, da bi ispitali do koje mere je *zaista* problematično razumevanje vinjete. Drugi nedostatak je da bi rezultati istraživanja predstavljali ubedljiviji argument *contra* Machery *et al.* (2004) i Sytsma *et al.* (2015) da je u istraživanju nakon dva eksperimenta sproveden i treći, u kom bi se koristio auditivni ili vizuelni stimulus poput videa ili stripa umesto čitanja vinjete, budući da bi se tako postiglo potpuno izbegavanje određenog člana. Drugim rečima, takav eksperiment bi pružio *nezavisnu* evidenciju za zaključak da kulturne varijabilnosti u pogledu referencijalnih intuicija nema.

Konačno, cilj ovog potpoglavlja je bio da se, s jedne strane, pruže kontraargumenti direktnim kritikama upućenim ekspertskom viđenju referencijalnih intuicija, kako bi se pokazalo da je ovo viđenje – čiju sam genezu i ključne postavke prethodno precizirala u potpoglavlju 3.1. – vredno daljeg empirijskog tretiranja. S druge strane, lociranje metodoloških mana indirektnih kritika je trebalo da pomogne u tome da se skicira kako bi trebalo empirijsko tretiranje ekspertskog viđenja referencijalnih intuicija trebalo da bude osmišljeno i izvedeno. Smatrajući da je ovaj cilj postignut, prelazim na predstavljanje vlastitog istraživanja, kojim uzimam učešće u debati unutar eksperimentalne semantike.

4. Doprinos debati: istraživanje ekspertskog viđenja intuicija *de novo*

4.1. Uzorak

Uzorak je predviđen da bude sačinjen od studenata i eksperata u domenu filozofije, pri čemu je cilj da eksperti budu što raznovrsniji u pogledu filozofskih disciplina i poddisciplina kojima se bave. Naime, uprkos tome što Devitova odbrana ekspertskog viđenja referencijalnih intuicija počiva na insistiranju veće pouzdanosti intuicija filozofa jezika i lingvista, ovakva uska koncepcija ekspertskog viđenja referencijalnih intuicija deluje previše parohijalno iz dva razloga. Prvi razlog je taj što mnogi filozofi koriste uvide iz filozofije jezika, ili se indirektno njima bave, u okvirima vlastitih disciplina. Drugi razlog se ogleda u činjenici da mnogi filozofi tokom postdiplomskih studija prođu kroz intenzivno obučavanje u nizu disciplina, iako na kraju odaberu jednu, dve ili tri koje će im biti glavno polje bavljenja. Međutim, biti usko specijalizovan ne implicira nepoznavanje problematike i u drugim disciplinama koje su sačinjavale nečije formiranje kao filozofa.

U periodu od 20.04.2020. do 10.05.2020. godine, upitnik na platformi *SoSci Survey*¹² je distribuiran ispitanicima putem elektronske pošte. Elektronska pošta je poslata nastavnom osoblju sa katedri za filozofiju Univerziteta u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, koji su dalje zamoljeni da distribuiraju upitnik svojim studentima; i naučnom osoblju sa Instituta za filozofiju i društvenu teoriju odnosno sa Instituta za društvene nauke. Izbor ove platforme je baziran na prednostima koje platforma nudi u pogledu zaštite privatnosti ispitanika: ne čuvaju se *IP* adrese (engl. *Internet protocol address*) ispitanika, niti ostavljaju tzv. „kolačići“ (engl. *cookies*) na

¹² Interfejs platforme i ostale informacije u vezi sa funkcionisanjem platforme mogu se videti na adresi: <https://www.soscisurvey.de/?l=eng>.

njihovim pretraživačima, podaci ostaju vrlo kratko pohranjeni (do 19.08.2020. godine), kao i sam upitnik (do 13.12.2020. godine), a server platforme se nalazi u Nemačkoj, i podleže legislaturi Evropske unije, odnosno *Opštoj uredbi o zaštiti podataka* 2016/679¹³ (engl. *General Data Protection Regulation*).

Ukupno sto jedan ispitanik je pregledao upitnik, međutim njih trideset devet je odustalo u nekom momentu od popunjavanja upitnika, od čega je najveći broj odustao odmah na prvoj strani (dvadeset i sedam takvih slučajeva). Samo validni upitnici, odnosno su se računali u skup podataka. Ukupno je bilo šezdeset i tri takva upitnika. Precizni kriterijumi za valjanost upitnika podrazumevali su sledeće kriterijume koji su se postavili pred skup podataka: **(i)** sva pitanja u vezi sa vinjetama moraju biti popunjena, **(ii)** pitanje u vezi sa slušanjem kursa iz filozofije jezika mora biti popunjeno, **(iii)** anketa povodom izjašnjavanja o ekspertizi mora biti popunjena. Uz to, od šezdeset i tri ispitanika, dvoje je isključeno iz dalje obrade jer su kucali odgovore na otvorena pitanja ćirilicom, što je pismo koje platforma *SoSci Survey* ne prepoznaje prilikom pohranjivanja.

U svakom slučaju, konačni skor je šezdeset i jedan ispitanik, 72.1% muškog pola i 27.9% ženskog¹⁴, prosečnog uzrasta od 29.8 godina, a strani jezik su u proseku počeli da uče od sedme godine,

¹³ Tekst uredbe je dostupan na adresi: <https://gdpr-info.eu/>. Republika Srbija, kao kandidat za pristup Evropskoj uniji ne primenjuje ovu uredbu, ali je nedugo nakon usvajanja uredbe donesen *Zakon o zaštiti podataka o ličnosti*, br. 87/2018, koji u svemu prati uredbu Evropske unije (v. na adresi <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/87/13/reg>)

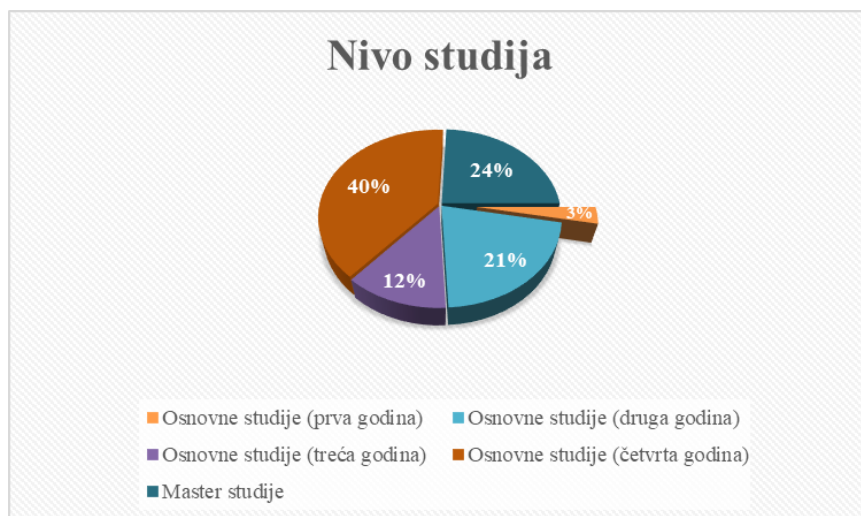
¹⁴ Razlika u zastupljenosti ženskog i muškog pola koja se ogleda u uzorku zapravo je karakteristična za profesiju prema podacima koji postoje za angloameričke univerzitete, i povećava se progresivno od prve godine osnovnih studija pa do zastupljenosti osoba ženskog pola na doktorskim programima i, sledstveno tome, u nastavnom i naučnom kadru (Schwitzgebel & Jennings 2016, Piovarchy 2020). Objašnjenje ovolike diskrepancije u zastupljenosti polova u filozofiji se povezuje sa velikom stopom napuštanja filozofije od strane žena kako po upisu osnovnih studija tako i nakon dobijanja diplome osnovnih studija, jer preovlađuje viđenje filozofije kao muške delatnosti za koju muškarci poseduju „poseban“ talenat – što se dodatno učvršćuje proučavanjem kanona istorije filozofije (Ma *et al.* 2017).

pri čemu je najraniji uzrast bio prva godina, a najstariji uzrast trinaesta godina. Ispitanici se dalje dele na dvadeset i pet studenata osnovnih studija, osam masteranada, dvanaest istraživača (koji su ujedno i studenti doktorskih studija), dva doktoranda (koji nisu istraživači ili asistenti), i petnaest filozofa sa doktorskom titulom, ali u različitim zvanjima (v. *Grafikon 4.1.1 i 4.1.2*).¹⁵ Drugim rečima, skup ispitanika čine trideset i tri „juniora“ (svi oni koji nemaju upisane doktorske studije) i dvadeset i osam „seniora“ (svi oni koji imaju upisane ili završene doktorske studije).¹⁶

Odluka da doktorande računam u „seniore“ može izgledati kontroveržno budući da se obično uzima da je *ishod* doktorskih studija taj da se studenti pripreme za građenje akademske karijere. Pa ipak, imajući u vidu da se publikovani radovi računaju kao jedna od kategorija na prijemnom za upisivanje doktorskih studija, kao i to da doktorandi koji su angažovani na naučnim projektima moraju da publikuju kako bi ispunili uslove za izbor u više zvanje po doktoriranju, čini se da je opravdano smestiti i doktorande u „seniore“ barem u smislu da se njihov posao i pristup radu u velikoj meri razlikuje od studenata osnovnih i master studija i iziskuje uklapanje u postojeće akademske prakse slanja radova na recenziju.

¹⁵ Zanimljivo je da je preovlađujući broj filozofa sa doktoratom zapravo u naučnom, a ne u nastavnom zvanju, a da je odziv filozofa sa doktoratom u nastavnom zvanju bizarno mali, imajući u vidu da samo katedra u Beogradu broji skoro trideset ljudi (http://www.f.bg.ac.rs/filozofija/zaposleni_od). Bilo da je u pitanju nenaviknutost na popunjavanje upitnika, ili neki drugi faktor, jedno moguće rešenje bi bilo da se – po cenu smanjivanja transparentnosti istraživanja – ili izostave iz *Saglasnosti za učestvovanje* (v. [Prilog A](#)) lični podaci autora upitnika u vidu imena, prezimena i elektronske adrese, ili demografski podaci samih ispitanika, i da se onda ispita postoji li razlika u odzivu.

¹⁶ *Nota bene*: istraživači, iako se računaju u „seniore“, imaju VII-1b stepen stručne spreme, budući da su u pitanju osobe koje i dalje nisu odbranile doktorsku disertaciju, tako da se prema stepenu stručne spreme može steći pogrešan utisak da ima više „juniora“, imajući u vidu da svršeni masterandi i istraživači imaju isti stepen stručne spreme. Razloge za svrstavanje istraživača u „seniore“ obrazlažem dalje u tekstu.

Grafikon 4.1.1: Procentualna zastupljenost „juniora“ prema stepenu studija.

Grafikon 4.1.2: Procentualna zastupljenost „seniora“ prema zvanju.

Među „juniorima“ i „seniorima“ je vrlo mali broj onih (po 1,6%) čiji predmet studija na nekom od nivoa školovanja nije bila filozofija, već se radi ili o osnovnim, ili master ili doktorskim studijama iz neke druge *društveno humanističke* oblasti. Samo u jednom slučaju *nijedan* nivo školovanja nije imao institucionalne veze sa filozofijom, već se ispitanik tokom školovanja u domenu politikologije usmeravao profesionalno ka filozofiji politike.

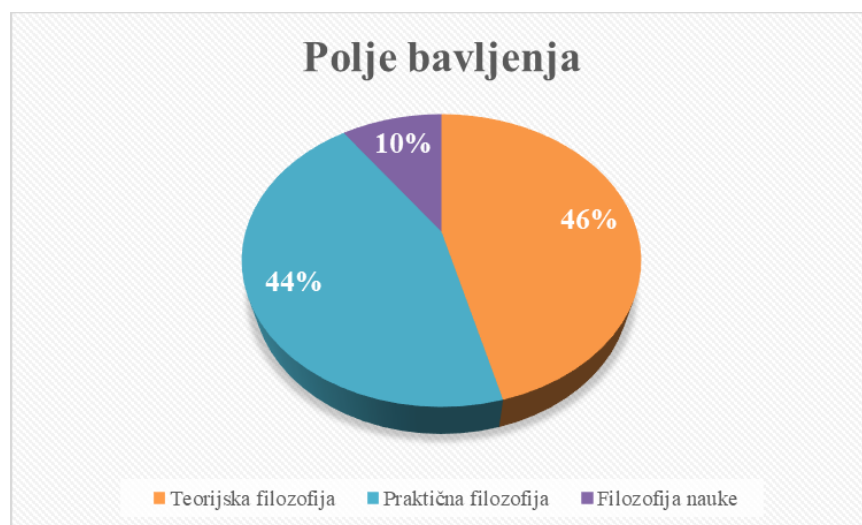
Što se tiče polja bavljenja, ispitanici su navodili od jedne do četiri filozofske discipline, koje sam potom klasifikovala u tri šire,

opšteprihvaćene grupe – teorijsku filozofiju, praktičnu filozofiju i filozofiju nauke. U teorijsku filozofiju spadaju discipline poput *logike*, *filozofije matematike*, *filozofije jezika*, *filozofije duha*, *epistemologije*, *metafizike* (i srodnih poddisciplina kao što su filozofija vremena, prostora, mereologija, metametafizika ili metaontologija, itd.), *filozofije religije* i *metafilozofije*. U praktičnu filozofiju spadaju *filozofija politike* (i srodne poddiscipline na razmeđu filozofije i politikologije kao što su kritička teorija društva, politička teorija, teorija glasanja, itd.), *etika* (i srodne poddiscipline poput metaetike i primenjene etike, koja se dalje može podeliti na bioetiku, računarsku etiku, poslovnu etiku, itd.) i *estetika* (i srodna poddisciplina filozofija umetnosti). Filozofija nauke, pak, obuhvata vrlo širok skup disciplina i pristupa – od opšte metodologije nauka, preko filozofije posebnih nauka (fizike, biologije, kognitivne nauke, itd.), pa sve do eksperimentalne filozofije nauke i socijalne epistemologije koja počiva na formalnim modelima organizacije naučnih timova.

Kada bi se dogodilo da ispitanici navedu dve discipline od kojih jedna pripada praktičnoj, a druga teorijskoj filozofiji, primat se davao prvoj navedenoj – recimo, kada ispitanik navede etiku i filozofiju religije kao polje bavljenja, onda se klasifikuje kao da se bavi praktičnom filozofijom. Razlog za to leži u pretpostavci da je prva disciplina koju navedu ispitanici primarna i ključna, ali, pošto problemi u filozofiji često iziskuju „izlete“ i u druge discipline, prirodno je da će ispitanik navesti i te discipline koje su ancilijarne.

Izazov su predstavljali ispitanici koji se bave istorijom filozofije, jer ih je naizgled teško svrstati u bilo koju od tri grupe, imajući u vidu da bavljenje istorijom filozofije podrazumeva i poseban metod – istorijsko-egzegetski, koji ostali filozofi u

analitičkoj tradiciji *ne moraju* upotrebljavati.¹⁷ Međutim, gde je navedena disciplina pored istorijskog perioda kojim se neki ispitanik bavi, klasifikacija se vršila prema toj disciplini. Samo u jednom slučaju se dogodilo da je ispitanik naveo istorijski period bez specifikacije discipline. Međutim, ispitanik je svrstan u teorijske filozofe pošto je u pitanju srednjevekovni, kada je praktična filozofija gotovo marginalno zastupljena, i to uvek u širem kontekstu teologije i eklezijastičkog prava

Grafikon 4.1.3: Procentualna zastupljenost teorijskih filozofa, praktičnih filozofa i filozofa nauke u uzorku.

Ukupno uzevši, uzorak odražava značajnu raznovrsnost u pogledu polja bavljenja odnosno interesovanja ispitanika (54,1 % iz disciplina udaljenih od teorijske filozofije, cf. *Grafikon 4.1.3*), što je i bilo potrebno kako bi se testirala ekspertska odbrana referencijalnog viđenja intuicija.

Naposletku, što se tiče znanja stranog jezika, impresivno je da svi ispitanici imaju znanje engleskog jezika u nekom stepenu, a

¹⁷ Ovo ne znači da se *istorijski pristup* ne upotrebljava u savremenoj analitičkoj filozofiji, naročito ako se ima u vidu filozofija nauke, gde primeri iz istorije nauke obično čine okosnicu argumentacije. Pa ipak, istorijski pristup *problemima* nije isto što i prevashodno bavljenje interpretacijom tekstova u kanonu u sklopu šireg istorijskog i socijalnog konteksta, te u tom smislu postoji metodološka razlika između savremenih analitičkih filozofa i istoričara filozofije.

da je čak 90,2% ispitanika fluentno u tom jeziku, što znači da su potpuno kompetentni u pogledu čitanja, pisanja i govora na engleskom jeziku. Nasuprot tome, u slučaju kineskog ili japanskog jezika, većina ispitanika ne zna ni prvi ni drugi jezik, ali postoji i nekolicina (po 3,3 %) potpuno kompetentnih. Drugi najzastupljeniji jezik je nemački jezik sa %, a odmah za njim francuski sa %. Naposljetku, više ispitanika je učilo španski nego italijanski jezik (26,2% nasuprot 13,1%), za razliku od italijanskog, gde ispitanici ili tek uče italijanski i poznaju osnove ili su fluentni u slučaju španskog su zastupljena sva tri stepena poznavanja jezika – od osnova preko srednjeg stepena pa do fluentnosti. Budući da su ispitanici obeležavali više od jednog jezika, moguće je klasifikovati ih prema tome da li su kompetentni u samo jednom jeziku, u više od jednog jezika, u svim jezicima koje su učili, ili, ni u jednom koji su učili (v. *Grafikon 4.1.4*).

Grafikon 4.1.4: Podela broja ispitanika prema kompetentnosti u pogledu stranih jezika.

4.2. Metod istraživanja

4.2.1. Materijali

Vinjete koje su se koristile u Machery *et al.* (2004), a potom i u Sytsma & Livengood (2011), Sytsma *et al.* (2015), Beebe & Undercoffer (2016), Izumi *et al.* (2017), kao glavnu manu imaju to što su predugačke (gotovo pola strane lista A4 formata), a kulturno upodobljeni primeri sa Gedelom i Jonom su dosta slični, tako da se stiče utisak da je razlika samo u *tipu pitanja*, a ne u *domenu* i *cilju primera*. Moguće je da će prosečan ispitanik pročitati prvu vinjetu, a drugu do pola očekujući da je ista poenta kao u prvoj. Takođe, imajući u vidu dužinu vinjeta, pitanje je koliko su ispitanici pažljivo čitali ili koncentrisano odgovarali, pogotovo imajući u vidu da uzorak čine laici. Dodatni problem predstavlja formulacija vinjete u kojoj figurira primer sa prorokom Jonom, pre svega zbog opcija koje se nude kao odgovori, odnosno da li je reč o toj-i-toj osobi ili o osobi koja ne postoji, već je plod fikcije. Svakome ko nije školovani filozof ovakva druga opcija verovatno zvuči čudno i kontradiktorno. Takođe, ovako formulisani odgovori sadrže implicitnu sugestiju u pogledu prihvatanja deskriptivne teorije referencije, tako da neko ko jeste školovani filozof i ko možda zastupa tu teoriju referencije zaokružiće odgovor na osnovu sugestije, ali ne na osnovu intuicije.¹⁸

U tom smislu, vinjete u Devitt & Porot (2018) predstavljaju veliki iskorak u odnosu na pređašnja istraživanja u eksperimentalnoj semantici, jer su skraćene na dva pasusa, i uz randomizovana pitanja kojima se testiraju intuicije, a koja slede šablon ostalih istraživanja u eksperimentalnoj semantici, pojavljuju se i otvorena pitanja kojima se testira aktualna jezička upotreba u vidu iznuđene produkcije (engl. *elicited production*). Iznuđena produkcija

¹⁸ Isto se može zameriti i (*Metalingvističkoj*) verziji vinjete kakvu nude Machery *et al.* (2009), cf. potpoglavlje 3.3.

podrazumeva stvaranje eksperimentalne situacije u kojoj će ispitanik eksplicitno izraziti svoja *verovanja* u pogledu fenomena koji se ispituje čime će se eksternalizovati njegove intuicije. Ovakav vid vinjeti preuzimam u svom istraživanju, ali proširujem ih i na termine za prirodne i društvene vrste (v. [Prilog A](#)). Specifičnost vinjeta u mom istraživanju ogleda se u tome što se koriste upodobljeni primeri za srpsko govorno područje, tako da se umesto Kripkeovog Gedela pominje Milutin Milanković u vinjeti gde figurira vlastito ime, umesto Kripkeovog Jone je Filip Višnjić u vinjeti gde figurira fiktivno ime, a termini za prirodnu i društvenu vrstu označavaju Pančičevu omoriku i slovenački tolar.

Izbor imena „Filip Višnjić“ za fiktivnu ličnost, kao i izbor slovenačkog tolara, morali bi da se detaljnije obrazlože, jer Filip Višnjić zaista jeste postojao, o čemu postoji istorijsko-književna evidencija, dok je slovenački tolar valuta koja ispitanicima rođenim posle *circa* 1985. godine (dakle, onim ispitanicima koji imaju između 36 i 19 godina) vrlo verovatno sasvim nepoznata, budući da je u pitanju valuta uvedena po proglašenju nezavisnosti Slovenije 1991. godine, kada su ispitanici bili deca. Što se tiče imena „Filip Višnjić“, ideja je bila da se izbegne, s jedne strane, krajnje čudna formulacija inicijalnog pitanja u Machery *et al.* (2004) o tome da li se imenom referira na nekoga ko zapravo ne postoji, ali i s druge strane, implicitna pristrasnost prema deskriptivnoj teoriji referencije. Stoga se od ispitanika traži da zamisle situaciju u kojoj se ispostavlja da je stvarna ličnost zapravo plod fikcije, što se dodatno potkrepljuje sličnim primerom iz istorije književnosti – jednim od odgovora na tzv. „Homersko pitanje“, prema kom starogrčki slepi pesnik Homer nije nikada postojao, već seminalni epovi Ilijada i Odiseja predstavljaju zajedničko ostvarenje niza pojedinačnih pesnika (Murray 1907, Page 1955). Izborom tolara se, međutim, upravo računa na neupoznatost mlađe generacije filozofa

sa ekonomsko-političkim prilikama u Sloveniji devedesetih godina, a u isto vreme se starijoj generaciji olakšava potencijalna neupoznatost sa recentnim, i unekoliko marginalizovanim, razvojem teorije referencije za društvene vrste u „mejnstrim“ filozofiji time što je primer dovoljno poznat da može da se razume cilj misaonog eksperimenta koji je predstavljen u vinjeti.

Nakon vinjeta, usledila su demografska pitanja o polu, godinama, stepenu stručne spreme, kao i profesionalna pitanja o godini studija odnosno zvanju, predmetu studija i polju interesovanja odnosno bavljenja u filozofiji. Takođe, u tom delu upitnika su i pitanja koja se tiču toga da li su ispitanici slušali kurs iz filozofije jezika tokom studija, da li su problemi iz filozofije jezika uticali na njihovo bavljenje izabranim disciplinama, i da li prate stranu literaturu. Potom je bilo potrebno samooceniti vlastito znanje nekog od osam stranih jezika¹⁹ s obzirom na tri kompetencije (čitanje, pisanje i govor) i tri nivoa (osnovni, srednji, napredni), kao i napisati od koje godine se počelo s učenjem prvog stranog jezika. U instrukcijama za popunjavanje ovog dela upitnika je naglašeno da uprkos zahtevu za samoevaluacijom, sticanje znanja stranog jezika je moralo da se odvija u kontrolisanim uslovima i sa povratnim komentarom instruktora – dakle, u sklopu formalnog obrazovanja ili pohađanja kurseva stranih jezika, dok se aplikacije za samostalno učenje jezika (recimo, *Duolingo*) ne računaju.

Na samom kraju upitnika, ispitanici su imali zadatak da na sedmostepenoj Likertovoj skali (1 – „uopšte se ne slažem“, 2 – „ne

¹⁹ Strani jezici koji su ponuđeni ispitanicima su bili, redom, engleski, francuski, nemački, italijanski, španski, kineski, japanski i neki jezik koji nije među navedenim, a koji će ispitanici sami navesti (cf. potpoglavlje 4.1.). Nekolicina ispitanika je navela da je u njihovom slučaju taj jezik bio ruski, ali pošto nisu svi koji su se samoevaluirali u pogledu te osme opcije napisali ujedno i o kom jeziku je reč, ne može se pouzdano tvrditi da li je uvek u pitanju bio ruski ili neki drugi živi strani jezik.

slažem se“, 3 – „ne mislim da je ovo relevantno“, 4 – „ne znam“, 5 – „mislim da je ovo relevantno, ali nisam skroz siguran/na da se slažem, i 7 – „u potpunosti se slažem“) obeležavali koliko se slažu sa tvrdnjama o postojanju ekspertize u filozofiji (v. spisak svih tvrdnji na kraju [Priloga A](#)). Ove tvrdnje se ugrubo mogu podeliti na tri grupe: (a) postojanje ekspertize u filozofiji u odnosu na laike koji nemaju nikakve veze sa filozofijom (uprkos tome što su možda zainteresovani za te teme), (b) postojanje usko specijalizovane ekspertize u filozofiji koja je diktirana pojedinačnim poljima bavljenja (uprkos što počinju školovanje s obrađivanjem istih tema, etičar i metafizičar ne mogu biti isti eksperti), i (c) postojanje uticaja maternjeg ili stranog jezika na bavljenje filozofijom (ako je posao filozofa koji pripada analitičkoj tradiciji da analizira jezik radi rešavanja filozofskih problema, onda mora da je i razmišljao o ulozi maternjeg i stranog jezika u formulisanju filozofskih problema).

Ispitanici su u proseku proveli 1630,75 sekundi, odnosno oko 27 minuta, popunjavajući upitnik.²⁰ Najviše vremena je ispitanicima bilo potrebno da popune prvu stranu upitnika gde su prve dve vinjete u vezi sa vlastitim i fiktivnim imenom – u proseku 1127,26 sekundi, odnosno 18 minuta – nakon čega je za ostale strane upitnika bilo potrebno gotovo duplo ili troduplo manje minuta. Razlog za to leži verovatno u tome što im je nakon prve dve vinjete postao jasan princip po kome se odgovara na pitanja na osnovu vinjeta, a nakon završetka tog „težeg“ dela upitnika, prošli su brže i lakše kroz demografska i profesionalna pitanja, kao i tvrdnje sa Likertovom skalom, jer su ove strane upitnika zahtevale daleko manje kognitivnog napora u odnosu na vinjete.

²⁰ Moja pretpostavka da je potrebno oko 15–18 minuta, što sam navela u *Saglasnosti za učestvovanje u istraživanju* ([Prilog A](#)), pokazala se stoga kao previše optimistična – toliko vremena je bilo dovoljno tek za polovinu upitnika.

4.2.2. Kodiranje

Otvorena pitanja, kojima se testira upotreba vlastitog imena, fiktivnog imena ili termina za prirodnu odnosno društvenu vrstu, kodirala su se prema instrukcijama kakve su skicirali Devitt & Porot (2018) (cf. [Prilog B](#)), ali, za razliku od njih koji su u prvom krugu sami kodirali odgovore pa ih naknadno proveravali u odnosu na dve grupe po dva koderi, ja nisam imala udela u kodiranju. Naprotiv, tabela koja je sadržala samo otvorene odgovore ispitanika i niti jednu drugu informaciju, i instrukcije su poslati troje nezavisnih koderi, od kojih su dvoje studenti filozofije, koji jesu slušali i polagali filozofiju jezika, a jedno student kombinovanog programa iz sociologije i filozofije, koji nije imao filozofiju jezika kao predmet tokom studija.

Pouzdanost koderi za sve četiri vinjete se potom proveravala putem Krippendorfovog (*Klaus Krippendorff*) alfa (α) koeficijenta (2004: Ch. 11). Krippendorfova α se najčešće koristi u analizi sadržaja gde je cilj da se interpretiraju tekstualne jedinice (intervjui, izjave, odgovori), i najčešće se koristi u medijskim istraživanjima, komunikologiji, računarskoj lingvistici i psihometriji. Izbor ovakvog načina provere pouzdanosti počiva na sledećim pozitivnim karakteristikama: za razliku od Koenove (*Jacob Cohen*) kape (κ), koja je primenljiva samo u slučajevima kada postoje dva koderi, i zanemaruje mogućnost neslaganja koderi u pogledu pojedinačnih primera, Krippendorfova α važi za bilo koji broj koderi koji dodeljuju tačno jednu vrednost po pojedinačnoj tekstualnoj jedinici i definiše se kao mera do koje razlike među koderima i greške u kodiranju odstupaju od savršenog slaganja (Krippendorff 2004: 223). Dalje, za razliku od Flajsove (*Joseph Fleiss*) κ , koja, iako takođe važi za n broj koderi, i takođe odražava do koje mere bi se koderi slagali kada bi nasumično dodeljivali vrednosti, Krippendorfova α je opštija od

ovakvih specijalizovanih κ koeficijenata (Krippendorff 2004: 221).²¹ Uz to, imajući u vidu mali broj ispitanika u istraživanju (N=61), Krippendorfova α izgleda kao siguran način da se ne „šteluje“ pouzdanost podataka, a da se obezbedi bolja replikabilnost istraživanja (Krippendorff: 222, cf. Sect. 11.4.3.).

S obzirom da IBM-ov softverski paket za statističku obradu podataka u društvenim naukama (engl. skr. SPSS) nema opciju za računanje Krippendorfove α , koristila sam KALPHA makro za SPSS (Hayes & Krippendorff 2007, cf. Krippendorff 2004: 230).²² Krippendorfova α za tri kodera iznosi 0,6907 sa 95% intervala poverenja, a metoda butstrapovanja pokazuje i da je 9,4% verovatno da se očekuje da bi α bila manja od 0,6709 kada bi se testirala cela populacija. Prema Krippendorfovima standardima, *minimalna* vrednost α na koju istraživači u društvenim naukama mogu da se oslone kao bi izvukli zaključke na osnovu kodiranih odgovora jeste 0,667 i u tom smislu dobijena α za tri kodera prelazi ovaj prag; ali Krippendorff takođe smatra da bi prag trebalo da predstavlja ipak vrlo visoka vrednost od 0,8 (2004: 242). Zapf *et al.* (2016) pak tvrde da, s obzirom na to da u naučnoj disciplini kao što je medicina važe mnogo labaviji standardi od Krippendorfovog za društvene nauke, smislenije bi bilo i u društvenim naukama primeniti klasifikaciju vrednosti predstavljenu u Landis & Koch (1977) za Koenovu κ , a prema kojoj bi onda dobijena vrednost od 0,6907 bila *supstancijalna* ili *vrlo dobra*.

²¹ Doduše, Zapf *et al.* (2016) pokazuju u studiji da su Flajsova κ i Krippendorfova α gotovo podjednako dobar izbor za merenje pouzdanosti kodera kada su u pitanju kategorijalne varijable.

²² Sintaksa za makro koji se pokreće u SPSS-u je sledeća: *KALPHA judges = judgelist/level = lev/detail = det/boot = z*, gde je potrebno umesto „judgelist“ navesti varijable za kodere, „lev“ označava tip varijable (da li je kategorijalna, kontinualna ili ordinalna), „detail“ se specifikuje ukoliko je potrebno da SPSS prikaže i delta matricu, dok umesto „z“ treba specifikovati broj butstrapovanih primera.

Budući da su koderi obeležavali odgovore sa „0“ u slučaju da je odgovor u skladu sa deskriptivnom teorije referencije, „1“ ukoliko je prikladnija kauzalna teorija referencije, i „D“ ako se odgovor odbacuje jer je dvosmislen, i ne može se svrstati bilo u deskriptivnu, bilo u kauzalnu teoriju referencije, konačnu odluku za svaki primer ponaosob sam donosila na osnovu toga da li se *barem* dva koderi slažu u pogledu obeležja. Dakle, ukoliko dva koderi jedan odgovor obeleže sa „1“, a treći obeleži isti primer sa „D“, prednost se daje dvojici saglasnih koderi naprema jednom. Nije bilo slučaja kada bi sva tri koderi divergirala u pogledu obeležja.²³ Devitt & Porot (2018) su sve odgovore koji su obeleženi sa „D“ izbacili iz dalje obrade, tako da sam sledila takvu praksu.

Ono što je zanimljivo je da su koderi pratili izvestan trend, koji se ogleda u relativno sličnom broju isključenih odgovora po vinjeti (dva odgovora na prvo i devet na drugo pitanje u vezi sa upotrebom vlastitog imena, osam na pitanje u vezi sa upotrebom fiktivnog imena, osam na prvo i šest na drugo u vezi sa upotrebom termina za prirodnu vrstu, i napokon, osam i devet odgovora na prvo i drugo pitanje u vezi sa terminom za društvenu vrstu), to jest, u pitanju su ispitanici koji gotovo konzistentno nisu pružali odgovore na otvorena pitanja prema datim instrukcijama i tekstu pitanja.

²³ Razlog za to pre svega leži u detaljnim instrukcijama koje su dobili, i kojima se sprečava *barem* brkanje odgovora koji su u skladu sa deskriptivnom i odgovora koji su u skladu sa kauzalnom teorijom referencije ([Prilog B](#)). Nije isključena ni mogućnost da je konzistentnosti koderi doprineo i izbor koderi: dva od tri slušala i polagala filozofiju jezika tokom studija, tako da su upoznati sa finesama i terminološkom aparaturom dveju teorija, a treći je slušao i polagao metodologiju istraživanja u društvenim naukama, tako da je bio upoznat sa etičkim standardima i adekvatnim načinom obrade i interpretacije podataka zarad uspešnosti istraživanja.

4.2.3. Statističke analize

Što se tiče izbora statističkih analiza za obradu podataka, moje istraživanje prati u nekoj meri već ustaljene analize u eksperimentalnoj semantici. Tako, sledeći Devita i Poroa (2018) prvu glavnu hipotezu (GH_1) ispitujem koristeći *Fišerov dvostrani test tačne verovatnoće* (Fisher 1922) za svaku od četiri vinjete ponaosob jer mi je cilj da proverim pouzdanost referencijalnih intuicija u odnosu na upotrebu jezičkog izraza čiji tip varira u odnosu na vinjetu. Prvu specifičnu hipotezu (SH_1), kojom utvrđujem da li je polje bavljenja prediktor pouzdanosti referencijalnih intuicija, testiram pomoću *logističke regresije*, a pomoćnu hipotezu prve specifične hipoteze, koja je u vezi sa pretpostavljenom sličnošću u pouzdanosti intuicija „juniora“ i „seniora“ istog polja bavljenja, testiram pomoću *Hi-kvadrat testa* (Cochran 1952).

Druga specifična hipoteza (SH_2) i njene pomoćne hipoteze se tiču pravljenja *korelacionih modela* – u slučaju specifične hipoteze u pitanju je srednja mera asocijacije između pouzdanosti intuicija i stepena studija odnosno zvanja. Pomoćnim hipotezama ispitujem meru asocijacije u pogledu pouzdanosti intuicija starijih i mlađih studenata koji se zanimaju za filozofiju jezika ili su problemi iz te oblasti uticali na njihova razmišljanja o pozicijama u drugim oblastima koje ih zanimaju. Za sve pomenute hipoteze biram *Kendalov tau* (τ) odnosno *Spirmanov ro* (ρ) kao adekvatnu meru asocijacije (Kendall 1938, Spearman 1904), i koristim softverski paket *cocor* za poređenje korelacionih koeficijenata (Diedenhofen & Musch 2015).

U svrhe testiranja druge glavne hipoteze (GH_2) prema kojoj stepen kompetentnosti u stranom jeziku odnosno većem broju stranih jezika utiče na pouzdanost intuicija korišću se neparametarskim *Man-Vitnijevim U testom sume rangova* (Mann &

Whitney 1947). Za potrebe testiranja treće i četvrte specifične hipoteze primenjujem multivarijacionu analizu, preciznije *eksploratornu faktorsku analizu, analizu glavnih komponenti i odgovarajuće metode grupisanja* (Kovačić 1994). Naime, trećom hipotezom (SH_3) izražavam očekivanje da će stariji filozofi na Likertovoj skali davati više ocene tvrdnjama koje stipuliraju postojanje filozofske ekspertize i talenta za bavljenjem filozofijom u odnosu na mlađe filozofe; a četvrtom (SH_4), pak, da će ispitanici koji znaju više stranih jezika biti darežljiviji na Likertovoj skali kada se radi o tvrdnjama koje stipuliraju da kompetencija u pogledu maternjeg ili stranog jezika zaista utiče na razumevanja problema u filozofiji jezika.

Kao *dovoljnu* meru statističke značajnosti uzimam $p < 0,05$ a intervale poverenja podešavam na 95% uprkos zahtevima da se kao mera značajnosti uzme $p < 0,001$ ne bi li to dovelo do ublažavanja krize replikabilnosti (Benjamin *et al.* 2018). Međutim, kako statističari Amrhein *et al.* (2019) i Hurlbert *et al.* (2019) primećuju, obe mere su arbitrarne konvencije, i postoji niz dobrih razloga zašto bi saopštavanje intervala poverenja trebalo da odnese prevagu nad traženjem statističke značajnosti po svaku cenu: na ovaj način bi se smanjila potreba za zloupotrebom statistike, mnoga istraživanja, koja sadrže korisne uvide u odnosu na uzorak, ne bi bila skrajnuta usled toga što u tabelama nema dovoljno asteriska kojima se denotira značajnost, itd. Uz to, autori preporučuju saopštavanje *svih* rezultata – dakle i onih rezultata koji nisu statistički značajni, jer je statističku značajnost svrhovitije tretirati kao *poželjan*, ali ne i kao obavezan ishod, budući da p vrednosti nužno variraju od uzorka do uzorka odnosno od istraživanja do istraživanja. Upravo ću se ovim preporukama i voditi u narednom potpoglavlju.

4.3. Rezultati

4.3.1. Prva glavna hipoteza

Ispitivanje prve glavne hipoteze (GH_1) prati metodologiju Devita i Poroa (2018) u smislu da se Fišerovim dvostranim testom tačne statistike proverava nekonzistentnost referencijalnih intuicija i upotrebe vlastitog ili fiktivnog imena odnosno termina za prirodnu ili društvenu vrstu sa jednom od teorija referencije. Ukoliko i su i intuicije i upotreba – za svaku vinjetu pojedinačno – u većoj meri nekonzistentni sa jednom od teorija (i *mutatis mutandis* konzistentni sa drugom), referencijalne intuicije se mogu smatrati pouzdanim.

Za prvu vinjetu, gde figurira vlastito ime, koderi su odbacili dva odgovora na prvo pitanje kojim se testira upotreba (*Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, koje je Vaše mišljenje o Milankoviću?*) i devet odgovora na drugo pitanje kojim se testira upotreba (*Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, šta biste prosečnom građaninu Srbije rekli o Milankoviću?*). Tabele kontingencije za prvu vinjetu, što se tiče referencijalnih intuicija i prvog pitanja kojim se testira upotreba sugerišu da 69,5% od ukupno 59 ispitanika upotrebljava ime *nekonzistentno sa deskriptivnom teorijom referencije*, pri čemu samo 45,8% ispitanika ima kauzalne intuicije. Zanimljivo je da od tih dvadeset sedam ispitanika koji imaju kauzalne intuicije, njih 68,3% je ipak upotrebljavalo vlastito ime na kauzalan način. Takođe, od trideset dvoje sa deskriptivnim intuicijama, čak 68,3% je opet upotrebljavalo vlastito ime na kauzalan način. Fišerov test iznosi $p=0,002$, dakle manje od praga za statističku značajnost koju sam postavila, dok je količnik šansi 0,550, a interval poverenja se kreće od 0,364 do 0,831. Sa drugim pitanjem kojim se testira upotreba vlastitog imena, stvari su umnogome slične: 73,1% odgovora nekonzistentno sa deskriptivnom teorijom referencije, a dvadeset tri od pedeset dva ispitanika (što je 44,2%) ima kauzalne

intuicije, što znači da deskriptivna teorija referencije opet ima blagu prednost. Međutim, ispitanici koji imaju deskriptivne intuicije takođe većinski upotrebljavaju ime na kauzalan način – čak 68,4% njih. Fišerov test je $p=0,004$, količnik šansi 0,582, a interval poverenja se kreće od 0,386 do 0,877.

Za drugu vinjetu, gde figurira fiktivno ime, koderi su odbacili osam odgovora na pitanje kojim se testira upotreba (*U svetlu ovog otkrića o Filipu Višnjiću, napišite šta bi čitanke za osnovnu školu trebalo da saopšte školarcima?*). Tabele kontingencije za drugu vinjetu, što se tiče referencijalnih intuicija i pitanja kojim se testira upotreba sugerišu da je 54,7% odgovora odnosno 50,9% intuicija od strane pedeset tri ispitanika nekonzistentno sa deskriptivnom teorijom referencije, Fišerov test je $p=0,006$, što je veće od statističke značajnosti od 0,05. Količnik šansi je 2,140 a interval poverenja se kreće od 1,260 do 3,797.

Za treću vinjetu, gde figurira termin za prirodnu vrstu, koderi su odbacili osam odgovora na prvo pitanje kojim se testira upotreba (*Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, koja je za Vas prava klasifikacija Pančićeve omorike?*) i šest odgovora na drugo pitanje kojim se testira upotreba (*Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, šta biste prosečnom građaninu Srbije rekli o Pančićevoj omorici?*). Tabele kontingencije za treću vinjetu sugerišu ubedljivu prednost kauzalne teorije referencije što se tiče prvog pitanja kojim se testira upotreba: 84,9% odgovora od strane pedeset tri ispitanika nekonzistentno je sa deskriptivnom teorijom referencije. Sa referencijalnim intuicijama je nešto različita situacija: kauzalna teorija referencije je u blagoj prednosti u odnosu na deskriptivnu (50,9% naspram 49,1%), ali preko 70% ispitanika sa deskriptivnim intuicijama ipak termin za prirodnu vrstu upotrebljava na kauzalan način. Fišerov test iznosi

$p=0,002$, dakle statistički je značajan, količnik šansi je 1,444; a interval poverenja se kreće od 1,118 do 1,866. Sa drugim pitanjem kojim se testira upotreba termina za prirodnu vrstu, situacija je slična kao i sa prvim pitanjem: 85,5% odgovora nekonzistentnih sa deskriptivnom teorijom referencije je dalo pedeset pet ispitanika. Ipak, u pogledu referencijalnih intuicija, deskriptivna teorija referencije je u blagoj prednosti sa 54,5% zastupljenosti, iako je kao i u slučaju prvog pitanja, 73,3% ispitanika upotrebljavalo termin na kauzalni način. Fišerov test je na granici, jer je $p=0,005$, količnik šansi je 1,364, a interval poverenja se kreće od 1,099 do 1,692.

Za četvrtu vinjetu, gde figurira termin za društvenu vrstu, koderi su odbacili osam odgovora na prvo pitanje kojim se testira upotreba (*Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, koje je Vaše mišljenje o tome kako treba posmatrati valutu tolar u kontekstu slovenačke ekonomije?*) i devet odgovora na drugo pitanje kojim se testira upotreba (*Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, šta biste prosečnom građaninu Slovenije rekli o valuti tolar?*). Tabele kontingencije za četvrtu vinjetu, što se tiče referencijalnih intuicija i prvog pitanja kojim se testira upotreba sugerišu da je 67,9% odgovora od strane pedeset tri ispitanika nekonzistentno sa deskriptivnom teorijom referencije, ali 79,2% ispitanika ima intuicije nekonzistentne sa kauzalnom teorijom referencije! Ono što je posebno zanimljivo je da od četrdeset dva ispitanika sa deskriptivnim intuicijama, čak dvadeset šest (61,9%) koristi termin za društvenu vrstu na kauzalni način. Fišerov test je $p=0.082$, dakle p vrednost je veća od praga za statističku značajnost koju sam postavila, dok je količnik šansi 1,469; a interval poverenja se kreće od 1,086 do 1,986. Sa drugim pitanjem kojim se testira upotreba termina za društvenu vrstu, rezultati su vrlo slični: 71,2% odgovora nekonzistentno sa deskriptivnom teorijom referencije je dalo 52 ispitanika, a 78,8%

njih ima deskriptivne intuicije. Takođe, isti je broj ispitanika koji ima deskriptivne intuicije, a kauzalno upotrebljava termin – dvadeset šest, odnosno 63,4%. Fišerov test je $p=0,022$, dakle statistički je značajan, potom, količnik šansi je 1,577, i naposljetku, interval poverenja se kreće od 1,250 do 1,990.

4.3.2. Prva i druga specifična hipoteza sa pomoćnim hipotezama

Imajući u vidu rezultate u 4.3.1., pouzdanost intuicija se određivala za svakog ispitanika ponaosob tako što se napravila artificalna varijabla „Pouzdanost“. Ovom varijablom se sumiraju i evaluiraju odgovore koje su ispitanici davali na pitanja kojima se ekscitiraju intuicije odnosno upotreba, i to na sledeći način. Razlikujem tri vrednosti ove varijable – „pouzdanost“, „pouzdanost varira“, „nepouzdanost“. Pritom, „pouzdanost“ dodeljujem ispitanicima kod kojih se (a) poklapaju sva tri odgovora, odnosno i referencijalne intuicije i upotreba termina, u pogledu jedne teorije referencije, (b) poklapaju bar dva odgovora od kojih jedan mora da bude u vezi sa intuicijama, a drugi odgovor je u vezi sa upotrebom, pri čemu dodatni odgovor u vezi sa upotrebom može biti obeležen od strane koda sa „D“, tj. odbačen. Dalje, vrednost „pouzdanost varira“ dodeljujem kada samo jedan od dva moguća odgovora u vezi sa upotrebom odudara od preostali odgovora koji se poklapaju sa jednom teorije referencije. Naposljetku, vrednost „nepouzdanost“ je rezervisana za sve ostale slučajeve kada postoji kolizija između odgovora tako da su oba odgovora u vezi sa upotrebom u skladu sa drugačijom teorijom referencije u odnosu na intuicije, ili kad su oba takva odgovora odbačena.

Logistička regresija je korišćena za ispitivanje SH_1 prema kojoj ne očekujem da će polje bavljenja biti statistički značajan prediktor pouzdanosti intuicija. Rezultati za svaku vinjetu ponaosob upravo i ne pokazuju da je polje bavljenja prediktor, niti je ijedan od

modela logističke regresije statistički značajan. Ovde ću radi konciznosti predstaviti samo rezultate za prvu i četvrtu vinjetu, i to za teorijsku i praktičnu filozofiju. Naime, za teorijsku filozofiju, nestandardizovani beta ponder iznosi $B=0,143$, $SE=0,9$, $Wald=0,026$, $p=0,874$ što je veće od praga za statističku značajnost. Procenjeni količnik šanse predviđa vezu od $Exp(B)=1,154$, dok su intervali poverenja od 0,198 do 6,735. Za praktičnu filozofiju, nestandardizovani beta ponder iznosi $B=0,375$, $SE=0,906$, $Wald=0,171$, $p=0,679$ Procenjeni količnik šanse predviđa vezu $Exp(B)=1,455$, dok su intervali poverenja od 0,247 do 8,581.

Što se tiče četvrte vinjete, u kojoj figurira termin za društvenu vrstu, za teorijsku filozofiju, nestandardizovani beta ponder iznosi $B=-0,693$, $SE=1,173$, $Wald=0,349$, $p=0,554$ što je veće od praga za statističku značajnost. Procenjeni količnik šanse predviđa vezu od $Exp(B)=0,500$, dok su intervali poverenja od 0,05 do 4,978. Za praktičnu filozofiju, pak, nestandardizovani beta ponder iznosi $B=0,140$, $SE=1,222$, $Wald=0,013$, $p=0,909$ Procenjeni količnik šanse vezu od % $Exp(B)=1,150$, dok su intervali poverenja od 0,105 do 12,616.

Za testiranje $PH_{1.1}$ prema kojoj „juniori“ i „seniori“ koji se bave istim disciplinama imaju relativno sličan stepen pouzdanosti intuicija, poslužiće Hi-kvadrat test. Ni ova pomoćna hipoteza nije potvrđena, tako da ću predstaviti rezultate ovog testa samo za teorijske i praktične filozofe u slučajevima prve i četvrte vinjete – analogno tome kako je urađeno za SH_1 . Rezultati za teorijske filozofe što se tiče pouzdanosti njihovih referencijalnih intuicija u pogledu vlastitog imena jesu sledeći: $\chi^2(1, N=28)=2,157$, $p=0,0142$. Rezultati za praktične filozofe za istu vinjetu su sledeći: $\chi^2(1, N=27)=2,217$, $p=0,137$. Teorijski filozofi, kako mlađi tako i stariji, nisu imali relativno sličan stepen pouzdanosti referencijalnih

intuicija ni u pogledu termina za društvene vrste: $\chi^2(1, N=28)=0,015$, $p=0,903$. Isto važi i za praktične filozofe: $\chi^2(1, N=27)=0,719$, $p=0,396$. Ovde je važno primetiti da su ovi rezultati zapravo konzistentni sa očekivanjima u SH_1 . Ono što, doduše, iznenađuje, jeste da nema vertikalne mobilnosti u pogledu ekspertize.

Sada prelazim na testiranje SH_2 prema kojoj je mera asocijacije između stepena studija odnosno zvanja i pouzdanosti intuicija srednja. Izabrala sam kao pogodnu meru asocijacije u ovom slučaju Kendalov tau, i rezultati se mogu videti u *Tabeli 4.3.3.1.* i *Tabeli 4.3.3.2.* ispod:

Korelacije							
			V1	V2	V3	V4	Zvanje
Kendall's tau_b	V1	Correlation Coefficient	-0.165		-0.077	-0.007	0.175
		Sig. (2-tailed)	0.176		0.523	0.956	0.292
		N	61	61	61	61	28
	V2	Correlation Coefficient	-0.165		0.081	0.000	-0.004
		Sig. (2-tailed)	0.176		0.517	1.000	0.979
		N	61	61	61	61	28
	V3	Correlation Coefficient	-0.077	0.081	1.000	0.035	-0.133
		Sig. (2-tailed)	0.523	0.517		0.776	0.426
		N	61	61	61	61	28
	V4	Correlation Coefficient	-0.007	0.000	0.035	1.000	0.107
		Sig. (2-tailed)	0.956	1.000	0.776		0.519
		N	61	61	61	61	28
	Zvanje	Correlation Coefficient	0.175	-0.004	-0.133	0.107	1.000
		Sig. (2-tailed)	0.292	0.979	0.426	0.519	
		N	28	28	28	28	28

Tabela 4.3.2.1. Korelacije između zvanja i pouzdanosti referencijalnih intuicija u pogledu vlastitog imena (V1), fiktivnog imena (V2), termina za prirodnu vrstu (V3) i termina za društvenu vrstu (V4).

Korelacije							
			V1	V2	V3	V4	Stepen studija
Kendall's tau_b	V1	Correlation Coefficient	-0.165	-0.077	-0.007		0.086
		Sig. (2-tailed)	0.176	0.523	0.956		0.608
		N	61	61	61	61	33
	V2	Correlation Coefficient	-0.165		0.081	0.000	-0.229
		Sig. (2-tailed)	0.176		0.517	1.000	0.195
		N	61	61	61	61	33
	V3	Correlation Coefficient	-0.077	0.081		0.035	-0.031
		Sig. (2-tailed)	0.523	0.517		0.776	0.859
		N	61	61	61	61	33
	V4	Correlation Coefficient	-0.007	0.000	0.035		0.043
		Sig. (2-tailed)	0.956	1.000	0.776		0.802
		N	61	61	61	61	33
	Stepen studija	Correlation Coefficient	0.086	-0.229	-0.031	0.043	
		Sig. (2-tailed)	0.608	0.195	0.859	0.802	
		N	33	33	33	33	33

Tabela 4.3.2.2. Korelacije između stepena studija i pouzdanosti referencijalnih intuicija u pogledu vlastitog imena (V1), fiktivnog imena (V2), termina za prirodnu vrstu (V3) i termina za društvenu vrstu (V4).

Dakle, SH_2 nije potvrđena, budući da koeficijenti korelacije ni u slučaju zvanja ni stepena studija ne pokazuju srednju veličinu efekat, već samo malu veličinu efekta (cf. Cohen 1988).

Izabrala sam Spirmanov ro kao meru asocijacije putem koje ću testirati $PH_{2.1}$ kojom se tvrdi da će mera asocijativnosti u pogledu pouzdanosti referencijalnih intuicija *biti viša* za starije studente koji se zanimaju za filozofiju jezika *ili* problemi iz te oblasti utiču na njihove odabrane oblasti dalje specijalizacije. U starije studente ubrajam masterande (kako svršene masterande tako i one koji su trenutno studenti) i studente četvrte godine osnovnih studija, dok su mlađi studenti svi ostali (od prve do treće godine osnovnih studija).

Korelacije ^a								
			V1	V2	V3	V4	Polje bavljenja uključuje i filozofiju jezika	Uticaj filozofije jezika na polje bavljenja
Spearman's rho	V1	Correlation Coefficient		0.061	0.061	0.117	-0.245	0.000
		Sig. (2-tailed)		0.850	0.850	0.717	0.443	1.000
		N	12	12	12	12	12	12
	V2	Correlation Coefficient	0.061		0.250	0.239	-0.125	0.354
		Sig. (2-tailed)	0.850		0.433	0.454	0.699	0.260
		N	12	12	12	12	12	12
	V3	Correlation Coefficient	0.061	0.250		0.239	0.250	0.000
		Sig. (2-tailed)	0.850	0.433		0.454	0.433	1.000
		N	12	12	12	12	12	12
	V4	Correlation Coefficient	0.117	0.239	0.239		-0.120	0.169
		Sig. (2-tailed)	0.717	0.454	0.454		0.711	0.599
		N	12	12	12	12	12	12
	Polje bavljenja uključuje i filozofiju jezika	Correlation Coefficient	-0.245	-0.125	0.250	-0.120		0.354
		Sig. (2-tailed)	0.443	0.699	0.433	0.711		0.260
		N	12	12	12	12	12	12
	Uticaj filozofije jezika na polje bavljenja	Correlation Coefficient	0.000	0.354	0.000	0.169	0.354	
		Sig. (2-tailed)	1.000	0.260	1.000	0.599	0.260	
		N	12	12	12	12	12	12

a. Stepen studija = Mlađi studenti (od prve do treće godine)

Tabela 4.3.2.3. Korelacije pouzdanosti referencijalnih intuicija u pogledu vlastitog imena (V1), fiktivnog imena (V2), termina za prirodnu vrstu (V3) i termina za društvenu vrstu (V4) mlađih studenata za pitanja (a) da li su problemi iz filozofije jezika uticali na polje bavljenja i (b) da li polje bavljenja uključuje filozofiju jezika

U gornjoj tabeli se može primetiti da nema statistički značajnih korelacija za pitanja u pogledu polja bavljenja i uticaja filozofije jezika na odabrano polje specijalizacije na koja su dali odgovore mlađi studenti. Veličine efekata kreću se od malog ka većem, a takođe ima negativnih odnosno obrnuto proporcionalnih korelacija.

Korelacije ^a								
			V1	V2	V3	V4	Polje bavljenja uključuje i filozofiju jezika	Uticaj filozofije jezika na polje bavljenja
Spearman's rho	V1	Correlation Coefficient		-0.276	-0.106	-0.058	-0.317	-0.037
		Sig. (2-tailed)		0.227	0.649	0.803	0.161	0.872
		N	21	21	21	21	21	21
	V2	Correlation Coefficient	-0.276	1.000	-0.075	-0.330	0.000	0.000
		Sig. (2-tailed)	0.227		0.748	0.144	1.000	1.000
		N	21	21	21	21	21	21
	V3	Correlation Coefficient	-0.106	-0.075	1.000	-0.009	0.313	0.235
		Sig. (2-tailed)	0.649	0.748		0.969	0.167	0.306
		N	21	21	21	21	21	21
	V4	Correlation Coefficient	-0.058	-0.330	-0.009		-0.173	0.146
		Sig. (2-tailed)	0.803	0.144	0.969		0.452	0.528
		N	21	21	21	21	21	21
	Polje bavljenja uključuje i filozofiju jezika	Correlation Coefficient	-0.317	0.000	0.313	-0.173		0.143
		Sig. (2-tailed)	0.161	1.000	0.167	0.452		0.537
		N	21	21	21	21	21	21
	Uticaj filozofije jezika na polje bavljenja	Correlation Coefficient	-0.037	0.000	0.235	0.146	0.143	
		Sig. (2-tailed)	0.872	1.000	0.306	0.528	0.537	
		N	21	21	21	21	21	21

a. Stepen studija = Stariji studenti (četvrta godina i master)

Tabela 4.3.2.4. Korelacije pouzdanosti referencijalnih intuicija u pogledu vlastitog imena (V1), fiktivnog imena (V2), termina za prirodnu vrstu (V3) i termina za društvenu vrstu (V4) mlađih studenata za pitanja (a) da li su problemi iz filozofije jezika uticali na polje bavljenja i (b) da li polje bavljenja uključuje filozofiju jezika.

U gornjoj tabeli se takođe može primetiti vrlo slična situacija kao i u prethodnoj gde su izraženi koeficijenti korelacije za mlađe studente. Naime, vidi se da nema statistički značajnih korelacija za pitanja u pogledu polja bavljenja i uticaja filozofije jezika na odabrano polje specijalizacije na koja su dali odgovore mlađi studenti. Veličine efekata kreću se od vrlo malog ka većem, a takođe ima negativnih odnosno obrnuto proporcionalnih korelacija.

Kompariranje koeficijenta korelacija dobijenih za mlađe i starije studente vršeno je pomoću *cocor* softverskog paketa, pri čemu je nulta hipoteza da se dva koeficijenta korelacija bazirana na zavisnim grupama nisu takva da je jedan veći od drugog. Nijedan od šest testova (*Pirson-Filonov z test* i njegove recentne modifikacije, *Dun-Klarkov z test* i njegove recentne modifikacije, *Žouov test intervala poverenja*) ni za jedan par korelacija nije bio statistički značajan. Drugim rečima, za svaku od vinjeta nulta hipoteza nije bila odbačena, iz čega sledi da $PH_{2.1}$ nije potvrđena.

4.3.3. Druga glavna hipoteza

Polazeći od deskriptivne statistike u pogledu strukture i svojstava uzorka (v. potpoglavlje 4.1.), pravim novu varijablu „Grupekompet“, koja podrazumeva klasifikaciju na kompetentne ili nekompetentne, pri čemu rekodiram vrednosti iz inicijalne varijable tako da sada oni koji su razvili sposobnosti govora, čitanja i pisanja na više od jednog stranog jezika spadaju u kompetentne, a oni koji su takve sposobnosti razvili samo za jedan jezik, ili ih nisu razvili uopšte spadaju u nekompetentne. Takođe, uvodim varijablu „Brjezika“, koja podrazumeva koliko je ukupno jezika ispitanik učio ili naučio tokom života.

Kako bih testirala GH_2 , prema kojoj stepen kompetentnosti ima veze sa stepenom pouzdanosti intuicija, koristim Man-Vitnijev U test sume rangova. Za svaku vinjetu ponaosob, testiram koliko pouzdanosti pokazuje grupa kompetentnih odnosno grupa nekompetentnih u pogledu stranih jezika. Za vinjetu koja sadrži vlastito ime, rezultati su sledeći: $U=113.000$, asimptotske vrednost $p=0,416$ i tačna vrednost $p=0,492$. Za vinjetu koja sadrži fiktivno ime, rezultati su sledeći: $U=114.000$, asimptotske vrednost $p=0,404$ i tačna vrednost $p=0,510$. Za vinjetu u kojoj figurira termin za prirodnu vrstu rezultati su sledeći: $U=125.500$, asimptotske vrednost

$p=0,671$ i tačna vrednost $p=0,727$. Najzad, za vinjetu sa terminom za društvenu vrstu pogledajmo ove rezultate: $U=134.000$, asimptotske vrednost $p=0,899$ i tačna vrednost $p=0,922$. Dakle, GH_2 nije statistički značajna ni za jednu vinjetu, dakle nema osnova da se očekuje razlikovanje među grupama kompetentnih odnosno nekompetentnih u pogledu stranih jezika što se tiče pouzdanosti njihovih referencijalnih intuicija.

Proveravam potom da li se išta u rezultatima Man-Vitnijevog testa menja ukoliko se porede grupe, koje prate literaturu na stranom jeziku, a broj jezika koji su učili je veći od jednog, u pogledu pouzdanosti referencijalnih intuicija. Opet, ni za jednu vinjetu nije dobijen statistički značajan rezultat ($U=7,500$, *Asymp. $p=0,444$* , *Exact $p=0,615$* za vlastito ime, $U=7,000$, *Asymp. $p=0,392$* , *Exact $p=0,615$* za fiktivno ime, $U=4,000$, *Asymp. $p=0,196$* , *Exact $p=0,385$* za termin za prirodnu vrstu, i $U=5,500$, *Asymp. $p=0,304$* , *Exact $p=0,462$* za termin za društvenu vrstu).

4.3.4. Treća i četvrta specifična hipoteza

Prvi korak u ispitivanju treće i četvrte specifične hipoteze se sastoji od *deskriptivne statistike* primenjene na analizu tvrdnji koje su ispitanici ocenjivali na sedmostepenoj Likertovoj skali. Tvrdnje sa kojom su se ispitanici najviše slagali su tvrdnja *Postoji razlika u veštini bavljenja filozofijom između studenata filozofije i njihovih kolega koji ne studiraju filozofiju, ali povremeno čitaju knjige iz filozofije* ($M=6,03$) i tvrdnja *Smatram da napredujem u bavljenju filozofijom što se više školujem* ($M=5,69$). S druge strane, tvrdnja sa kojom su se ispitanici najmanje složili jeste *Ljudi koji se bave praktičnom filozofijom (etikom, politikom i estetikom) ne mogu pružiti relevantan uvid u probleme filozofije jezika* ($M=3,13$). Drugim rečima, ispitanici nisu smatrali da je uže polje bavljenja uopšte relevantno za procenjivanje kvaliteta uvida u drugoj užoj

oblasti iz filozofije. Ovo verovatno ne treba da čudi imajući u vidu da je uzorak ciljano regrutovan iz redova ljudi koji se ne bave teorijskom filozofijom (cf. Potpoglavlje 4.1., *Grafikon 4.1.3.*), a koji izgleda većinski ne smatraju da postoje jasne demarkacije ekspertize unutar filozofije.

Mere skjunesa i kurtosisa nisu toliko informativne što se tiče *prima facie* inferencija o tipu raspodele: za deset od dvanaest ocenjivanih tvrdnji i skjunes i kurtosis su negativni, što sugeriše negativno iskošenu raspodelu, kao i to da su ocene ispitanika takve da povećavaju varijabilnost jer je izražena platikurtičnost. Iz tih razloga, urađen je *Kolmogorov-Smirnovljev test normalnosti raspodele*, čiji rezultati sugerišu da je za svaku od tvrdnji koja se ocenjivala na Likertovoj skali raspodela ipak normalna osim za dve tvrdnje – *Postoji karakterističan metod za bavljenje filozofijom* i *Postoji razlika u veštini bavljenja filozofijom između studenata filozofije i njihovih kolega koji ne studiraju filozofiju, ali povremeno čitaju knjige iz filozofije*. Ujedno su to jedine dve tvrdnje za koje je izražena leptokurtičnost.

Sledeći korak je bio određivanje *Pirsonovih koeficijenata korelacije* između tvrdnji (v. [Prilog C](#)) radi primećivanja trendova na osnovu kojih će biti moguće preći na analizu glavnih komponenata i faktorsku analizu. Naime, tvrdnje kojima se izražava povezanost između znanja stranog odnosno maternjeg jezika i lakšeg razumevanja problema u filozofiji jezika su sve međusobno korelisane na statistički značajan način, pri čemu je p vrednost niža od zadate, dakle $p < 0,01$. U slučaju sve tri tvrdnje (pod rednim brojevima 1, 2 i 7 u [Prilogu A](#) odnosno [Prilogu C](#)) efekat je srednji: $r = 0,372$ ili $r = 0,568$, ili, pak $r = 0,502$. Tvrdnje koje se tiču stipuliranja karakterističnog metoda u filozofiji ili postojanja talenta u filozofiji su takođe većinski korelisane na statistički značajan

način sa nizom tvrdnji u kojima se insistira na filozofskoj ekspertizi – i u ovim slučajevima je $p < 0,01$ a efekti su srednji. Prokomentarisau stoga samo slučajeve *negativne* korelacije i korelacije *malih* efekata i statističke značajnosti gde je $p < 0,05$. Naime, tvrdnja *Smatram da napredujem u bavljenju filozofijom što se više školujem* pod rednim brojem 4 je negativno korelisana sa tvrdnjom *Da bi neko bio dobar filozof jezika, on bi trebalo da razvija i talenat za strane jezike pored čitanja filozofske literature* pod rednim brojem 7, i sa tvrdnjom *Postoji karakterističan metod koji se mora savladati da bi neko bio filozof* pod rednim brojem 6. U oba slučaja tvrdnja 4 pokazuje korelaciju malog efekta ($r = -0,319$ sa tvrdnjom 7 odnosno $r = 0,289$ sa tvrdnjom 6) i p vrednosti manje od 0,05. Uz to, tvrdnja *Svako može da predloži dobro rešenje nekog filozofskog problema nezvano od toga da li je školovan kao filozof* je negativno korelisana sa tvrdnjom *Ljudi koji se bave praktičnom filozofijom (etikom, politikom i estetikom) ne mogu pružiti relevantan uvid u probleme filozofije jezika*, i takođe je u pitanju korelacija malog efekta ($r = -0,328$), ali p vrednosti manje od 0,01.

Kako bi se ispitala mogućnost transformisanja skupa korelisanih tvrdnji u skup robusnijih faktora, prvo sam uradila analizu glavnih komponenti. *Kajzer-Mejer-Olkinov pokazatelj adekvatnosti uzorka* je 0,646 što veće od praga od 0,6 koji zahtevaju Kaiser & Rice (1974) da bi se uzorak smatrao adekvatnim. *Bartlettov test sferičnosti* je statistički značajan ($\chi^2(66)=164,560$), $p<0,001$). Pet komponenti sa sopstvenom vrednošću (engl. *Eigenvalue*) većom od jedan je dobijeno nakon analize, pri čemu prva komponenta objašnjava 20,85% varijabilnosti, druga 17,31% varijabilnosti, treća 13,57%, četvrta 10,07%, i, najzad, peta 8,36% varijabilnosti. Tabela sa korelacijama pet komponenti i dvanaest tvrdnji se može konsultovati u [Prilogu C](#).

Poslednji korak je upravo faktorska analiza u užem smislu. Cilj je da se dodatno smanji broj komponenata i da se pokuša redukcija dvanaest tvrdnji na manje od pet faktora. Uzevši u obzir prethodne rezultate u vezi sa korelacijama i *Scree* grafikom, proveravam pretpostavku da su potrebna *barem* tri faktora: jedan faktor koji bi pokrивao tvrdnje u vezi sa postojanjem ekspertize u filozofiji u smislu postojanja metoda koji nije dostupan neiniciranim laicima, drugi koji bi se ticao postojanja još uže ekspertize u filozofiji koju uslovljavaju specifični, i treći za tvrdnje u vezi sa postojanjem uticaja maternjeg ili stranog jezika na bavljenje filozofijom.

Koristim metodu najviše verovatnoće (engl. *likelihood*) za ekstrahovanje faktora, kao i Kajzerovu kosu (engl. *promax*) metodu rotacije. Prva dva od tri ekstrahovana faktora imaju sopstvenu vrednost veću od jedan i objašnjavaju 14,65% odnosno 15,71% varijabilnosti. Sopstvena vrednost trećeg faktora je, doduše, vrlo blizu jedan jer iznosi 0,994 i pokriva 8,28% varijabiliteta. Uzevši u obzir matricu paterna ([Prilog C](#)), u prvi faktor spadaju sve tvrdnje u vezi sa uticajem prirodno odnosno maternjeg jezika na razumevanje problema u filozofiji jezika. Podsećam, to su ujedno tvrdnje koje su se pokazale koreliranim na početku analize. Novitet je, međutim, što se u prvi faktor treba svrstati i negativno korelisana tvrdnja pod rednim brojem 4 – *Smatram da napredujem u bavljenju filozofijom što se više školujem*. U drugi faktor spadaju sve tvrdnje u vezi sa postojanjem karakterističnog metoda u filozofiji, koji je u principu analiza jezika, kao i tvrdnje kojima se izražava uverenje o postojanju uske ekspertize. Treći faktor pokriva samo tri tvrdnje – *Postoji razlika u veštini bavljenja filozofijom između studenata filozofije i njihovih kolega koji ne studiraju filozofiju, ali povremeno čitaju knjige iz filozofije, zatim Filozof je ekspert za neka pitanja isto kao što je paleontolog ekspert za fosile ili zoolog za životinje, i*

naposljetku, *Potreban je talenat za bavljenje filozofijom*. Korelacija između faktora je $r = 0,096$ između prvog i drugog, između prvog i trećeg $r = -0,103$, a između drugog i trećeg $r = 0,299$.

U svrhe testiranja SH_3 , nakon faktorske analize, koristila sam se *metodom grupisanja putem K-srednjih vrednosti*. Očekivanje je da će se „seniori“ pre smatrati da je potreban talenat za bavljenje filozofijom i da postoji filozofska ekspertiza u istoj meri u kojoj postoji zoološka ili paleontološka ekspertiza. Drugim rečima, pokušavam da grupišem ispitanike prema skorovima trećeg faktora. Metodom grupisanja putem K-srednjih vrednosti došlo je do stvaranja dve grupe, od kojih prva broji pedeset jednog ispitanika, a druga deset ispitanika, pri čemu je udaljenost između centara dve grupe 1,569. Kako bih odredila tačnu strukturu grupa, koristim se i tabelom kontingencije, koja sugerise da druga grupa sadrži dva „seniora“ i osam „juniora“, dok prva grupa sadrži dvadeset dva „seniora“ i dvadeset devet „juniora“. Zarad proveravanja hipoteze bitno je da raščlanimo dodatno „juniore“ i „seniore“, jer u „seniore“ takođe spadaju i istraživači, koji su po godinama bliži „juniorima“, ali su svrstani u „seniore“ zbog iniciranja u akademsko bavljenje filozofijom. U tabelu kontingencije uključujem i stepen stručne spreme ispitanika, što omogućava da se vidi da se u prvoj grupi koja broji pedeset jednog ispitanika, od čega dvadeset dva seniora, nalaze svi ispitanici koji imaju najviši stepen stručne spreme, dakle, doktorat. Takođe, u drugoj grupi gde su dva „seniora“, prema novoj tabeli kontingencije, oba „seniora“ imaju VIIb stepen stručne spreme, to jest završene master studije i istraživačko zvanje.

Tabele kontingencije za svaku od tri tvrdnje ponaosob takođe potvrđuju podelu na dve grupe u odnosu na treći faktor: 87,5% „seniora“ je ocenilo tvrdnju *Postoji razlika u veštini bavljenja filozofijom između studenata filozofije i njihovih kolega*

koji ne studiraju filozofiju, ali povremeno čitaju knjige iz filozofije sa više od 5 na Likertovoj skali. U istoj razini, dakle od 5 do 7, 58,3% „seniora“ je ocenilo tvrdnju *Filozof je ekspert za neka pitanja isto kao što je paleontolog ekspert za fosile ili zoolog za životinje*, i naposljetku, *Potreban je talenat za bavljenje filozofijom*; i 66,6% tvrdnju *Potreban je talenat za bavljenje filozofijom*.

Najzad, kako bih testirala SH_4 poslužila sam se istom metodom grupisanja, budući da očekujem da ispitanici koji znaju više stranih jezika pozitivnije vrednuju pitanja kojima se pridaje značaj znanju stranog jezika. Drugim rečima, sada grupišem ispitanike prema skorovima prvog faktora, i proveravam da li će jednu grupu činiti svi oni koji znaju bar jedan jezik, a drugu oni koji imaju bazično znanje. Metodom grupisanja putem K-srednjih vrednosti došlo je do stvaranja dve grupe, od kojih prva broji devetnaest ispitanika, a druga četrdeset dva, pri čemu je udaljenost između centara dve grupe 1,827. Kako bih odredila tačnu strukturu grupa, koristim se i tabelom kontingencije, i uviđam da drugu, brojniju grupu, čini šesnaest od dvadeset ispitanika koji su kompetentni u više od jednog jezika, i četiri od šest ispitanika koji su kompetentni u svim jezicima koje su učili. Ono što zbunjuje, međutim, jeste to što u tu grupu takođe spada određeni broj ispitanika koji nisu uopšte kompetentni u pogledu stranog jezika – čak sedam od devet! Tabele kontingencije u pogledu zasebnih tvrdnji koje potpadaju pod prvi faktor sugerišu da problem nastaje kod jedine negativno korelisane odnosno obrnuto proporcionalne tvrdnje koja je svrstana u taj faktor – u pitanju je tvrdnja *Smatram da napredujem u bavljenju filozofijom što se više školujem*, koju je ubedljivo najveći procenat ispitanika bazičnog znanja stranih jezika visoko ocenio.

5. Zaključno razmatranje

Sumiraću do sada izložene rezultate za svaku od hipoteza ponaosob, redom kojim su predstavljene u potpoglavlju 1.3. Prema tom redosledu, GH_1 je *delimično potvrđena*, i to za vinjetu koja sadrži vlastito ime u obe varijante pitanja kojima se testira upotreba; za vinjetu koja sadrži termin za prirodnu vrstu u slučaju prvog pitanja kojim se testira upotreba; i za vinjetu koja sadrži termin za društvenu vrstu u slučaju drugog pitanja kojim se testira upotreba.

Korelacioni i regresioni modeli nisu potvrdili SH_1 , $PH_{1.1}$, SH_2 i $PH_{2.1}$, kao ni $PH_{2.2}$, s tim što treba imati u vidu da je u istraživanju bilo očekivano da polje bavljenja neće biti prediktor intuicija, kako i glasi SH_1 . To je ujedno i važno jer takav rezultat indikuje *contra* Devit da pouzdanost referencijalnih intuicija nije rezervisana samo za teorijske filozofe, to jest da to u kojoj disciplini filozofi rade naprosto nije relevantno. GH_2 takođe *nije* potvrđena, tako da za sad nema indicija da kompetencija u pogledu stranog jezika utiče na pouzdanost referencijalnih intuicija.

Naposletku, SH_3 se može smatrati *potvrđenom*, budući da se „seniori“ zaista češće smatraju da postoji talenat za bavljenjem filozofijom, kao i karakterističan metod koji neko mora da savlada da bi bio iniciran u filozofe, dok SH_4 , pak, *nije* potvrđena, tako da ispitanici koji znaju više jezika ipak nisu jedini koji u kompetenciji u pogledu stranog jezika vide ključ za razumevanje problema u filozofiji, već mišljenje dele i oni koji takvu kompetenciju nemaju.

U nastavku poglavlja, preciznije u potpoglavlju 5.1. diskutujem samo GH_1 , SH_1 , $PH_{1.1}$ i $PH_{2.1}$, kao i SH_3 . Što se tiče ostalih hipoteza, u potpoglavlju 5.2. predlažem neposredne načine na koje se ovo pilot istraživanje može poboljšati u narednoj instanci, pa samim tim i nanovo proveriti GH_2 , SH_2 i SH_4 .

5.1. Diskusija rezultata

Značaj ovog istraživanja se ogleda upravo u detaljnijoj analizi odnosa referencijalnih intuicija i odgovora dobijenih iznuđenom produkcijom, nego što je to slučaj u pionirskom radu Devita i Poroa (2018) gde se prvi put takav poduhvat poduzeo. Naime, Devit i Poro su, u slučaju vinjete koja sadrži vlastito ime, za daleko manji broj ispitanika (N=40), o kojima nema demografskih informacija, osim da su regrutovani putem platforme *MechanicalTurk*, saopštili da su pronašli 95% odgovora od dvadeset ispitanika koji su nekonzistentni sa deskriptivnom teorijom referencije, a da je od druge grupe od dvadeset ispitanika 80% imalo kauzalne intuicije (2018: 17).

Međutim, moji rezultati na osnovu uzorka, koji sačinjava unekoliko veći broj studenata filozofije i akademskih filozofa, sugerišu da je za pravu sliku odnosa referencijalnih intuicija i upotrebe vlastitog imena potrebno sagledati koliko ispitanika ima *divergentne intuicije* u odnosu na upotrebu: intergrupna varijacija u pogledu referencijalnih intuicija nije u tolikoj meri prisutna kad se radi o tome kako filozofi upotrebljavaju vlastito ime. Vrlo je moguće da prećutni teorijski razlozi koje su filozofi tokom vremena usvajali utiču na njihove intuicije, ali ne i na upotrebu – što je u skladu sa Devitovim shvatanjem intuicija kao vrstom automatskih opservacionih sudova opterećenih teorijom. U neku ruku ovakva divergencija objašnjava uopšte i postojanje neslaganja u filozofiji jezika u pogledu toga koja teorija referencije je ispravna teorija – oba tabora imaju suprotne intuicije na osnovu kojih argumentuju u prilog svojih pozicija, ali kada ne bi upotrebljavali termine na isti način teško da bi njihove rasprave ikuda vodile.

Što se tiče vinjete koja sadrži fiktivno ime, moji rezultati sugerišu da je relativno izjednačena upotreba sa referencijalnim intuicijama koje blago naginju ka kauzalnoj teoriji referencije. Devit

i Poro (2018: 7) saopštavaju za četrnaest ispitanika 100% odgovora nekonzistentnih sa deskriptivnom teorijom referencije, a 92% od dvadeset četiri ispitanika ima kauzalne intuicije u pogledu referencije fiktivnog imena, premda pri poređenju sa rezultatima Fišerovog testa za prvu vinjetu sa vlastitim imenom, primećuju pad u intuicijama u liniji sa kauzalnom teorijom referencije odnosno upotrebi. U neku ruku to je prisutno i u ovom istraživanju: kauzalna upotreba je manje izražena nego u slučaju vlastitog imena, ali su intuicije ujednačenije sa upotrebom u slučaju fiktivnog imena.

Smatram da ova ujednačenost da verovatno potiče od toga što sam se odlučila za strategiju da ispitanici za pravu istorijsku ličnost zamisle da je fiktivna, umesto da startuju sa vinjetom koja se bazira na fiktivnoj ličnosti i samim tim na dvosmislenim i autosugestivnim pitanjima – što je bila pojava kod Machery *et al.* (2004), koji su stoga i detektovali pretežno deskriptivne intuicije i kod „zapadnjaka“ i kod „istočnjaka“ u pogledu fiktivnog imena. Dalje rafiniranje ove vinjete moglo bi možda da dovede i do *veće prednosti* kauzalne teorije referencije u odnosu na moje rezultate.

Rezultati vezani za vinjete koje sadrže termine za prirodne i društvene vrste su vrlo važni jer predstavljaju prvu evaluaciju vinjeta koje se inače nisu koristile za ova dva tipa termina. Genone & Lombrozo (2012) su testirali putem nešto drugačijih vinjeta referenciju termina za prirodne, kao i za nominalne vrste, pod kojim podrazumevaju termine kojima se imenuju artefakti. Naime, autori su kreirali vinjete prema misaonom eksperimentu u Putnam (1975) tako da se opisuje situacija koja se simultano događa na dva fiktivna ostrva, a koja uključuje neslaganje između eksperata u pogledu referencije termina. Variranjem shvatanja ispitanika u pogledu toga da li su verovanja eksperata sa pomenutih ostrva ista ili nisu, autori zapravo testiraju da li su pojmovi koje ispitanici koriste više u

skladu sa deskriptivnom ili kauzalnom teorijom referencije. Njihovi rezultati su posebno interesantni jer sugerišu da intuicije variraju u odnosu na to koliko deskriptivnih ili kauzalnih informacija sadrži vinjeta, pri čemu ispitanici nisu konzistentni u izboru prvih ili drugih informacija kao ključnih za procesiranje vinjete (Genone & Lombrozo 2012: 726-727, 729-731). Ovi rezultati navode autore da se zalažu za empirijsku vijabilnost hibrdine teorije referencije *à la* Evans (1983), prema kojoj je bitno uključiti i kauzalne i deskriptivne faktore pri određenju referencije.

Čini se da sličan zaključak može da se izvede i iz mojih rezultata, pogotovo u slučaju vinjete koja sadrži termin za društvenu vrstu, za koju su ispitanici imali većinski deskriptivne intuicije ali i većinski kauzalno upotrebljavali termin. Deskriptivne intuicije su možda podstaknute i samim primerom, jer postoji mogućnost da ispitanici nisu razmatrali „slovenački tolar“ samo u ekonomskom kontekstu, već da je i niz uverenja, sećanja ili predrasuda, koje generalno imaju povodom političke situacije devedesetih godina prošlog veka na ovim prostorima, uticao na reifikovanje određenih deskripcija koje bi se vezale za „slovenački tolar“. Čini mi se da je to rizik koji uvek postoji za termine za društvene vrste, upravo zbog toga što su objekti referencije koje deziniraju takvi da izazivaju i niz implicitnih predrasuda kod ljudi. U tom smislu, Genone & Lombrozo (2012) su izabrali zahvalan tip termina – termine za artefakte, koji se da lakše obraditi. Međutim, cilj svake teorije referencije je sveobuhvatan tretman termina, tako da je neophodno obrađivati i termine za društvene vrste. Takođe, *contra* Genone & Lombrozo, smatram da nije metodološki zahvalno koristiti potpuno drugi format vinjete za različite termine, jer to onda dovodi u pitanje istovetnost intuicija i upotrebe ekscitiranih različitim vinjetama.

Sledeći doprinos istraživanja predstavlja upravo nepotvrđivanje SH_1 budući da to pokazuje da Devitova uska koncepcija ekspertske odbrane referencijalnih intuicija, prema kojoj filozofi jezika treba da budu ti koji imaju pouzdanije referencijalne intuicije, ne izgleda empirijski zasnovano. Povezujući to sa rezultatima testiranja $PH_{1.1}$ čije nepotvrđivanje sugerise nepostojanje vertikalne mobilnosti u pogledu pouzdanosti u intuicijama u odnosu na stadijum ekspertize, izgleda da se može pretpostaviti postojanje minimalnog praga u filozofiji jezika za razumevanje misaonih eksperimenata na tragu Culbertson & Gross (2009). Dok ovaj dvojac postulira postojanje minimalne sposobnosti snalaženja u eksperimentalnim uslovima, ovde je pak reči o minimalnoj upoznatosti sa misaonim eksperimentima i načinom na koji filozof treba da se postavi pri promišljanju takvih scenarija, koja sačinjavaju deo uobičajenog oruđa u analitičkoj filozofiji. Uz to, moguće je argumentovati da pored takvog minimalnog praga postoji i minimalni stupanj teorijskog znanja iz istorije analitičke filozofije. Naime, ključne reference koje se tiču zasnivanja teorija referencije (Frege 1892/1952, Russell 1905, Kripke 1972/1997, Putnam 1975) ujedno čine i kanon analitičke filozofije, i samim tim predstavljaju deo „mejnstrim“ kurikulumu na većini katedara za filozofiju. Samim tim, gotovo svi prođu kroz takve tekstove pre nego što se uopšte specijalizuju za zasebne discipline, što potvrđuje procenat ispitanika u mom uzorku koji je slušao kurseve iz filozofije jezika – 98,4%!

Ono što, međutim, odudara od prethodno iznesene diskusije je što značajan broj „seniora“, a i „juniora“ izgleda da veruje u postojanje ekspertize u filozofiji, kao i u to da postoji razlika između takoreći pukih laika spolja i članova ceha iznutra, kako sugerisu rezultati faktorske analize i metode grupisanja. Pa ipak, što se tiče eksploratorne faktorske analize urađene u svrhe testiranja SH_3 i daljeg povezivanja sa posledicama koje proističu iz $PH_{1.1}$, dakle, za

bilo kakve dalje inferencije u pogledu *socijalne strukture* akademske filozofije trebalo bi uraditi i konfirmatorsku faktorsku analizu budući da je sada poznat okvirni broj faktora, tako da bi putem konfirmatorske faktorske analize bilo moguće proveriti ih, kao i testirati generalizaciju faktora na veći uzorak akademskih filozofa, o čemu će biti više reči u narednom potpoglavlju. Uz to, trebalo bi obraditi pažnju i na institucionalne faktore koji bi potencijalno uticali na razvoj ekspertize.

5.2. Pozicioniranje istraživanja u širi kontekst i pravci daljeg razvijanja

U ovom potpoglavlju, posljednjem u radu, skiciraću pravce daljeg razvijanja mog istraživanja, kao i istraživanja u eksperimentalnoj semantici generalno. Što se tiče razvijanja mog istraživanja, moguće je razlikovati očigledne načine poboljšanje od onih na duže staze i u kontekstu početnih pretpostavki na koje sam se obavezala pri formulisanju hipoteza. Naime, prvi neposredan način na koji bi moje istraživanje moglo da se poboljša je da se poveća uzorak. U skladu sa istraživanjem iz psihologije koje su predstavili Varnum *et al.* (2008), i koje se nastavlja na rezultate Nisbett *et al.* (2001) u pogledu kognitivnih razlika uslovljenih kulturnim miljeom iz kog ispitanici potiču, poželjno bi bilo komparirati ispitanike iz istočne Evrope sa ispitanicima iz zapadne Evrope. Varnum *et al.* (2008) pokazuju da postoji bitna razlika između ove dve grupe Evropljana, u gotovo istoj meri u kojoj postoji između ispitanika iz Istočne Azije i Amerikanaca u originalnom istraživanju Nisbett *et al.* (2001), ali tu razliku tumače u *socijalnom* ključu umesto kulturološkom. U tom smislu, za potrebe mog istraživanja bi trebalo regrutovati filozofe i sa univerziteta zemalja u okruženju, kao i sa univerziteta u zapadnoj Evropi, te proveriti kakve bi bile u tom slučaju posledice po hipoteze iz 1.3. Drugi neposredni korak je uslovljen prvim – veći uzorak omogućava ujedno i korišćenje testova veće statističke moći nego što su testovi čije rezultate saopštavam u potpoglavlju 4.3.

Podsetimo se sada početnih pretpostavki iz potpoglavlja 1.3. i poglavlja 2, koje su informisale moje istraživanje: odbacila sam viđenje tradicionalne simboličke kognitivne nauke prema kom se procesiranje odvija prema unapred datim pravilima, a jezička kompetencija se shvata preko „univerzalne gramatike“ Čomskog. Nasuprot tome, prihvatila sam viđenje koje sledi iz konekcionistačkog modelovanja, prema kom je procesiranje u vezi

sa stvaranjem šablona na osnovu iskustva, a jezičku kompetenciju uobličavam prema poziciji ordinarizma, kojom se argumentuje da je jezička kompetencija vid kognitivne veštine. Moja pretpostavka da će eksperti instancirati kompleksnije i bogatije sheme u odnosu na laike može poslužiti kao objašnjenje razlike u rezultatima koje nude Devit i Poro i koji se nude u potpoglavlju 4.3. Postoji veća divergencija u intuicijama u odnosu na upotrebu jer filozofi čitaju vinjete na drugi način i u odnosu na pozadinsko znanje koje je informisalo vinjete, dok intuicije laika, koji sačinjavaju uzorak Devita i Poroa, izgledaju manje „uprljane“, pa samim tim i „pouzdanije“ prema standardima Devita i Poroa.

Ono što je, međutim, akutni problem koji onemogućava dalju argumentaciju u prilog kognitivnih mehanizama koji bi ležali u pozadini refereiranja je što za takve potrebe metod upitnika kakav se neguje u eksperimentalnoj semantici naprosto nije dovoljan. Potrebna je kako kalibracija intuicija, tako i nezavisna evidencija da bi se inferencije eksperimentalne semantike uklopile u širi kontekst kognitivne nauke. Način na koji bi mogle da se intuicije kalibrišu je, recimo, metod praćenja pokreta očiju (engl. *eye tracking*), koji je već počeo da se koristi u eksperimentalnoj filozofiji običnog jezika (Fischer *et al.* 2019). Ovakav metod bi pomogao u pokušajima da se locira razlika između eksperata i početnika, i da se potom stipulira razlika u *kvalitetu* šablona – zahvaljujući kompleksnijim šablonima formiranim na osnovu godina i godina usavršavanja, eksperti bi brže procesirali vinjete od početnika. Što se tiče nezavisne evidencije, pouke istraživanja Izumi *et al.* (2017) bi važile i u mom slučaju: testiranje referencijalnih intuicija preko auditivnog i vizuelnog stimulusa u eksperimentalnim uslovima bi moglo umnogome da reši probleme oko pouzdanosti intuicija laika u odnosu na eksperte, jer bi se u takvim eksperimentalnim uslovima postavili u relativno jednaku poziciju.

Literatura

Amrhein, V., Greenland, S., & McShane, B. 2019. "Scientists Rise Up Against Statistical Significance". *Nature* 567: 305–307.

Benjamin D. J., Berger J. O., Johannesson M., *et al.* 2018. "Redefine Statistical Significance". *Nature Human Behavior* 2: 6–10.

Chase, W. G. & Simon, H. 1973. "The Minds' Eye in Chess". U: *Visual Information Processing: Proceedings of the Eighth Annual Carnegie Symposium on Cognition*. Pittsburgh, PA: Academic Press: 215–281.

Chomsky, N. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

_____. 1966. *Cartesian Linguistics*. NY: Harper & Row.

Clark, A. 1990. "Connectionism, Competence, and Explanation". *British Journal for the Philosophy of Science* 41: 195–222.

Cochran, W. G. 1952. "The Chi-square Test of Goodness of Fit". *The Annals of Mathematical Statistics* 23 (3): 315–345.

Cohen, J. 1988. "Set Correlation and Contingency Tables". *Applied Psychological Measurement* 12(4): 425–434.

Culbertson, J. & Gross, S. 2009. "Are Linguists Better Subjects?". *British Journal for the Philosophy of Science* 60: 721–736.

_____. 2011. "Revisited Linguistic Intuitions". *British Journal for the Philosophy of Science* 62: 639–656.

Dabrowska, E. 2010. "Naive vs. Expert Intuitions: An Empirical Study of Acceptability Judgments". *The Linguistic Review* 27 (1): 1–23.

- Deutsch, M. 2009. "Experimental Philosophy and the Theory of Reference." *Mind and Language* 24: 445–466.
- Devitt, M. 2006. "Intuitions in Linguistics". *British Journal for the Philosophy of Science* 57 (3): 481–513.
- _____. 2008. "Methodology in the Philosophy of Linguistics". *Australasian Journal of Philosophy* 86 (4): 671–684.
- _____. 2010. "Linguistic Intuitions Revisited". *British Journal for the Philosophy of Science* 61: 833–865.
- _____. 2011. "Experimental Semantics". *Philosophy and Phenomenological Research* LXXXII (2): 418–434.
- _____. 2012. "Whither Experimental Semantics?". *Theoria* 73: 5–36.
- _____. 2014. "Linguistic Intuitions: In Defense of 'Ordinarism'". *European Journal for Analytic Philosophy* 10 (2): 7–20.
- _____. & Sterelny, K. 1989. "Linguistics: What's Wrong with 'The Right View'?" *Philosophical Perspectives* 3: 497–531.
- _____. & Porot, N. 2018. "The Reference of Proper Names: Testing Usage and Intuitions". *Cognitive Science* 42 (5): 1552–1585.
- Diedenhofen, B., & Musch, J. 2015. "cocor: A Comprehensive Solution for the Statistical Comparison of Correlations". *PLoS ONE* 10 (4): e0121945.
- Doumas, L. A. A., & Hummel, J. E. 2012. "Computational Models of Higher Cognition". U: K. J. Holyoak, & R. G. Morrison, (ur.), *The Oxford Handbook of Thinking and Reasoning*. Oxford: Oxford University Press: 52–56.
- Evans, G. 1983. *The Varieties of Reference*. Oxford: Oxford University Press.

- Fischer, E. & Curtis, M. (ur.) 2019. *Methodological Advances in Experimental Philosophy*. London: Bloomsbury Academic.
- Fisher, R. A. 1922. "On the Interpretation of χ^2 from Contingency Tables, and the Calculation of P ". *Journal of the Royal Statistical Society* 85 (1): 87–94.
- Frege, G. 1892/1952. "On Sense and Reference". U: P. Geach & M. Black (ur.) *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege*. London: Blackwell.
- Genone, J. & Lombrozo, T. 2012. "Concept Possession, Experimental Semantics, and Hybrid Theories of Reference". *Philosophical Psychology* 25 (5): 717–742.
- Häggqvist, S., & Wikforss, Å. 2018. "Natural Kinds and Natural Kind Terms: Myth and Reality". *The British Journal for the Philosophy of Science*, 69 (4): 911–933.
- Hawley, K., & Bird, A. 2011. "What are Natural Kinds?". *Philosophical Perspectives* 25: 205–221.
- Hayes, A. F., & Krippendorff, K. 2007. "Answering the call for a standard reliability measure for coding data". *Communication Methods and Measures* 1: 77–89.
- Hurlbert, S. H., Levine, R. A., & Utts, J. 2019. "Coup de Grâce for a Tough Old Bull: 'Statistically Significant' Expires". *The American Statistician* 73: 352–357.
- Izumi, Y., Kasaki, M., Zhou, Y., & Oda, S. 2017. "Definite Descriptions and the Alleged East-West Variation in Judgment About Reference". *Philosophical Studies* 175: 1183–1205.
- Jeremić, V., Vukmirović, D. & Radojičić, Z. 2010. "Does Playing Blindfold Chess Reduce the Quality of Game: Comments on Chabris and Hearst (2003)". *Cognitive Science* 34: 1–9.

- Jutronić, D. 2014. "Which Are the Data that Competence Provides for Linguistic Intuitions?" *European Journal of Analytic Philosophy* 10 (2): 119–144.
- Kaiser, H. F., & Rice, J. 1974. "Little Jiffy, Mark IV". *Educational and Psychological Measurement* 34 (1):111–117.
- Kellogg, R. T. (2006). "Professional Writing Expertise". U: K. Ericsson Anders, N. Charness *et al.* (ur.), *The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 389–402.
- Kendall, M. 1938. "A New Measure of Rank Correlation". *Biometrika* 30 (1/2): 81–93.
- Khalidi, M. A. 2015. "Three Kinds of Social Kinds". *Philosophy and Phenomenological Research* 90: 96–112.
- Knobe, J. & Nichols S. 2017. "Experimental Philosophy". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, dostupno na adresi: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/experimental-philosophy/> (pristupljeno 09.12.2020.)
- Kovačić, Z. J. 1994. *Multivarijaciona analiza*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Krippendorff, K. 2004. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kripke, S. 1972/1997. *Imenovanje i nužnost* (prev. T. Ogrinšak). Zagreb: KruZak.
- Landis J. R., & Koch G. G. 1977. "The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data". *Biometrics* 33(1): 159–74.
- Ma, D., Webster, C., Tachibe, N., & Gressis, R. 2018. "21% versus 79%: Explaining Philosophy's Gender Disparities with

Stereotyping & Identification”. *Philosophical Psychology* 31(1): 68–88.

Machery, E. 2012. “Expertise and Intuitions about Reference”. *Theoria* 27: 37–54.

_____, Mallon, R., Nichols, S., & Stich, S. 2004. “Semantics, Cross-Cultural Style”. *Cognition* 92: B1–B12.

_____. & Olivola, C. 2009. “Linguistic and Metalinguistic Intuitions in Philosophy of Language”. *Analysis* 69: 689–694.

_____. 2013. “If Folk Intuitions Vary, Then What?”. *Philosophy and Phenomenological Research* LXXXVI: 618–635.

Mallon, R., Machery, E., Nichols, S. & Stich, S. 2009. “Against Arguments from Reference”. *Philosophy & Phenomenological Research* LXXIX: 332–356.

Mann, H. B., & Whitney, D. R. 1947. “On a Test of Whether one of Two Random Variables is Stochastically Larger than the Other”. *Annals of Mathematical Statistics* 18 (1): 50–60.

Marcus, G. 2001. *The Algebraic Mind: Integrating Connectionism and Cognitive Science*. Cambridge, MA: MIT Press.

Martí, G. 2009. “Against Semantic Multiculturalism”. *Analysis* 69: 42–48.

McClelland, J. L., Rumelhart, D. E., & The PDP Research Group. 1986. *Parallel Distributed Processing* (Vol. 1). Cambridge, MA: MIT Press.

Miščević, N. 2006. “Intuitions: The Discrete Voice of Competence”. *Croatian Journal of Philosophy* VI: 523–548.

Murray, G. 1914. *The Rise of the Greek Epic*. Oxford: Clarendon Press.

Nisbett, R. E., Peng, K., Choi, I., & Norenzayan, A. 2001. "Culture and Systems of Thought: Holistic vs. Analytic Cognition". *Psychological Review* 108 (2): 291–210.

Page, D. L. 1955. *The Homeric Odyssey*. Oxford: Clarendon Press.

Piovarchy, A. 2020. "Philosophy's Undergraduate Gender Gaps and Early Interventions". *Ergo* 26 (6): 707–741.

Putnam, H. 1975. "The Meaning of 'Meaning'". *Minnesota Studies in Philosophy of Science* Vol. 7: 131–193.

Russell, B. 1905. "On Denoting". *Mind* 14 (56): 479–493.

Schwitzgebel, E. & Jennings, C. D. 2016. "Women in Philosophy: Quantitative Analyses of Specialization, Prevalence, Visibility, and Generational Change". *Public Affairs Quarterly* 31 (2): 83–105.

Spearman, C. 1904. "The proof and measurement of association between two things". *American Journal of Psychology* 15: 72–101.

Subotić, V. 2020. "Logičko zaključivanje i ekspertiza: Prednosti konekcionističkog razmatranja entimema". *Filozofska istraživanja* 161 (1): 197–211.

Sytsma, J. & Livengood, J. 2011. "A New Perspective Concerning Experiments on Semantic Intuitions". *Australasian Journal of Philosophy* 89: 315–332.

_____. 2012. "Experimental Philosophy and Philosophical Disputes". *Essays in Philosophy* 13 (1): 145–161.

_____, Sato, R., & Oguchi, M. 2015. "Reference in the Land of the Rising Sun: A Cross-cultural Study on the Reference of Proper Names". *Review of Philosophy and Psychology* 6 (2): 213–230.

Varnum, M. E. W., Grossmann, I., Katunar, D., Nisbett, R. E., & Kitayama, S. 2008. "Holism in a European Cultural Context:

Differences in Cognitive Style between Central and East Europeans and Westerners”. *Journal of Cognition & Culture* 8: 321–333.

Weinberg, J. M., Gonnerman, C., Buckner, C., & Alexander, J. 2010. “Are Philosophers Expert Intuiters?” *Philosophical Psychology* 23 (3): 331–355.

Zapf, A., Castell, S., Morawietz, L., & Karch, A. 2016. “Measuring inter-rater reliability for nominal data – which coefficients and confidence intervals are appropriate?” *BMC Medical Research Methodology* 16: 93.

Prilozi

A. Upitnik

Saglasnost za učestvovanje u istraživanju

Ova anketa se tiče ispitivanja intuicija kako određeni termini referiraju, odnosno kako se imenuju objekti. Istraživanje je deo master teze u okviru programa *Računarstvo u društvenim naukama* pri Univerzitetu u Beogradu, i iz tog razloga bih Vas zamolila da dobrovoljno odgovorite na pitanja u upitniku koji sledi. Popunjavanje upitnika traje oko 15-18 minuta.

Istraživanje je u potpunosti anonimno, od Vas se, dakle, neće tražiti da ostavite lične podatke poput imena, prezimena, ili bilo kakvog kontakta. Ono što će biti potrebno jesu demografski podaci i podaci o profesiji odnosno studijama. Ovi podaci će se bezbedno čuvati, analizirati zbirno i biće korišćeni isključivo u naučne svrhe. Takođe, imajte u vidu da će na serveru platforme *SoSci Survey*, preko koje popunjavate upitnik, podaci biti sačuvani još mesec dana nakon isteka istraživanja, a potom će biti zauvek uklonjeni.

Ukoliko Vas bilo koji deo istraživanja iz bilo kog razloga uznemiri, možete odustati od daljeg popunjavanja upitnika u bilo kom momentu.

Za sva dalja pitanja u vezi sa istraživanjem ili rezultatima možete kontaktirati mene putem mejl adrese vanja.subotic@f.bg.ac.rs, ili mog mentora putem mejl adrese veljko.jeremic.fon@gmail.com.

Najlepše Vam hvala na izdvojenom vremenu i trudu!

Vinjeta 1: Referencija vlastitog imena

Studenti na Prirodnomatematickom fakultetu uče da je Milutin Milanković čovek koji je predstavio važnu hipotezu u klimatologiji prema kojoj pomeranje zemljine ose izaziva nastanak i prestanak ledenih doba. Ova hipoteza se zove hipoteza Milankovićevih ciklusa. Prosečan građanin Srbije je čuo jedino to da je Milanković važan srpski naučnik koji je dao doprinos klimatologiji.

Međutim, pretpostavite da Milanković zapravo nije formulisao hipotezu ciklusa. Pre par godina, u arhivima u Beču, pronađene su beleške izvesnog Svetozara Hadžipešića, koji je prvi došao do hipoteze, a njegov prijatelj Milanković je jedne večeri pročitao Hadžipešićeve beleške i iskoristio ih. Iz tog razloga je Milanković ostao upamćen i danas među građanima Srbije kao neko ko je formulisao hipotezu ciklusa, a ne Hadžipešić.

1. Nakon što ste pročitali prethodnu priču, iz *Vaše* perspektive, rekli biste da kad student PMF-a koristi ime „Milanković“, on zapravo govori o:

(a) onoj osobi koja je zaista formulisala hipotezu ciklusa ledenih doba?

(b) onoj osobi koja je preuzela zasluge za formulisanje hipoteze ciklusa ledenih doba?

Devitova otvorena pitanja kojima se testira upotreba

2. Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, koje je *Vaše* mišljenje o Milankoviću?

3. Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, šta biste prosečnom građaninu Srbije rekli o Milankoviću?

Vinjeta 2: Referencija fiktivnog imena

Gotovo svi smo učili o Filipu Višnjiću u osnovnoj školi, poznatom guslaru i tvorcu narodnih pesama. Poznato nam je da bio slep od detinjstva i da je, pored popularnosti koju je stekao među hrišćanima, bio rado priman na turske dvorove.

Međutim, pre godinu dana se ispostavilo da su sve priče o Filipu Višnjiću lažne – narodne pesme su zapravo plod stvaralačkog rada više pesnika, među kojima su meštanima Ugljevika bili vrlo dragi slepi Filip i njegova baba Višnja, koja je pripovedala o događajima dok Filip gusla i po kojoj je Filip dobio prezime. Meštani su u šali govorili kako njih dvoje jedino kad se spoje tvore pravog profesionalnog pevača. Filolozi i istoričari su kasnije pogrešno razumeli izvore, i verovatno po analogiji sa značajem Homera za helensku kulturu od Filipa Višnjića napravili „srpskog Homera“.

Nakon što ste pročitali prethodnu priču, iz *Vaše* perspektive, rekli biste da kada školarci koriste ime „Filip Višnjić“, oni zapravo govore o

(a) istorijskoj ličnosti koja je guslala?

(b) legendarnoj ličnosti?

Devitova otvorena pitanja kojima se testira upotreba

U svetlu ovog otkrića o Filipu Višnjiću, napišite šta bi čitanke za osnovnu školu trebalo da saopšte školarcima? Molimo Vas da ukratko napišete i razlog kojim motivišete odgovor na pitanje.

Vinjeta 3: Referencija termina za prirodnu vrstu

Studenti na Biološkom fakultetu veruju da je Josif Pančić čovek koji je otkrio endemičnu vrstu omorike na planini Tari. Ova omorika je poznata pod imenom Pančićeve omorika. Mahom, jedino što su ljudi čuli o Pančićevoj omorici jeste to da je endemična vrsta koju je upravo Pančić uočio.

Međutim, pretpostavite da Pančić zapravo nije otkrio endemičnu vrstu omorike. Pre par godina, u arhivima u Beču, pronađeni su papiri austrijskih botaničara koji smatraju da je takozvana Pančićeve omorika zapravo primer Engelmanove smrče posađene na planini Tari. Pretpostavka botaničara je da je Pančić bio svestan da Engelmanove smrča, inače karakteristična za Severnu Dakotu na američkom kontinentu, nije pre bila poznata stručnjacima u Srbiji, i da je stoga lako mogao da ubedi okolinu da je pronašao endemičnu vrstu karakterističnu za balkansko područje – i u šta je većina i danas ubeđena.

1. Nakon što ste pročitali prethodnu priču, iz *Vaše perspektive*, rekli biste da kad studenti koriste termin „Pančićeve omorika“, oni zapravo govore o:

(a) smrči koja je zapravo karakteristična za Severnu Dakotu?

(b) endemičnoj vrsti omorike?

Devitova otvorena pitanja kojima se testira upotreba

2. Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, koja je za Vas prava klasifikacija Pančićeve omorike?

3. Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, šta biste prosečnom građaninu Srbije rekli o Pančićevoj omorici?

Vinjeta 3: Referencija termina za društvenu vrstu

Studenti ekonomije u Sloveniji veruju da je tolar bio novac kojim su raspolagali stanovnici Slovenije devedesetih godina. Mahom, jedino što su ljudi čuli o ovom slovenačkom novcu iz devedesetih je upravo to da je bio valuta u s kraja dvadesetog veka.

Međutim, pretpostavite da tolar nije bio novac kojim su raspolagali Slovenci, već dolar. Pre par godina, u arhivima Međunarodnog monetarnog fonda u Vašingtonu, pronađeni su papiri koji pokazuju da je u Slovenačkoj narodnoj banci pogrešno prepisana faktura. Iz tog razloga je tolar ostao upamćen kao valuta Slovenije devedesetih godina umesto dolar.

1. Nakon što ste pročitali prethodnu priču, iz *Vaše perspektive*, rekli biste da kad studenti koriste termin „tolar“, oni zapravo govore o:

(a) valuti dolar?

(b) valuti koja je dobila naziv zahvaljujući pogrešno prepisanoj fakturi u Slovenačkoj narodnoj banci?

Devitova otvorena pitanja kojima se testira upotreba

2. Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, koje je *Vaše* mišljenje o tome kako treba posmatrati valutu tolar u kontekstu slovenačke ekonomije?

3. Nakon što ste pročitali prethodnu priču i prihvatili je kao tačnu, šta biste prosečnom građaninu Slovenije rekli o valuti tolar?

Anketa

1. Koliko imate godina? _____.

2. Kog ste pola?

M

NIŠTA OD NAVEDENOG

Ž

NE ŽELIM DA SE IZJASNIM

3. U kojoj zemlji se nalazi univerzitet na kom studirate/radite?

_____.

4. Kojim stepenom stručne spreme raspolazete?

(a) Srednja škola – IV (četiri godine)

(b) Fakultet – VII1a (osnovne studije)

(c) Fakultet – VII1b (master studije)

(d) Doktorat

[Ako (a) i (b) onda] 5a. Na kom ste nivou studija?

(a) Osnovne studije (prva godina)

(b) Osnovne studije (druga godina)

(c) Osnovne studije (treća godina)

(d) Osnovne studije (četvrta godina)

(e) Master studije

[Ako (c) i (d) onda] **5b.** Koje je Vaše nastavno ili naučno zvanje?

(a) Asistent

(b) Docent

(c) Vanredni profesor

(d) Redovni profesor

(e) Profesor u penziji/emeritus

(f) Istraživač

(g) Naučni saradnik

(h) Viši naučni saradnik

(i) Naučni savetnik

(j) Nijedno od navedenih (navesti poziciju ili akademski status)

6. Koji predmet studirate ili ste studirali?

Ukoliko ste studirali dva ili više predmeta na različitom stepenu studija, navedite ih sve (npr. "osnovne studije iz filozofije i master studije iz politikologije religije"). Takođe, ukoliko ste studirali dva fakulteta, a jedan niste završili, nije potrebno navoditi taj fakultet.

7. Označite sa NE ili DA da biste odgovorili na sledeća pitanja:

Da li ste slušali kurseve iz filozofije tokom studiranja?

NE

DA

Da li vaše polje bavljenja ili interesovanja uključuje filozofiju jezika?

NE

DA

Da li su stanovišta u filozofiji jezika na bilo koji način uticala na vaše razmišljanje o temama iz vašeg užeg polja bavljenja?

NE

DA

Da li čitate članke ili knjige iz filozofije na stranom jeziku?

NE

DA

8. Navedite polje bavljenja.

_____.

9. Od koje godine života ste počeli da učite strani jezik? _____.

10. Popunite tabelu o kompetenciji u domenu čitanja (Č), pisanja (P) i komunikacije ili govora (G) na stranim jezicima koje ste učili, pri čemu slovo A označava napredan (*advanced*) nivo, slovo I srednji (*intermediate*) nivo znanja, a B (*basic*) osnovni nivo znanja.

Potrebno je da sami procenite svoju kompetenciju, nije od značaja da li posedujete sertifikat škole stranih jezika i slično. Međutim, jeste bitno da li ste strani jezik učili u uslovima u kojima postoji profesorska supervizija - dakle, aplikacije poput *Duolingo* se ne računaju.

Jezik	Č (B)	Č (I)	Č (A)	P (B)	P (I)	P (A)	G (B)	G (I)	G (A)
Engleski									
Francuski									
Nemački									
Španski									
Italijanski									
Kineski									
Japanski									
Nijedan navedeni									

11. Imajte u vidu da počinjete s negativnog kraja skale. Broj **1** je jednak izjavi „uopšte se ne slažem“, **3** izjavi „ne mislim da je ovo relevantno“, **4** znači „ne znam“, **5** znači "mislim da je ovo relevantno, ali nisam skroz siguran/na da se slažem", dok na drugom, pozitivnom kraju skale **7** znači „u potpunosti se slažem“.

(1) Smatram da razumevanje problema u filozofiji jezika zavisi od dobrog vladanja engleskim.

(2) Znanje gramatike mog maternjeg jezika mi je pomoglo da bolje razumem probleme u literaturi iz filozofiji jezika.

(3) Posao filozofa je da analizira jezik kako bi došao do razumevanja filozofskog problema.

(4) Smatram da napredujem u bavljenju filozofijom što se više školujem.

- (5) Postoji razlika u veštini bavljenja filozofijom između studenata filozofije i njihovih kolega koji ne studiraju filozofiju, ali povremeno čitaju knjige iz filozofije.
- (6) Postoji karakterističan metod koji se mora savladati da bi neko bio filozof.
- (7) Da bi neko bio dobar filozof jezika, on bi trebalo da razvija i talenat za strane jezike pored čitanja filozofske literature.
- (8) Potreban je talenat za bavljenje filozofijom.
- (9) Filozof je ekspert za neka pitanja isto kao što je paleontolog ekspert za fosile ili zoolog za životinje.
- (10) Svako može da predloži dobro rešenje nekog filozofskog problema nezavisno od toga da li je školovan kao filozof.
- (11) Neko ko je metafizičar nema istu ekspertizu po pitanju problema u filozofiji jezika kao neko ko se bavi isključivo filozofijom jezika.
- (12) Ljudi koji se bave praktičnom filozofijom (etikom, politikom i estetikom) ne mogu pružiti relevantan uvid u probleme filozofije jezika.

B. Instrukcije za kodere

Odgovori svih ispitanika treba da se kodiraju na sledeći način:

- 0 (nula) > reč se koristi u skladu sa deskriptivnom teorijom referencije
- 1 (jedan) > reč se koristi u skladu sa kauzalnom teorijom referencije
- D ("discarded") > odgovor se odbacuje, dakle neće se koristiti u analizi podataka

Cilj je da se što manje odgovora kodira sa D – trudite se da ih da ih tako kodirate samo onda kada to propisuju dolenađena pravila.

Sada ćemo proći kroz detaljne instrukcije za svaki od odgovora na četiri vinjete koje su bile predstavljene ispitanicima u istraživanju.

Vinjeta 1: Referencija vlastitog imena

Zadatak kodera je da proceni da li ispitanik ima pozitivno ili negativno mišljenje o Milankoviću.

Odgovori koji se kodiraju sa 0

Svi odgovori u kojima je očigledno da ispitanik naginje ka *pozitivnom* mišljenju o Milankoviću kodiraju se sa 0. Ono što je bitno jeste da to pozitivno mišljenje ne proističe iz irelevantnih razloga – to su svi oni razlozi koji nemaju veze sa činjenicom da je Milanković bio vrlo poznat i cenjen naučnik, ili sa ocenom da je Milanković žrtva neetičkog ponašanja, ali da se može pronaći izgovor za takvo njegovo ponašanje. (Više o irelevantnim razlozima je u sekciji „Odgovori koji se kodiraju sa D“).

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. Moje mišljenje o njemu je nepromenjeno (...jer je on poznat kao eminentan naučnik koji je dao doprinos u meteorologiji...).
2. Milanković je naš poznati naučnik.
3. Milanković nije loš uprkos ovom delu (ovo ne unižava moje mišljenje o njemu; sigurno postoji neko objašnjenje situacije; ipak je to bio dobar/odličan/sjajan naučnik).
4. To je jednostavno nešto što se dešava u nauci, ali šta sad, nije ni prvi ni poslednji, i ne treba zanemariti njegove ostale doprinose.
5. Možda Milanković nije imao nameru da plagira, već je to zajednički rad koji istorijskom nepravdom, van Milankovićeve kontrole, nije pripisan i Hadžipešiću.

Odgovori koji se kodiraju sa 1

Svi odgovori u kojima je očigledno da ispitanik naginje ka *negativnom* mišljenju o Milankoviću kodiraju se sa 1. Ono što je bitno jeste da to negativno mišljenje ne proističe iz irelevantnih razloga – to su svi oni razlozi koji nemaju veze sa ocenom da je Milanković plagijator. (Više o irelevantnim razlozima je u sekciji „Odgovori koji se kodiraju sa D“).

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. Milanković je plagijator/lažov/licemer.
2. Milanković je nečasan/nemoralan/neprofesionalan.
3. Milanković je preuzeo zasluge za Hadžipešićev rad.

Odgovori koji se kodiraju sa D

Svi odgovori u kojima *nije jasno da li ispitanik zauzima bilo negativan bilo pozitivan stav* bi trebalo da se kodiraju sa D. Uz to,

svi odgovori u kojima se nalazi *irelevantan razlog* za stav koji ispitanik zauzima takođe se kodiraju sa D.

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera. Važno je da budete što dobronamerniji u interpretiranju stavova ispitanika.

1. Milanković je Srbin.
2. Milanković je baš pametan.
3. Ne mogu/Ne znam da kažem da li je dobar ili loš na osnovu ovoga.

Vinjeta 2: Referencija fiktivnog ili praznog imena

Zadatak kodera je da proceni da li ispitanik misli da je Filip Višnjić legendarna ili stvarna ličnost.

Odgovori koji se kodiraju sa 0

Svi odgovori u kojima je jasno da je ispitanik sklon ka tome da Filipa Višnjića smatra *legendarnom* ili *fiktivnom* ličnošću koja *nikad nije postojala* treba da se kodiraju sa 0. Samo ukoliko ispitanik ne spominje Filipa Višnjića po imenu, ili pomoću zamenica, ne treba kodirati (Više o ovome u sekciji „Odgovori koji se kodiraju sa D“).

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. U čitankama ne treba da piše ništa jer on/Filip Višnjić/to ime/slepi guslar nije postojao.
2. Čitanke treba da saopšte istinu, te da umesto da pišu o Filipu Višnjiću, predstave slepog guslara, po ugledu na Homera u

starogrčkoj književnosti, koji je stvarao narodne umotvorine, a zapravo je legendarna ličnost.

Odgovori koji se kodiraju sa 1

Svi odgovori u kojima je jasno da je ispitanik sklon ka tome da Filipa Višnjića smatra *stvarnom* ili *istorijskom* ličnošću koja je *zaista postojala* treba da se kodiraju sa 1. Samo ukoliko ispitanik ne spominje Filipa Višnjića po imenu, ili pomoću zamenica, ne treba kodirati; (Više o ovome u sekciji „Odgovori koji se kodiraju sa D“).

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. Čitanke treba da budu promenjene tako da sadrže istinitu/pravu priču o Filipu Višnjiću.
2. Lažna legenda o Filipu Višnjiću treba da bude zamenjena istinitom pričom o slepom Filipu i baba Višnji pripovedačici.
3. U čitankama treba da bude obrisano svako pominjanje Filipa Višnjića, jer po ovoj priči ispada da on i nije uopšte važan za istoriju naše književnosti.

Odgovori koji se kodiraju sa D

Sve odgovore u kojima ispitanik *ne zauzima jasan stav povodom toga da li je Filip Višnjić fiktivna ili stvarna osoba*, kao i stavove u kojima *nema pominjanja samog Filipa ili zamenice ili demonstrativa kojim bi se imenovao*, trebalo bi kodirati sa D.

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera. Važno je da budete što dobronamerniji u interpretiranju stavova ispitanika.

1. Legendu treba ukloniti iz čitanki jer predstavlja nacionalni mit.
2. U čitankama treba ostaviti pominjanje legende jer je bitna za opšte obrazovanje, ali uz komentar da je legenda lažna.
3. Teško je reći šta treba da bude u čitankama, a šta ne. Ovakve odluke su inače kontroverzne.
4. U čitankama treba da se saopštavaju proverene činjenice, stoga treba izbaciti legende.

Vinjeta 3: Referencija termina za prirodnu vrstu

Zadatak koda je da proceni da li ispitanik misli da se termin „Pančićeve omorika“ odnosi endemičnu vrstu pronađenu u Srbiji, ili pak na „Engelmanovu smrču“.

Odgovori koji se kodiraju sa 0

Svi odgovori u kojima je jasno da je ispitanik sklon ka tome da „Pančićeve omoriku“ smatra *endemičnom vrstom* karakterističnom za Srbiju treba da se kodiraju sa 0. Ne treba kodirati odgovor samo ukoliko ispitanik kao razlog zašto bi takav sud saopštio ostalim navodi da to ima ikakve veze sa Pančičevom prevarom, kao i ako ne koristi termin „omorika“ ili „endemična vrsta“ (Više o ovome u sekciji „Odgovori koji se kodiraju sa D“).

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. Pančićeve omorika treba da ima istu klasifikaciju – da je to naša endemična vrsta. Ispričao/la bih priču o tome kako se autentičnost osporava.
2. Za mene je to i dalje Pančićeve omorika, i to bih i rekao/la drugima.

3. Pomenula bih zanimljivu priču o tome kako to možda i nije Pančićeve omorike, ali za mene ipak jeste.

Odgovori koji se kodiraju sa 1

Svi odgovori u kojima je jasno da je ispitanik sklon ka tome da „Pančićeve omorike“ smatra zapravo *Engelmanovom smrčom* treba da se kodiraju sa 1. Ne treba kodirati odgovor samo ukoliko ispitanik kao razlog zašto bi takav sud saopštio ostalim navodi da to ima ikakve veze sa nepravdom učinjenom Engelmanu kog je Pančić oštetio svojim postupkom, ili ako se ne koristi termin za prirodnu vrstu, poput „smrča“ ili „omorika“ (Više o ovome u sekciji „Odgovori koji se kodiraju sa D“).

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. U pitanju je Engelmanova smrča. Prosečnom građaninu bih verovao da je greška verovati da je u pitanju Pančićeve omorike i da je to zapravo Engelmanova smrča.
2. To je zapravo smrča karakteristična za Severnu Dakotu, a kod nas je veštački posađena.
3. Nije endemična vrsta omorike.

Odgovori koji se kodiraju sa D

Svi odgovori u kojima ispitanici *ne zauzimaju nikakav stav u pogledu toga da li je u pitanju endemična vrsta ili zapravo Engelmanova smrča* treba da se kodiraju sa „D“, kao i ako ne koriste niti jedan termin za prirodnu vrstu. Takođe, ako nude razloge koji

su *irelevantni* za samu priču, ili razloge koji sugerišu da su primer razumeli po analogiji sa Milankovićem/Hadžipešićem (plagijator/žrtva plagiranja), potrebno je kodirati sa „D“.

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera. Važno je da budete što dobronamerniji u interpretiranju stavova ispitanika.

1. Ne bih se trudio da objašnjavam ljudima da li je jedna ili druga vrsta drveta.
2. Najverovatnije ništa ne bih rekao, ne razumem se u ovo.
3. Rekao bih ono što je tačna informacija.
4. Pančić je plagijator i sve nas je prevario.

Vinjeta 4: Referencija termina za društvenu vrstu

Zadatak koderu je da proceni da li ispitanik smatra da je tolar slovenačka valuta koja se koristila devedesetih godina ili valuta za koju je načinjena ortografska greška.

Odgovori koji se kodiraju sa 0

Svi odgovori u kojima je jasno da je ispitanik sklon ka tome da „tolar“ smatra *valutom koja se jeste koristila u Sloveniji* treba da se kodiraju sa 0.

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera:

1. To je slovenačka valuta.
2. To je opšteprihvaćena valuta tolar koja se koristila.
3. Kao do sada, to je tolar.

Odgovori koji se kodiraju sa 1

Svi odgovori u kojima je jasno da je ispitanik sklon ka tome da „tolar“ *smatra valutom dolar, koja je naziv dobila usled ortografske greške* treba da se kodiraju sa 1.

1. Tolar je dolar, ali je došlo do greške u fakturi.
2. Tolar je lažni dolar.
3. Nema razlike između tolara i dolara.

Odgovori koji se kodiraju sa D

Svi odgovori u kojima se ne zauzima jasan stav u pogledu toga da li je u pitanju tolar ili dolar treba da se kodiraju sa „D“. Uz to, svi odgovori u kojima se ne pominje eksplicitno bilo „tolar“ ili „dolar“ ili „valuta“ treba da se kodiraju sa „D“.

Sada ćemo proći kroz neke primere kakvi se odgovori mogu javiti. Ja, naravno, ne znam kako glase tačni odgovori, ali je dovoljno da se poklapa smisao ovih primera. Važno je da budete što dobronamerniji u interpretiranju stavova ispitanika.

1. Ne znam ništa o tome.
2. Ništa ne bih rekao.
3. Prepričao/la bih zanimljivu priču.
4. Oni znaju svoju istoriju i ekonomiju, zašto bih im ja bilo šta pričao/la.

C. Faktorska analiza

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	–	.372**					.568**					
2.	.372**	–					.502**					
3.			–			.338**						
4.				–		.289*	-.319*					
5.					–	.436**			.410**			
6.			.338**	.289*	.436**	–			.347**		.372**	
7.				-.319*			–					
8.								–	.283*			
9.					.410**	.347**		.283*	–			
10.										–		-.328**
11.						.372**					–	
12.										.328**		–

Tabela C1: Pirsonovi koeficijenti korelacije (redosled 1-12 prati kako su tvrdnje popisane u upitniku u [Prilogu A](#)). NB: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Matrica komponenti					
Tvrdnja (Prilog A)	Komponenta				
	1	2	3	4	5
1	0.456	0.664	0.049	0.010	-0.061
2	0.261	0.546	0.482	0.234	-0.375
3	0.479	0.032	-0.517	0.346	-0.237
4	0.276	-0.494	0.038	0.566	-0.362
5	0.582	-0.167	0.431	-0.216	-0.039
6	0.771	-0.218	0.020	0.129	0.069
7	0.149	0.861	0.222	0.093	0.172
8	-0.011	-0.393	0.653	-0.012	-0.190
9	0.481	-0.282	0.448	-0.266	0.344
10	-0.414	-0.122	0.372	0.607	0.332
11	0.515	-0.032	-0.216	0.330	0.601
12	0.546	-0.165	-0.280	-0.306	-0.102

Tabela C2: Matrica korelacija između komponenti i tvrdnji.

Matrica paterna			
Tvrdnje (cf. redosled u Prilogu A)	Faktori		
	1	2	3
Da bi neko bio dobar filozof jezika, on bi trebalo da razvija i talenat za strane jezike pored čitanja filozofske literature.	0.997	-0.086	-0.044
Smatram da razumevanje problema u filozofiji jezika zavisi od dobrog vladanja engleskim.	0.574	0.249	0.013
Znanje gramatike mog maternjeg jezika mi je pomoglo da bolje razumem probleme u literaturi iz filozofiji jezika.	0.544	-0.105	0.230
Smatram da napredujem u bavljenju filozofijom što se više školujem.	-0.283	0.200	0.217
Posao filozofa je da analizira jezik kako bi došao do razumevanja filozofskog problema.	-0.029	0.658	-0.203
Postoji karakterističan metod koji se mora savladati da bi neko bio filozof.	0.032	0.527	0.442
Ljudi koji se bave praktičnom filozofijom (etikom, politikom i estetikom) ne mogu pružiti relevantan uvid u probleme filozofije jezika.	-0.151	0.429	0.079
Neko ko je metafizičar nema istu ekspertizu po pitanju problema u filozofiji jezika kao neko ko se bavi isključivo filozofijom jezika.	0.102	0.421	0.072
Svako može da predloži dobro rešenje nekog filozofskog problema nezvezano od toga da li je školovan kao filozof.	0.005	-0.399	0.053
Postoji razlika u veštini bavljenja filozofijom između studenata filozofije i njihovih kolega koji ne studiraju filozofiju, ali povremeno čitaju knjige iz filozofije.	0.100	0.063	0.632
Filozof je ekspert za neka pitanja isto kao što je paleontolog ekspert za fosile ili zoolog za životinje.	0.111	-0.028	0.607
Potreban je talenat za bavljenje filozofijom.	-0.126	-0.387	0.520

Tabela C3: Matrica paterna između faktora i tvrdnji. Negativne korelacije za faktore 1 i 2 su posebno označene.